

1981/82:46

Onsdagen den 9 december fm.

Kl. 10.00

Förhandlingarna leddes till en början av förste vice talmannen.

1 § Justerades protokollet för den 1 innevarande månad.

2 § Föredrogs och hänvisades

Förslag

1981/82:7 till finansutskottet

3 § Föredrogs men bordlades åter

Skatteutskottets betänkanden 1981/82:19 och 20

Lagutskottets betänkanden 1981/82:13–18

Socialförsäkringsutskottets betänkande 1981/82:6

Socialutskottets betänkande 1981/82:25

Jordbruksutskottets betänkanden 1981/82:16 och 17

Näringsutskottets betänkanden 1981/82:12 och 13

Civilutskottets betänkande 1981/82:8

4 § Medbestämmande i arbetslivet m. m.

Föredrogs arbetsmarknadsutskottets betänkande 1981/82:4 om medbestämmande i arbetslivet m. m.

Anf. 1 LARS ULANDER (s):

Fru talman! Vi har under de senaste åren haft många debatter om arbetslivsfrågor. Tyvärr har inte debatterna resulterat i några positiva beslut. Dessa debatter har gällt behandling av motioner och inte, som skulle ha varit naturligt, förslag från regeringen. Att folkpartiet har ett speciellt ansvar för bristen på utveckling av medbestämmande i arbetslivet är ett faktum.

Ända sedan Sverige drabbades av borgerliga regeringar har folkpartiet haft arbetsmarknadsministerposten. Men varken herrar Ahlmark, Wirtén

Onsdagen den
9 december 1981

*Medbestämmande
i arbetslivet m. m.*

eller Eliasson har haft ett enda positivt förslag i medbestämmandefrågor. Den 16 februari 1978 ställde jag en fråga till dåvarande arbetsmarknadsministern, också han folkpartist. Min fråga var om regeringen skulle komma med något förslag sedan arbetsrättskommittén lämnat en delbetänkande. Han meddelade då att ett förslag på basis av nya arbetsrättskommitténs betänkande skulle föreläggas riksdagen hösten 1978.

Det är över tre år sedan, men något förslag har ännu inte kommit. För vilket annat parti som helst borde detta förhållande vara ytterst besvärande. När den socialdemokratiska regeringen drev dessa frågor berömde sig inte minst folkpartiet för sin roll i lagstiftningsarbetet. Det är nog så, att den tidigare till synes positiva synen på medbestämmandefrågorna hade samma bakgrund som, enligt den tidigare ledamoten i arbetsmarknadsutskottet Filip Fridolfsson, de s. k. Åmanlagarna. Han sade i en debatt utan att bli motsagd av vare sig folkpartiet eller centern:

”Den tidigare socialdemokratiska regeringen trumfades igenom de s k Åmanlagarna. Och här måste man väl ändå göra en självbekännelse. – De borgerliga partierna förhöll sig alltför passiva av valtaktiska skäl.”

Det har konstaterats tidigare, och det kan konstateras igen, att fortsättningen på arbetslivets demokratisering är beroende av att vi har en socialdemokratisk regering.

Fru talman! Det betänkande som nu skall behandlas är resultatet av 21 motioner. Låt mig kommentera några av de reservationer som är fogade till det aktuella betänkandet.

I reservation 1 har vi socialdemokrater åter fört fram frågan om skadeståndet vid brott mot fredspliktsreglerna. Den debatten har vi fört vid flera tillfällen, och argumenten är desamma som tidigare. Man kan inte genom att utkräva skadestånd av de anställda rätta till det som är orsak till konflikten när brott mot rättspliktsreglerna är ett faktum.

Borgarnas tro på att med hjälp av höga skadestånd åstadkomma en avskräckande effekt är obruten.

I reservationen finns också med de frågor som förre arbetsmarknadsministern Ahlmark i februari 1978 lovade skulle lagfästas senast hösten 1978.

Den borgerliga majoriteten avstyrker med glatt humör också dessa förslag och säger i sin motivering att man skall avvakta.

Reservation 2 kommer Hans Gustafsson att kommentera i sitt inlägg.

Reservation 3 är egentligen vad man kan vänta sig av moderaterna. Den enda paragraf i MBL som motverkar icke seriösa företag vill moderaterna ha avskaffad. Att det ställer mycket stora krav på de fackliga organisationerna i den aktuella lagstiftningen bryr sig inte moderaterna om. Att kravet kommer från moderaterna är inte överraskande. Vid valet mellan löntagarna och kapitalet står moderaterna med stadiga fötter på kapitalets sida. Men deras ställningstagande blir därför inte mer sympatiskt.

I reservation 4 ställs kravet att den oinskränkta lockouträffen skall utredas. Det direkta skälet till detta yrkande är erfarenheter som förra årets storlockout gav.

Reservation 5, om innehållande av intjänt lön som stridsåtgärd, är också baserad på erfarenheter från konflikten 1980. Vad som hänt är att arbetsgivarna har fått ett nytt konfliktvapen som de tidigare inte har haft. Jag konstaterar att den starkare parten på arbetsmarknaden inte behöver nya konfliktvapen.

Att acceptera att löntagare som blir utestängda från sina arbetsplatser också skall få sina tidigare inkomster tillfälligtvis konfiskerade kan inte vara rimligt. Problemen för den enskilde under en arbetskonflikt är helt naturligt stora. Oron för framtiden är gnagande. Till detta skall också den enskilde få ekonomiska problem, trots att han eller hon har intjänat pengar som inte utbetalas. Detta är en orimlighet.

Fru talman! Jag yrkar bifall till de socialdemokratiska reservationerna som är fogade till betänkande 1981/82:4.

Anf. 2 STEN SVENSSON (m):

Fru talman! Under 1980-talet måste arbetsmarknaden fås att fungera bättre. De institutionella hindren mot ökad rörlighet – skatter och lagstiftning – måste angripas. Högre industrisysselsättning fordrar en kraftig uppbromsning av sysselsättningsexpansionen inom den offentliga sektorn. Med hänsyn till det statsfinansiella läget måste alla åtgärder som kan tänkas sättas in i ansträngningarna för att åstadkomma balans i den svenska ekonomin ges högsta prioritet.

I vårt program Ny väg – Ett program för återställd ekonomisk balans, som antogs av moderata samlingspartiets partistämman i Falun i oktober, redovisar vi vår syn på dessa frågor. I programmet understryks bl. a. vikten av att produktionen avregleras och att en ökad produktivitet i arbetslivet främjas. Idéer och initiativ måste stimuleras. Utvecklingsförmågan i näringslivet måste förstärkas.

Det är från dessa utgångspunkter som vi måste åstadkomma en reformering av arbetsrättslagstiftningen. Såväl medbestämmandelagen som statsmakternas normgivning beträffande företagen måste ses över.

Vi kommer därför att från moderat sida i denna debatt ange några riktlinjer för det fortsatta reformarbetet på det arbetsrättsliga området. Mina kolleger i utskottet, Anders Högmark och Sonja Rembo, kommer senare i denna debatt att redovisa dylika synpunkter med utgångspunkt i det särskilda yttrande som vi har fogat till det betänkande som kammaren nu behandlar. För egen del skall jag i det följande begränsa mig till den fråga som vi har tagit upp i reservation 3, nämligen den fackliga vetorätten vid entreprenadavtal.

Medbestämmandelagen föreskriver att en arbetsgivare, som har för avsikt att låta ett visst arbete utföras av annan än de egna arbetstagarna, före beslutet är skyldig att förhandla med lokal facklig organisation. Om facket inte godtar arbetsgivarens åtgärder, kan fackorganisationen inlägga sitt veto mot beslutet.

Av förarbetena till MBL framgår att lagens syfte är att man skall kunna stoppa s. k. grå arbetskraft. Med grå arbetskraft torde menas arbetskraft som

Onsdagen den
9 december 1981

*Medbestämmande
i arbetslivet m. m.*

engageras utan att sociala avgifter betalas och att gällande bestämmelser om innehållande och inbetalande av preliminär skatt inte iakttas av entreprenören.

Vi anser – det vill jag säga till Lars Ulander – att det är principiellt fel att söka bota bristfälligheter inom skatteuppbördens och skattekontrollens område med lagstiftning inom arbetsrätten. Vi hävdade denna ståndpunkt redan då lagen antogs av riksdagen. I den reservation som då fogades till dåvarande inrikesutskottets betänkande konstaterade de moderata ledamöterna att denna fråga inte var utredd och remissbehandlad i vanlig ordning. Med hänvisning bl. a. härtill ansåg vi att förslaget om införande av dessa bestämmelser borde ha avslagits av riksdagen.

Den hittillsvarande utvecklingen – sedan medbestämmandelagen infördes – har bekräftat riktigheten i detta vårt ställningstagande. Den angivna förhandlingsskyldigheten och vetorätten har försatt de seriösa entreprenadföretagen i en svår situation. Dessa har nämligen inte fått rätt att göra sina synpunkter hörda i beställarföretagets förhandling med facket rörande den tilltänkta entreprenaden. Inte heller entreprenörens anställda eller deras arbetstagarorganisation har rätt att påverka dessa förhandlingar, trots att de med fog kan sägas vara av betydelse för entreprenadföretagets anställda. Det föreligger inte ens skyldighet för beställarföretaget att hålla tilltänkt entreprenör underrättad om pågående medbestämmandeförhandlingar eller om förhandlingarnas resultat.

På den offentliga sektorns område skulle en ökad avgiftsfinansiering och realistiska priser göra det möjligt för enskilda företag att konkurrera med det kommunala och statliga tjänsteutbudet. Därigenom skulle verksamheten kunna effektiviseras mera, kostnaderna bli lägre och friheten för den enskilde större.

För samhällsekonomi vore den produktivetsökning som konkurrensen skulle medföra av stor betydelse. Ytterligare möjligheter för stat, kommuner och landsting att spara ligger i att utnyttja fristående entreprenörer i stället för att bedriva egenregiverksamhet.

Hittillsvarande trend mot ökad egenregiverksamhet har inneburit avsevärda kostnadsökningar. Vetobestämmelserna i medbestämmandelagen synes därför i praktiken ge utrymme för producentintresset – dvs. i det här fallet de fackliga organisationerna – att begränsa konkurrensen genom att stoppa en övergång från egenregiproduktion till entreprenadverksamhet. Inom flera verksamhetsområden måste enskild verksamhet få möjlighet att drivas på mer likvärda villkor. Detta skulle öka medborgarnas valfrihet, avlasta den offentliga sektorn och stimulera till förbättringar och effektiviseringar inom denna. Således finns det även från dylika utgångspunkter skäl att avskaffa den fackliga vetorätten enligt medbestämmandelagens 38 och 39 §§.

Jag skall ge ett konkret exempel på vilka effekter som dessa lagbestämmelser kan leda till. Enligt ett referat i Göteborgs-Posten den 30 november i år har medlemmarna i en sportklubb i en västsvensk kommun ställt upp för att spara en kvarts miljon kronor åt sin kommun. Då lägger emellertid facket

in "sitt veto" och stoppar hela projektet, som innebar byggandet av en ny fotbollsplan. Enligt vad tidningen uppger har facket dessutom ställt krav på skadestånd mot kommunen på minst 25 000 kr.

Kommunen har också tvingats gå med på fackets krav att ta bort de 500 000 kr. från budgeten, vilka man tidigare avsatt till denna fotbollsplan. Det innebär att sportklubbens medlemmar får hålla till godo med den gamla planen, samtidigt som den hägrande nya idrottsanläggningen genom den fackliga "straffsparken" blir alltmer avlägsen.

Det torde också numera vara allmänt omvittnat att företag som av rationella skäl önskar anlita entreprenör för visst arbete mer eller mindre ofrivilligt tvingas utföra arbetet i egen regi på grund av det egna fackets mer eller mindre berättigade utnyttjande av den fackliga vetorätten i medbestämmandelagen. I vilken mån – totalt sett – som arbetstagarorganisationerna utnyttjat vetorätten på ett obefogat sätt torde inte vara helt klarlagt.

Sådant obefogat utnyttjande har emellertid konstaterats av arbetsdomstolen i några fall, t. ex. i dom nr 109 år 1978.

Det förekommer även att uppgörelse träffas om att vissa entreprenörer får anlitas, medan andra inte skall komma i fråga. Inom vissa branscher har sålunda träffats särskilda kollektivavtal för anlitan av entreprenörer. Exempel på detta är byggbranschen. Enligt avtal för denna bransch skall arbetsgivaren kontinuerligt hålla facket informerat om vilka entreprenörer som kan anlitas. Inom vissa branscher förekommer, åtminstone lokalt, att listor upprättas på entreprenörer som får anlitas. Så torde vara fallet inom exempelvis installationsbranschen för elektriker, transportbranschen, städbranschen och rörinstallationsbranschen.

Sådana överenskommelser innebär – oavsett om de står i överensstämmelse med medbestämmandelagen eller ej – en snedvridning av konkurrensen och ett svårt hinder för många seriösa entreprenörers verksamhet.

Den fackliga vetorätten enligt medbestämmandelagen torde i hög grad försvåra eller rent av omöjliggöra för såväl det privata näringslivet som kommunerna att få arbete utfört på det sätt som framstår som mest rationellt och ekonomiskt effektivt. Vidare torde vetorätten i många fall förhindra att entreprenadföretagen får konkurrera om arbeten på lika villkor. Detta torde i sin tur medföra att entreprenadföretagens personal på ett oförskyllt sätt får vidkännas otrygghet i sin anställning.

Vi kan konstatera att man på senare år har lyckats bemästra problemen med den s. k. grå arbetskraften. Med den ökade kontrollapparaten för uppörd av skatter och avgifter torde entreprenadbestämmelserna inkl. vetorätten i medbestämmandelagen ha tjänat ut sitt ursprungliga syfte. Under alla omständigheter kan vi nu konstatera att de negativa effekterna av vetorätten vida överstiger de i lagens förarbeten åsyftade positiva verkningarna. Därför borde ett avskaffande av vetorätten framstå som motiverat från såväl arbetstagarnas som arbetsgivarnas synpunkter.

I reservation 3 påpekar vi reservanter att varken entreprenadföretagen eller deras fackliga organisationer har möjlighet att påverka eller ens föra fram synpunkter vid beställarföretagets förhandlingar med de fackliga

organisationerna vid det egna företaget. Än mindre kan skälen till att ett entreprenadföretag blir utestängt från ett uppdrag underkastas rättslig prövning. Det är således, fru talman, från flera utgångspunkter välmotiverat att avskaffa den fackliga vetorätten vid entreprenadavtal. Regeringen bör därför, som anförts i motion 828, snarast lägga fram förslag härom. Jag ber därför att få yrka bifall till reservation 3.

I detta anförande instämde Erik Hovhammar (m).

Anf. 3 LARS ULANDER (s) replik:

Fru talman! Sten Svensson läste högt ur sin motion, men innehållet i motionen blir inte mer riktigt för det. Sten Svensson upprepade här att bestämmelsen i 38 § i medbestämmandelagen är konkurrensbegränsande. Han talar om att man stoppar företag litet hur som helst. Detta är ju fel. Förhållandet är ju att det är de icke seriösa företagen som har nackdelar av 38 § i medbestämmandelagen, icke de seriösa företagen.

Vad beträffar frågan om konkurrensbegränsning måste det väl ändå vara konkurrensbefrämjande att man ser till att företag som inte är seriösa inte heller kommer in som entreprenör. Jag förstår inte det här resonemanget från dem som säger sig slåss för det fria företagandet.

Vi vet också att fackförbunden – detta ligger ju på central nivå – måste ha mycket starka skäl innan de kan gå in för att få ett stopp. Det finns bestämmelser som gör att man i annat fall kan få straffsanktioner även mot förbunden.

Jag förstår som sagt inte detta resonemang, men förmodligen är det någon finess som bara moderaterna kan driva.

Jag har själv erfarenhet från detta, och jag vet att denna bestämmelse inte är konkurrensbegränsande. Tvärtom är det så att den kanske medför att vi får något mindre av ekonomisk brottslighet på företagarsidan.

Anf. 4 STEN SVENSSON (m) replik:

Fru talman! Lars Ulander kan inte vara omedveten om alla de exempel som vi ofta får läsa om i massmedia. Jag skall peka på ännu ett exempel för att belysa de problem som nu tornat upp sig. Jag tänker då närmast på elfackets i Stockholm agerande, ett exempel som kan ligga nära till hands med tanke på att Lars Ulander kommer från denna region.

Den här organisationen firade tillkomsten av den nya Stockholms-Tidningen med att i en helsidesannons säga upp kollektivavtalet med 70 fåmansföretag inom elbranschen. För något år sedan hade man från fackets sida tvingat dessa företag att skriva på sådana avtal. Nu säger den fackliga organisationen att dessa fåmansföretag, där man inte har några anställda, inte kan betraktas som seriösa.

Förutom att man nu går ut och säger upp alla kollektivavtal uppmanar man alla som läser annonsen i Stockholms-Tidningen – alla fackliga förtroendemän – att inte godkänna avtalslösa företag som entreprenörer. Således skall alla arbeten förbehållas fackets medlemmar.

Sådana aktioner kommer att inverka menligt på nyföretagandet, särskilt om tendenserna sprids till andra branscher.

Detta exempel och många andra visar hur angeläget det är att undanröja den aktuella bestämmelsen. De problem som jag pekat på när det gäller den grå arbetskraften – jag har tydligt gett uttryck för dem i mitt anförande – skall man klara upp inom skattepolitikens område, inte inom arbetsrättens.

Nr 46

Onsdagen den
9 december 1981

*Medbestämmande
i arbetslivet m. m.*

Anf. 5 LARS ULANDER (s) replik:

Fru talman! Fallet med elektrikerna känner jag inte alls till i detalj. Men om ett företag inte har några anställda är det rätt vanligt att man inte heller har något avtal med den fackliga organisationen, om man inte tillhör någon arbetsgivarorganisation.

I det läget blir det naturligtvis vid en eventuell entreprenad aktuellt att bedöma huruvida det enskilda företaget är seriöst eller ej. Men den bedömningen görs inte hipp som happ, utan det finns mycket klara regler för hur en sådan bedömning skall göras.

Sedan talar Sten Svensson om vad man kan läsa i pressen. Ja, det kan man i och för sig göra. Men det finns rätt många som Sten Svensson här i landet, som driver propaganda emot 38 § i MBL, men det blir inte bättre för det.

Anf. 6 STEN SVENSSON (m) replik:

Fru talman! Jag har läst den här artikeln i Stockholms-Tidningen. Jag skulle vilja rekommendera Lars Ulander att göra detsamma och att sätta sig in i den här frågan ordentligt, så att han kan ge besked om hur han principiellt ser på den här problematiken.

Det här exemplet har sin motsvarighet i verkligheten, och det finns flera exempel. Det finns t. o. m. kommuner som systematiskt stänger ute företag som inte har kollektivavtal. Och av någon anledning råkar dessa kommuner ha vänstermajoritet, vad det nu kan bero på.

Förste vice talmannen anmälde att Lars Ulander anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 7 LARS-OVE HAGBERG (vpk):

Fru talman! Dagens debatt handlar om vilken som skall ha makten på arbetsplatsen.

F. n. är det den ägarmakt som finns bakom 32 § i Svenska arbetsgivareföreningens stadgar som gäller. MBL har på inget sätt kunnat sopa undan den paragrafen, utan den har i stället under de senaste åren framträtt allt tydligare. Arbetsköparnas makt över arbetsvillkoren, produktionen, rätten till ett arbete och på vilken plats produktion och verksamhet skall ske är i dag minst lika tydlig och klar som före MBL.

Kampen om makten på arbetsplatsen och i samhället kan avläsas i tre huvudlinjer. Dessa framträder även här i riksdagen.

Den första linjen står arbetsköparna och Svenska arbetsgivareföreningen

Onsdagen den
9 december 1981

*Medbestämmande
i arbetslivet m. m.*

för. Man vill utnyttja alla sina resurser – och de är betydligt överlägsna arbetarrörelsens – för att nå målet att till varje pris hävda kapitalägarnas oinskränkta makt över produktion och arbetsliv. Linjen är att med olika organisatoriska former avvärja fackföreningen.

Den andra linjen har sin organisatoriska utgångspunkt i Saltsjöbadsavtalet 1938. Utgångspunkten är att kapitalistklassen och arbetarklassen har gemensamma intressen och därför tjänar på ett klassarbete. Den linjen har genom åren tagit sig en mängd olika uttryck. Tankarna bakom företagsnämndsavtalet har egentligen fått sin lagliga status i medbestämmandelagen, där de bärande tankarna är att ett medbestämmandeavtal skall tecknas. Det är ett medbestämmande där arbetsköparnas avgörande makt och ägandet finns kvar.

Den tredje linjen är byggd på att arbetarna genom politisk och facklig kamp skall erövra makt och kontroll över produktion och arbetsliv, och den har sina rötter i socialismens idéer. Det är en klasskampslinje i vilken fackföreningsrörelsen har sina tidiga rötter. Kraven på dagens lagstiftning gäller främst införandet av demokratiska rättigheter i arbetslivet för de arbetande, som ett stöd i deras kamp att hävda sina intressen. Dessa rättigheter bildar i sig inget nytt och annorlunda samhällssystem, utan det är bara en demokratisering av en del av samhället där arbetsköparnas diktatur genom ägandet syns tydligast och kommer klarast till uttryck. En av de demokratiska rättigheterna är oinskränkt strejkrätt, därför att arbetsköparna i kraft av sitt ägande har tillgång till stridsåtgärd trots fredsplikt. Det kan vara investeringsstrejk, flyttande av verksamhet, nedläggning av företag och kraftig förändring genom investering. Det finns otaliga exempel. Därför är också vetorätten för fackföreningen ett viktigt demokratiskt medel som komplement till strejkrätten. I det sammanhanget kan påpekas att strejk och lockout aldrig kan jämföras. Därför bör den lockouträtt som finns avskaffas.

De två första linjerna har en värdegemenskap. Den avgörande ägarmakten skall inte rubbas. Klassarbetslinjen kan sträcka sig till en intressebalans inom systemets ram. Och därför närmar sig just nu i krisen – den kapitalistiska krisens fördjupning – arbetsköparna, Svenska arbetsgivareföreningen, och klassarbetslinjen varandra. Ett medbestämmandeavtal på SAF:s ideologiska villkor är nära förestående.

Redan 1965 slog Svenska arbetsgivareföreningen i utredningen "Samarbete i framtidens företag" fast att utgångspunkterna skulle vara:

1. Ökad effektivitet och produktivitet.
2. Arbetstillfredsställelse för de anställda i den mån målsättningen inte strider mot det överordnade effektivitets- och produktionskravet.
3. Intressebalans, dvs. den kapitalistiskt utsedda företagsledningen skall balansera olika intressen inom och utom företaget.

Kapitalets ledande roll slogs fast: "Det är mycket viktigt att formulera målen så att de anställda sinsemellan uppfattar dem på samma sätt och givetvis på samma sätt som företagsledningen." Svenska arbetsgivareföre-

ningen slog fast: "Det är också nödvändigt att lära de anställda vad målen innebär och hur de skall realiseras."

I företagsnämndsavtalet, som reviderades 1966, accepterade löntagarparterna som målsättning för utvecklings- och forskningsarbetet formuleringen "produktivitet och arbetstillfredsställelse". Intressebalansen behövde inte skrivas in. Därmed fungerar kapitalets äganderätt till produktionsmedlen fullt ut.

Den nuvarande lagstiftningen ger informations- och förhandlingsrätt. Men lagen har många undantag, och därmed finns en grund för kapitalets äganderätt och rätt att besluta i avgörande frågor.

SAF:s huvudlinje har varit att få till stånd ett ramavtal om samarbete, ett avtal som skall följas upp med förbunds- och lokalavtal. Företagsanpassade lokalavtal ritade Svenska arbetsgivareföreningen upp redan 1965 i utredningen Samarbetet i framtidens företag. Ett sådant avtal är nära förestående.

Sedan förhandlingarna tagits upp om ett medbestämmandeavtal hösten 1976 har SAF:s huvudlinje varit att se till att facket utser ombud: medbestämmande-, arbetsplats- eller kontaktombud och att facket skall byggas in i företagets linjeorganisation.

Just nu förhandlas om ett medbestämmandeavtal på den privata sektorn. Dessa överläggningar har pågått sedan februari 1981, och i dagens läge har man kommit fram till en disposition till ett utvecklingsavtal. Som gemensamma utgångspunkter formuleras:

Skapa förutsättningar för medbestämmande i de dagliga och näraliggande frågorna och därmed ta till vara de anställdas erfarenheter och kunskaper.

Medverka till företagets effektivitet, konkurrenskraft och lönsamhet och därmed trygga investering och utveckling.

Med MBI som grund skapa en praktisk och smidig hantering av medbestämmandet.

I Dagens Nyheter den 9 november i år säger Olof Ljunggren att man inte har någon rädsla för medbestämmandeavtal längre. SAF:s krav på medbestämmande kan sammanfattas så här:

"Samverkan istället för konfrontation.

Enskilt inflytande istället för konfrontation.

Delegerade beslut istället för centrala.

Medbestämmande istället för sammanträde."

Olof Ljunggren, som alltså är verkställande direktör i Svenska arbetsgivareföreningen, förklarar att Svenska arbetsgivareföreningen är beredd att diskutera medbestämmande på alla nivåer och i alla frågor i företagen. Men en "förutsättning för att medbestämmandet skall fungera är att parterna är överens om de ekonomiska målsättningarna för företaget". I ett kommande medbestämmandeavtal skall det, anser Olof Ljunggren, stå att båda parter arbetar för högre lönsamhet, förbättrad produktion och effektivitet i företagen.

Det är alltså en uppföljning av SAF:s gamla ideologiska linje.

*Medbestämmande
i arbetslivet m. m.*

I samma tidning samma dag framträder Harry Fjällström, LO, och säger: "Från LO:s sida finns en klar vilja att öka individens inflytande ute på arbetsplatserna på facket's bekostnad. Alla medbestämmandefrågor behöver inte nödvändigtvis gå genom det lokala facket."

LO har alltså dämpat det tidigare hårda motstånd man härvidlag haft. Och Harry Fjällström anser att "de ideologiska och teoretiska motsättningar som kan finnas mellan de lokala facken och företagsledningarna på arbetsplatserna måste tonas ner för att medbestämmandet skall bli meningsfullt i framtiden".

Allt detta enligt Dagens Nyheter.

Även det här visar att LO lagt sig platt på rygg för SAF:s huvudinriktning.

Inriktningen är långt från det ursprungsförslag som LO och PTK lade 1977 och som bl. a. innehöll krav på vetorätt på en rad områden.

Dessutom är tydligen nu den tredje förhandlingsrundan om ett medbestämmandeavtal förebehållen en mycket liten trängre krets inom LO och PTK och naturligtvis även SAF.

Någon diskussion om vad ett avtal skall innehålla har inte fackföreningsrörelsen fört. Det är då på det sättet att ett avtal kommer att slutas ovanför huvudena på fackföreningens medlemmar, om det inte förs ut till diskussion före verkställandet.

De förslag och den inriktning som framskyntar rimmar mycket illa med de krav som ställs varje dag i arbetslivet av de fackliga organisationerna, som anser att medbestämmandelagen är tandlös och vill utöka fackföreningens rättigheter. I det nu aktuella s. k. utvecklingsavtalet blir MBL egentligen ännu mer tandlös.

Och den politiska frågan måste naturligtvis ställas: Skulle det inte vara fördelaktigare för arbetarrörelsen att fixa en bättre lag före ett avtal, och varför inte vänta till efter valet 1982? Då har man kanske mycket större möjligheter att få en lag som kan ge ett bättre avtal.

Att den linje som nu följs är glädjande för Svenska arbetsgivareföreningen och borgerligheten är klart. Sten Svensson sade föregående vecka i en debatt om datapolitiken att det skulle bli ett medbestämmandeavtal och verkade rätt förtjust över att det skulle komma till stånd ett avtal.

Varför förhandlar nu LO och PTK om det här? Ja, jag skulle vilja anföra några synpunkter.

Efter flera års famlande och blickande av opinioner hos fackföreningsrörelsens bas och kraven från olika arbetargrupper har nu ledningen för arbetarrörelsen, LO och SAP, bestämt sig för en samförståndspolitik. Det har vi kunnat se på de kongresser som hållits i höst - LO-kongressen och SAP-kongressen. Man skjuter de gamla arbetarkraven i bakgrunden. LO började med en snabb tvåårsuppgörelse som innebär reallönesänkningar. Det socialdemokratiska partiet har gått med på en marginalskatteuppgörelse och då nått samförstånd med folkpartiet och centern. SAP:s krisgrupp i våras lade ett klart högerförslag. Det kan sägas vara uttryck för en liberal välfärdspolitik med en kapitalistisk marknadshushållning, vilket egentligen

inte alls har någonting med en offensiv arbetarpolitik att göra.

Löntagarfondsförslagen från socialdemokratin har uttunnats och gäller i dag fonder för riskvilligt kapital att sättas in i spekulatión på aktiebörsen.

LO-kongressens rapporter och beslut visar på samma knäfall. När det gäller den fackliga strategin och viljan att i grunden förändra maktförhållandena på arbetsplatserna och i produktionen har de båda kongresser som jag nämnt inget nytt att komma med. Likaså kan vi märka i dagens betänkande att det inte är någon avgörande skillnad mellan SAP och de tre borgerliga partierna i synen på medbestämmande.

Vidare avslag kongresserna en mängd krav på rättigheter för löntagarna: vetorätt inför datorisering, rationaliseringar, investeringar, u-landsetableringar, driftsinskränkningar – allt detta krav för att förbättra arbetarnas styrka. I stället försvaras alltså de dåliga positioner som MBL i dag ger. I stället för att försvara arbetarklassens kollektiva kampmöjligheter och möjligheter att hävda sina intressen gentemot kapitalet försvarar man den nuvarande antistrejklagstiftningen. Och i stället för att kräva lockouträttens avskaffande vill man bara utreda den lämpliga "balansen" i parternas möjligheter att vidta stridsåtgärder mot varandra. Denna inställning finns också i den aktuella reservationen från socialdemokraterna. Jag anser att det är ett utslag av borgerligt tänkande och att man bortser från klasskampens realiteter.

I den näringspolitiska rapporten till LO-kongressen visades också tendenser till eftergifter. Flyttlasspolitiken är ett näringspolitiskt medel, sades det. Man visade passivitet när det gällde industripolitikens inriktning, internationalisering och datoriseringens effekter. Borta är naturligtvis nu de radikala tonfallen från § 32-debatten och löntagarfondsdiskussionens första år, och man har egentligen inriktat sig på att minska motsättningarna. Ett nytt och brett samarbete mellan intressegrupperna har påbörjats, samförstånd - med starka eftergifter från arbetarnas sida - är vad man nu egentligen är ute efter.

Inslaget på den här politiska vägen måste ändå vara en avgörande kursförändring, som också kommit till uttryck i den s. k. 80-talsmodellen, som omfattar återhållsamhet med lönekraven, ökning av företagets vinster, medverkan till ytterligare rationaliseringar och datorisering av arbetsplatserna, återhållsamhet med att kräva handelshinder till skydd för svensk sysselsättning, medverkan till att förse företagen med riskvilligt kapital, nej till förstatligande av storbankerna, nej till politiska strejker, marginalskattesänkningar som främst gynnar hög- och mellaninkomsttagarna. Allt detta finns med utan att man framställer skärpta krav på makt för löntagarnas fackliga organisationer. I stället framhålls samförståndet mellan kapital och arbete som lösningen på problemen.

Det är den här 80-talsmodellen som det s. k. utvecklingsavtalet är en del av – på Svenska arbetsgivareföreningens villkor binder man de fackliga organisationerna vid ett fördjupat klassarbete. Och det är utmanande, när den kapitalistiska krisen är så djup som den är och när arbetslösheten ökar. När SAF och den politiska högern angriper allt vad solidaritet och rättvisa

heter talar arbetarrörelsens ledning om samförstånd. Det är, som jag ser det, att svika djupt förankrade krav. I stället borde man avvakta valet 1982, kräva en skärpning av medbestämmandelagen på avgörande punkter, utvidgning av förhandlingsrätten och informationsrätten i alla frågor utan undantag, man borde se till att man hade lagstadgad strejkrätt för att stärka fackföreningarnas kamp, man borde kräva vetorätt för fackföreningarna i avgörande frågor, inte minst när det gäller företagsnedläggningar, rationaliseringar, datafrågor osv. Vidare borde man kräva rätt för fackföreningarna att anordna möten på betald arbetstid och rätt för fackföreningarna att anlita forskare, så att dessa fritt har tillträde till arbetsplatserna.

Det är några av de demokratiska rättigheter som borde ligga till grund för ett avtal, men så är nu inte fallet, utan avtal träffas med utgångspunkt i en gammal medbestämmandelag, och resultatet ser ut att bli därefter.

Fru talman! Jag yrkar bifall till vpk-motionen 1439 om demokratiska rättigheter, bl. a. strejkrätt, och i andra hand att 200-kronorsgränsen återinförs – dvs. i stort sett bifall till den socialdemokratiska reservationen i den delen. Vidare yrkar jag bifall till motionerna 218 om förbud mot lockout, 282 om förbud mot avsked vid strejk, 831 andra yrkandet, om rätt till lön under pågående konflikt – vilket innebär bifall till reservation 5 –, 831, första yrkandet, där det krävs att arbetarna skall ha rätt till arbetsplatsen under konflikt, 1066 om förstärkning av förtroendemannalagen och framför allt rätt till möten på betald arbetstid, 1837 om forskares rätt att beträda arbetsplatsen samt 2112.

Anf. 8 ELVER JONSSON (fp):

Fru talman! Det har nu gått fem år sedan medbestämmandelagen trädde i kraft.

Lagen emotsägs med stora förväntningar. Meningarna är delade i frågan, om dessa har infriats.

Lagen har otvivelaktigt flyttat fram arbetstagarans positioner i fråga om rätten till förhandlingar och information. Men många kritiker menar att MBL-förhandlingarna i många fall i stort sett blivit utan värde från de anställdas synpunkt. På arbetsgivarsidan invänder man att de anställdas förhandlingsrätt i vissa avseenden blivit alltför vidsträckt.

Jag kan också konstatera att kritiken från både arbetstagar- och arbetsgivarsidan avspeglas i de motioner som utskottet behandlar i det betänkande vi just nu diskuterar.

Medbestämmandelagen är liksom andra arbetsrättsliga lagar en ramlag, avsedd att fyllas ut med avtal där medbestämmandets former och innehåll närmare preciseras. Medbestämmandeavtal finns numera på den offentliga sektorn och på delar av den privata. Fortfarande saknas dock ett avtal som täcker huvuddelen av den privata sektorn, den som faller inom SAF-LO/PTK:s avtalsområde.

Utskottet noterar i sitt betänkande att parterna nu tagit initiativ till att återuppta förhandlingarna om ett medbestämmandeavtal. Men frånvaron av avtal har lett till att medbestämmandets innebörd på konkreta punkter

kommit att fastställas i rättstillämpningen genom olika domar i arbetsdomstolen. Några av dessa domar har kommit att bli utgångspunkt för de i betänkandet behandlade motionerna.

Arbetsmarknadskonflikterna 1980 är ytterligare en utgångspunkt för flera motioner. Krav ställs på att parternas rätt att tillgripa stridsåtgärder beskärs i olika hänscenden.

Innan jag går in på betänkandet och de reservationer som är fogade till det vill jag ett ögonblick kommentera det ofta gjorda påståendet – här i dag upprepat av Lars Ulander – att reformeringen på arbetslivets område stannade upp i och med att socialdemokraterna för drygt fem år sedan förlorade regeringsmakten.

Lars Ulander sade att folkpartiet har ett särskilt ansvar. Det är alldeles riktigt. Vi har varit pådrivande, och vi tar också ansvar för den lagstiftning som finns. Men det hindrar inte att vi är beredda till en anpassning av nuvarande lagstiftning eller att gå vidare på nya områden. Men jag är ändå något förvånad över att Lars Ulander tar en avsutten moderatledamot till kronvittne för att styrka sina teser.

I och för sig vore det inte så onaturligt om man fick en viss inbromsning efter den höga lagstiftningstakten åren omkring 1970-talets mitt. Men förvisso har reformarbetet fortsatt! Jag kan här peka på 1977 års semesterlag och arbetsmiljölagen samma år. Möjligen glöms dessa lagar bort i våra arbetsrättsliga debatter därför att lagförslagen bereddades av socialutskottet! De lagarna antogs f. ö. av en nära nog enig riksdag.

Därefter kom 1978 års föräldraledighetslag samt den jämställdhetslag som antogs 1979. Sedan ett par veckor tillbaka ligger på riksdagens bord förslag till en ny anställningsskyddslag. Arbetet med en översyn av medbestämmandelagen pågår inom nya arbetsrättskommittén, vars arbete nu är i slutskedet. Även ledighetslagarna ses över från olika utgångspunkter.

Vad jag nu sagt jävar påståendet att det skulle ha blivit ett reformstopp på arbetsrättsområdet efter hösten 1976. Jag tror att Lars Ulander skulle vara litet mera ödmjuk om han erinrade sig alla de arbetsrättsliga reformer som socialdemokratin under årens lopp *gått emot* men nu ändå accepterat.

När man försöker skissera bakgrunden till det tjugotal motioner som behandlas i betänkandet kan man urskilja tre huvudfrågor. Den första gäller mer allmänna krav på en reformering av medbestämmandelagen men också av annan arbetsrättslig lagstiftning, främst lagen om fackliga förtroendemän. I denna huvudavdelning finns också ett krav på en direkt lagändring. Det gäller den s. k. 200-kronorsregeln. Den andra huvudfrågan gäller förhandlingsrättens omfattning och den tredje arbetsmarknadsparternas rätt att tillgripa stridsåtgärder. Dessa huvudfrågor har blivit väl belysta i de remissyttranden som utskottet har inhämtat över sju av de aktuella motionerna.

Jag tar först upp de önskemål som har framställts om en reformering av medbestämmandelagen och förtroendemannalagen och anknyter då till vad som föreslås i den socialdemokratiska reservationen 1. Denna reservation

ansluter nära till den socialdemokratiska motionen 1819, som har Anna-Greta Leijon som första namn.

Socialdemokraterna vill ha förändringar i medbestämmandelagen beträffande förhandlings- och informationsreglerna. De vill komma till rätta med de prolem som uppstår vid medbestämmandelagens tillämpning i koncernföretagen, och om ett medbestämmandeavtal inte upprättas på den privata arbetsmarknaden anser de att fler bestämmelser än nu bör göras tvingande. Utskottsmajoriteten avvisar sådana förändringar i medbestämmandelagen med hänsyn till att frågor av detta slag prövas inom nya arbetsrättskommittén men också till att parterna, som nyss har sagts, har återupptagit förhandlingarna om ett medbestämmandeavtal. Det kan tilläggas att flertalet av de remissinstanser som har yttrat sig över motionen i denna del har ställt sig avvisande till de socialdemokratiska förslagen.

Därutöver upprepar socialdemokraterna sitt under årens lopp ofta framförda krav att den s. k. 200-kronorsregeln skall återinföras. Den tidigare kollektivavtalslagen maximerade till det beloppet det skadestånd som arbetstagarna kan få betala om de deltar i en olovlig strejk. När regeln ströks vid medbestämmandelagens antagande sades samtidigt ifrån att det inte var meningen att skadeståndsbeloppen skulle höjas generellt. Tvärtom förutsattes att skadestånd vid olovliga konflikter även i fortsättningen skulle hållas på en måttlig nivå.

Detta är också vad som har skett i arbetsdomstolens praxis. Normalt döms fortfarande ut skadestånd med 200 kr. eller lägre belopp. Endast i speciella fall, t. ex. då strejken har varit långvarig eller har innehållit särskilt allvariga moment, har skadestånd dömts ut med 300 kr. eller i något fall med 400 kr. Det kan påminnas om att den tidigare 200-kronorsregeln kom till år 1928, och beloppet motsvarade då för många löntagare en hel månadsinkomst.

Remissinstansernas uppfattningar är delade i två hälfter. Så t. ex. vill LO och TCO men inte SACO/SR återinföra 200-kronorsregeln. LO tillstyrker den socialdemokratiska motionen i dess helhet och anser att de frågor som tas upp i den är viktiga. Utan att dra alltför långtgående slutsatser vill jag ändå notera att LO i yttrandet inte med ett ord uttryckligen nämner 200-kronorsregeln. LO:s tillstyrkan av motionen på denna punkt måste därmed sägas vara i hög grad formell. I stället uppehåller sig LO ingående vid övriga frågor i denna motion, nämligen inflytandefrågorna och behovet av en reformering av förtroendemannalagen.

Utskottsmajoriteten anser att man även i fortsättningen bör ha möjlighet att på ett rimligt sätt nyansera skadeståndsbeloppen efter omständigheterna i de enskilda fallen.

Det tredje inslaget i motion 1819 som reservation 1 tar upp gäller en reformering av förtroendemannalagen. På denna punkt har motionen stöd av LO och TCO. Situationen är här väl känd. Nya arbetsrättskommittén presenterade som ett första resultat av sitt arbete förslag till en ny lag om fackliga förtroendemän. Inom arbetsmarknadsdepartementet arbetades fram förslag till ny lag på grundval av betänkandet. Departementets lagförslag mötte emellertid kraftiga invändningar från både arbetstagar- och

Onsdagen den
9 december 1981

*Medbestämmande
i arbetslivet m. m.*

arbetsgivarsidan. Regeringen såg det inte som meningsfullt att mot den bakgrunden lägga fram en proposition i ämnet. Utskottsmajoriteten har uppfattningen att man fortfarande bör ställa sig avvaktande och inte nu ta upp frågan om en reformering av förtroendemannalagen. En del av de tvistiga frågorna kan komma att lösas genom ett medbestämmandeavtal på den privata sidan.

F. ö. noterar jag att det inte längre är tal om att i ett slag genomföra en lagstiftning om fackliga förtroendemän i enlighet med nya arbetsrättskommitténs majoritetsförslag. I den socialdemokratiska motionen säger man sig vara införstådd med att en del av förslagen kan behöva genomföras i etapper. Är det av försiktighets skull som man vare sig i socialdemokraternas motion eller i deras reservation inte anger vilka delförslag som man skall börja reformeringen med? LO, TCO och SACO/SR har annars i sina yttranden pekat på behovet av regionala ombudsmän. Men denna tydliga vink har inte förmått de socialdemokratiska reservanterna att precisera sig.

Kommunisterna vill också ha till stånd en reformering av förtroendemannalagen. Denna reformering går betydligt längre än vad nya arbetsrättskommittén på sin tid förordade. Redan av ställningstagandet till det socialdemokratiska yrkandet följer att utskottet inte kan biträda vpk:s förslag.

Kommunisterna ställde sig från början kritiska till medbestämmandelagens utformning och har år efter år begärt genomgripande förändringar av lagen. Utskottet kan lika litet i år som tidigare vara med om att bryta upp det arbetsrättsliga system som medbestämmandelagen bygger på och avstyrker vpk-förslaget.

Inte heller kan utskottet ansluta sig till vpk:s förslag att deltagande i strejk aldrig kan utgöra saklig grund för avskedande. Utskottet kan hålla med om att denna ingripande åtgärd bara skall tillgripas i rena undantagsfall. Men i speciella situationer kan man bli nödsakad att tillgripa ett skiljande från anställningen som en sista utväg, när andra åtgärder för att bilägga den olovliga konflikten visat sig vara verkningslösa.

I två motioner ifrågasätts om inte de anställdas förhandlingsrätt är så omfattande att den inkräktar på de politiska organens beslutanderätt. Jag syftar på två motioner av Kjell Mattsson m. fl. resp. av Allan Ekström. Motionerna är närmast inriktade på verksamheten inom kommuner och landsting. Motionärerna vill på olika sätt begränsa de beslutsfattande politiska organens förhandlingsskyldighet gentemot de anställdas organisationer.

Även dessa motioner har remitterats för yttranden. Löntagarorganisationerna har alla tagit avstånd från motionsförslagen. Även arbetsdomstolen avstyrker motionerna. Däremot tillstyrks motionerna av kommun- och landstingsförbunden liksom av Arbetsgivareföreningen.

Utskottsmajoriteten har vid sitt ställningstagande fäst stor vikt vid den inställning som de båda kommunförbunden har i sina enhälliga yttranden. De har framhållit att frågan hur man skall dra gränsen för de anställdas förhandlingsrätt, så att den inte inkräktar på den politiska demokratin, har blivit föga belyst i förarbetena till medbestämmandelagstiftningen. Särskilt

gäller det på det kommunala området. Till följd härav har det uppstått en stor osäkerhet om medbestämmandelagens tillämpningsområde och därmed om förhandlingsskyldighetens omfattning för kommuner och landsting i de enskilda fallen.

När man nu inom kommunförbunden varit ense om att bristen på vägledning i medbestämmandelagstiftningen skapar allvarliga praktiska problem, har utskottsmajoriteten ansett det vara angeläget att man snarast utreder frågan om gränsdragningen mot den politiska demokratin.

Jag vill understryka att den utredning utskottsmajoriteten föreslår är helt i linje med vad kommunförbunden har begärt. Vi anser att man inte kan negligera ett önskemål som det råder politisk enighet om inom kommun- och landstingsförbundens styrelser. Jag tycker att det är en rimlig ordning att man i det utredningssammanhanget tar under övervägande de konkreta uppslagen i motionerna.

Jag övergår till en annan fråga om förhandlingsrätten, nämligen i de fall där ett företag eller en myndighet avser att lägga ut ett arbete på entreprenad. I så fall är arbetsgivaren skyldig att ta upp förhandlingar med den fackliga organisation på arbetsplatsen som berörs av entreprenaden. Kan man inte komma överens vid förhandlingarna och arbetsgivaren deklarerar att han avser att lägga ut arbetet på entreprenad, har den fackliga organisationen möjlighet att via sin centrala organisation förbjuda att entreprenaden kommer till stånd. Det är detta som brukar kallas den fackliga vetorätten vid entreprenadavtal. Denna vetorätt kan endast utövas under vissa bestämda förutsättningar som anges i medbestämmandelagen.

Företrädarna för moderata samlingspartiet har i utskottet reserverat sig för bifall till en motion av Sten Svensson och Bengt Wittbom som syftar till att reglerna om den fackliga vetorätten skall avskaffas. Liknande motionsyrkanden har framförts under de senaste åren utan att vinna riksdagens bifall. Jag är medveten om att tillämpningen av reglerna kan vålla problem. Det är emellertid nya arbetsrättskommitténs uppgift att noga följa tillämpningen av medbestämmandelagen. Så sker även i detta fall. Det finns enligt utskottets mening inte anledning att föregripa resultatet av kommitténs arbete.

De två återstående reservationerna är avgivna av socialdemokraterna och syftar båda till att begränsa arbetsgivarnas möjligheter att tillgripa stridsåtgärder.

På våren 1980 vidtog Arbetsgivareföreningen en omfattande lockout som svar på motsidans stridsåtgärder. Detta har föranlett socialdemokraterna att begära en utredning om konsekvenserna av arbetsgivarnas obegränsade lockouträtt. Kommunisterna går i denna fråga samma väg som socialdemokraterna – fast längre – och begär lagstiftning som förbjuder arbetsgivarna att tillgripa lockout.

Motionerna har remissbehandlats. Ingen av remissinstanserna stöder vpk:s tanke på förbud mot lockouter. Det socialdemokratiska utredningsyrkandet har biträttats av LO, men det bör uppmärksammas att både TCO och SACO/SR säger nej till den begärda utredningen. Löntagarorganisationerna är alltså på denna punkt av skilda uppfattningar. Arbetsgivareföreningen kan

av lätt insedda skäl inte ansluta sig till det socialdemokratiska förslaget. S-motionen avstyrks också av arbetsdomstolen.

Några remissinstanser kan tänka sig en utredning, men den skall i så fall inte isolerat behandla arbetsgivarnas stridsrätt utan ta upp båda sidors rätt till stridsåtgärder samt behandla konsekvenserna av den fackliga striden även på den offentliga sektorn liksom frågan om behandlingen av samhällsfarliga konflikter.

Utskottet instämmer med de sistnämnda remissinstanserna i att en utredning om arbetsmarknadsparternas stridsåtgärder inte kan begränsas till lockouträtten. En utredning bör omfatta hela den nuvarande ordningen för arbetsstriden. Det blir då fråga om djupgående ingrepp i det arbetsrättsliga system vi har. Detta innebär att parterna har frihet att välja de stridsåtgärder de anser nödvändiga att vidta inom ramen för vad som är rimligt. Utskottsmajoriteten anser att den socialdemokratiska motionen inte gett övertygande skäl för att man bör ta initiativ till en utredning med syfte att överväga sådana ingrepp. F. ö. kan nämnas att arbetsmarknadsministern har aviserat en kartläggning av erfarenheterna av de senaste årens konflikter på arbetsmarknaden. Ännu mindre kan utskottet naturligtvis tänka sig en lagstiftning om förbud mot lockouter, såsom kommunisterna förordar.

En betydligt mer begränsad fråga om arbetsgivarsidans stridsrätt gäller rätten att vid en konflikt innehålla lön som intjänats före konfliktutbrottet men som skall betalas ut först under det att konflikten pågår. Den frågan har aktualiserats i flera motioner. Dessa har tillstyrkts av de tre arbetstagarorganisationerna, medan både de offentliga och de privata arbetsgivarorganisationerna ställt sig avvisande.

Motionerna går ut på att förslag skall läggas fram som fråntar arbetsgivarna möjlighet att använda denna speciella form av påtryckningsmedel i en arbetskonflikt. Frågan om utnyttjandet av denna stridsform övervägs av nya arbetsrättskommittén, och resultatet av dessa överväganden bör avvaktas innan man tar ställning till sakfrågan.

Jag kan, fru talman, hålla med om att det kan synas problematiskt med innehållande av intjänad lön som stridsåtgärd. Arbetsgivareföreningen övervägde att ta till denna åtgärd i 1980 års storkonflikt men avstod från att göra det. Som jag nämnde diskuteras frågan f. n. inom nya arbetsrättskommittén, och jag räknar med att förslag till lösning kommer fram den vägen. För egen del är jag beredd att medverka till en sådan lösning. Det är också vad socialdemokraterna och andra begär. Lars Ulanders partikamrater i kommunförbunden tycker att man skall avvakta vad nya arbetsrättskommittén kommer fram till, och den tanken ligger också bakom utskottsmajoritetens ställningstagande.

I sammanhanget begär kommunisterna att indragning av semester inte heller skall få utnyttjas som stridsåtgärd. Utskottet vill inte gå med på en sådan detaljreglering av parternas rätt att tillgripa stridsåtgärder.

Dessutom vill vpk ha en lagstiftning som ger strejkande arbetstagare rätt att vistas på arbetsplatsen under konflikter. Särskilt vänder man sig mot att polisingripanden kan ske mot strejkvakter. Normalt håller sig de strejkande

Nr 46

Onsdagen den
9 december 1981

*Medbestämmande
i arbetslivet m. m.*

Onsdagen den
9 december 1981

*Medbestämmande
i arbetslivet m. m.*

borta från arbetsplatsen. Det problem motionärerna tar upp hänger samman med den organisationssplittring som råder främst i hamnarna och som får till följd att delar av arbetsstyrkan på en arbetsplats är i strejk samtidigt som arbetet fortsätts av anställda som inte tillhör den strejkande organisationen. När nu strejkvakthållning till följd härav blir aktuell kan detta försätta polisen i en ömtålig situation. Å ena sidan skall polisen liksom andra myndigheter stå neutral i konflikter på arbetsmarknaden. Å andra sidan har polisen både befogenhet och skyldighet att ingripa mot verksamhet som är straffbelagd enligt brottsbalken. Polisen kan också behöva ingripa för att upprätthålla ordningen, t. ex. för att förebygga att det kommer till våldshandlingar mellan strejkvakter och personer som vill fortsätta arbetet eller för att tillse att trafiken på platsen inte störs på ett sätt som inte kan accepteras.

Bakgrunden till kommunisternas yrkande är att motionärerna anser det vara fel att strafflagstiftningen kan tillgripas mot strejkande arbetstagare. Utskottet anser dock att det som hittills bör finnas gränser för den i princip fria arbetsstriden, bl. a. de gränser som dras upp genom bestämmelserna i brottsbalken. Utskottet avstyrker således vpk-motionen även i denna del.

Utskottet har i betänkandet också behandlat andra frågor om begränsning av stridsrätten på den offentliga och privata sektorn liksom frågor om förhandlingsförfarandet vid chefstillsättningar, arbetsdomstolens sammansättning m. m. Jag går inte här in på dessa frågor utan hänvisar till vad vi har anfört i vårt betänkande.

Fru talman! Ser man till de laddade kanonerna i de socialdemokratiska motionerna, så finner man att det efter utskottsbehandlingen närmast bara återstår vad som skulle kunna kallas för litet lösa skott. Antingen har socialdemokraterna tonat ned kraven eller också lyser ett auktoritativt samlat stöd med sin frånvaro. Det gäller reservation 1, och beträffande den sade jag att t. o. m. LO går förbi 200-kronorsregeln med tystnad. Det gäller reservation 2, där socialdemokraterna i Landstingsförbundet och Kommunförbundet överger den socialdemokratiska motionen och lämnar sina partikamrater i arbetsmarknadsutskottet åt sitt öde. Det gäller också reservation 4, där både TCO och SACO/SR säger nej till det socialdemokratiska förslaget. Det gäller slutligen reservation 5 där många instanser, även med socialdemokratisk majoritet, anser att man bör avvakta utredningsresultatet.

Företrädarna för moderata samlingspartiet har till betänkandet fogat ett särskilt yttrande, där man ger sin syn på inriktningen av det fortsatta reformarbetet på det arbetsrättsliga området. Dessa synpunkter ger mig anledning påpeka att moderaternas företrädare i utskottet det oaktat ställt sig bakom utskottets ställningstaganden utom på den enda punkt som jag tidigare berörde.

Med dessa ord ber jag, fru talman, att få yrka bifall till arbetsmarknadsutskottets hemställan i dess helhet i betänkande nr 4.

Anf. 9 LARS ULANDER (s) replik:

Fru talman! Elver Jonsson började sitt inlägg med att säga att folkpartiet har varit pådrivande när det gäller medbestämmandet. Det skulle man ha varit efter det att man haft en reell möjlighet därtill, nämligen sedan folkpartiet hamnat i regeringsställning. Elver Jonsson visar med ett exempel hur pådrivande man har varit och säger att man nu skall utreda ledighetslagarna. Jag delar Elver Jonssons uppfattning att folkpartiet tillsammans med övriga partier faktiskt har varit pådrivande i den delen av det arbetsrättsliga området. Lyhördheten mot Arbetsgivareföreningen är ju hundraprocentig. Men när det gäller att utveckla medbestämmandet, så att arbetslivet blir mer demokratiskt och de anställda ges större möjligheter att påverka den egna situationen, då påstår jag att folkpartiet inte har tagit några som helst initiativ.

Elver Jonsson säger vidare att man inte skall bry sig om vad en gammal avsutten moderat säger i dessa frågor. Jag påstår att Filip Fridolfsson varken är speciellt gammal eller avsutten. I en debatt här i kammaren sade han mycket klart att de borgerliga partiernas positivism i dessa frågor var valtaktisk. Jag tror att det var ett mycket ärligt uttalande av Filip Fridolfsson. Det märkliga i den debatten var att varken folkpartiet eller centerpartiet kommenterade hans påstående.

Elver Jonsson berör den s. k. 200-kronorsregeln och säger att LO i sin remiss inte speciellt har tagit upp den frågan. Jag vet inte hur många gånger LO skall behöva ta upp den frågan för att folkpartiet skall få klart för sig att löntagarorganisationerna har exakt samma uppfattning som det socialdemokratiska partiet. LO tar naturligtvis för givet att dess information har gått fram även till regeringskansliet.

Elver Jonsson hävdar att vi i vår reservation inte har tagit upp de berörda frågorna, men det har vi faktiskt gjort. Vi har förklarat att det nu gäller att realisera den nya arbetsrättskommitténs förslag. När vi säger det är det en uppmaning till regeringen att göra något positivt i stället för att bara prata. Det senare har ju hitills varit utmärkande för de olika Fälldin-regeringarna.

Anf. 10 LARS-OVE HAGBERG (vpk) replik:

Fru talman! Jag vill först bara konstatera att ingen kan bestrida att den största reformen sedan den allmänna rösträtten, som den dåvarande statsministern kallade denna reform, egentligen har blivit en stor flop, om man ser till de utgångspunkter och motiveringar som åberopades när den tillkom.

I denna debatt kan tydligen "reformer" betyda vad som helst. Den reformering som nu börjar vinna gehör är en reformering tillbaka. Det är inte alls den strömning som MBL egentligen skulle medföra – och inte kunde göra det – utan raka motsatsen. Det är Sten Svensson och hans partikamrater i Svenska arbetsgivareföreningen som står för reformeringstankarna i dag när det gäller den arbetsrättsliga lagstiftningen.

Frågan om lockouträtt skiljer, tycker jag, på ett avgörande sätt stånd-

Nr 46

Onsdagen den
9 december 1981

*Medbestämmande
i arbetslivet m. m.*

punkterna åt när det gäller att se på arbetet. Man måste ju fråga: Vad är det här för stridsåtgärder? Människorna måste arbeta för att klara sin försörjning, och samtidigt måste de vara med och bygga landet och framtiden. När Svenska arbetsgivareföreningens medlemsföretag hotar de arbetande genom lockout, så riktas denna lockout mot de arbetandes existens. Medan arbetarnas försörjningsmöjligheter då hotas, så hotar ju strejken bara kapitalägarnas möjligheter att berika sig. Strejk och lockout kan då inte vara jämförbara stridsåtgärder. Det är därför man måste förbjuda lockout.

Företagen har ju i dag oändliga möjligheter att, sedan den s. k. fredsplikten trätt i kraft, topprida det hela. Man kan ändra förutsättningen för avtalen, man kan förändra verksamheten i grunden, man kan anpassa sig kortsiktigt efter marknaderna, medan arbetarna inte får tillgripa strejk. Dessutom har man ägarmakten till sitt förfogande. Och när fredsplikten inte gäller har man lockouträtt.

Det är en oerhörd snedvridning när det gäller lagstiftningen på detta område. Vi måste väl ändå komma i håg, Elver Jonsson, att folkpartiet i andra fall brukar vara mycket intresserat av demokratiska medel och rättigheter. Men när det gäller arbetsplatserna, där kapitalets ägarmakt är som tydligast, gäller inte de demokratiska rättigheterna för borgerligheten.

Anf. 11 STEN SVENSSON (m) replik:

Fru talman! Jag noterade att Elver Jonsson som svar på mitt anförande endast hade att konstatera att vårt yrkande hade framförts under tidigare år och blivit avslaget av kammaren. I övrigt hade Elver Jonsson inga kommentarer.

Som företrädare för majoriteten i utskottet hade jag väntat mig några kommentarer till den utveckling som faktiskt har skett sedan lagen tillkom och som jag har sökt belysa med en rad exempel. Dessa exempel visar att det numera finns andra motiv än vad lagstiftaren ursprungligen hade tänkt sig som styr tillämpningen av medbestämmandelagen när det gäller den fackliga vetorätten vid entreprenadavtal. Jag skulle vilja be Elver Jonsson att ge en redovisning av sin principiella syn på de exempel som jag har anført.

Anf. 12 ELVER JONSSON (fp) replik:

Fru talman! Lars-Ove Hagberg säger att folkpartiet, som är intresserat av demokrati – och arbetsdemokrati – borde ha en annan syn på den här frågan. Men skillnaden mellan oss och kommunisterna är ju att vi hävdar att ingångna avtal skall respekteras och att man på demokratiskt väg skall så att säga diskutera sig fram – både genom avtal och genom lagstiftning. Vpk har en annan grundläggande syn. Därför skiljer vi oss så mycket åt att jag inte ser det som meningsfullt att i en kort replik försöka föra den debatten.

Lars Ulander återvänder till att han tycker att vi inte har visat att vi fortsätter att driva på i de arbetsrättsliga frågorna. Jag sade ju annars att den nya semesterlagen och den nya arbetsmiljölagen antogs också med social-

demokratiskt stöd. Vi hade ett par andra lagar som är strategiska och viktiga, t. ex. föräldraledighetslagen, där socialdemokraterna om jag minns rätt gjorde bot och bättring "under galgen". Lagen om jämställdhet i arbetslivet, som antogs 1979, bekämpade man däremot mycket intensivt, men såvitt jag förstår är man nu ändå beredd att acceptera den. Det skulle vara intressant att höra om Lars Ulander fortfarande vidhåller sitt motstånd mot lagen om jämställdhet inom arbetslivet.

Sedan pågår det ett mycket aktivt översynsarbete. Det är ingalunda så som Lars Ulander vill göra gällande, att det skulle vara Arbetsgivareföreningens ärende som departementet arbetar efter, utan här har man ett samlat uppdrag dels att se över en rad lagstiftningar som det kan finnas skäl att justera, dels att f. ö. gå vidare.

När det gäller 200-kronorsregeln är det ett ganska besynnerligt krav som socialdemokratin ställer. Man hävdar, nu som tidigare, att lag och avtal skall följas – där är vi överens. Socialdemokraterna hävdar också att det skall vara en påföljd för den som bryter mot denna lag. Men socialdemokraterna har, med oklara motiv och en stor lidelse, hakat upp sig på att det skall vara ett nominellt belopp från 1928.

Fru talman! Jag ivrar verkligen inte för att böterna för lagbrott mot arbetslagarna skall följa inflationen, men en blygsam anpassning till förändringarna av penningvärdet måste ändå anses rimlig. Det är någonting som arbetsdomstolen har tagit fasta på och därmed väl följt intentionerna i riksdagsbeslutet 1976 om ett flexibelt bötesbelopp samtidigt som man är mycket återhållsam med överskridande av just 200-kronorsgränsen.

Det är också en annan fördel som vi inte får glömma bort, Lars Ulander, och det är att med en anpassad påföljd kan straffet bli mera humant mot den felande. Alternativet avsked kan användas mera sällan och skall f. ö. tillämpas ytterst restriktivt.

Vi kan väl ta ett exempel ur levande livet för att få en kanske mera närgående diskussion om detta. Jag skulle vilja fråga Lars Ulander hur han ser på följande. En facklig förtroendeman skriver på ett löneavtal. Samma dag hoppar han av från sitt uppdrag och ansluter sig till den strejk som följande dag bryter ut på grund av missnöje med avtalet. Menar Lars Ulander att en sådan arbetstagare skall ådömas samma skadestånd som arbetskamraterna, eller skall man sänka skadeståndet för arbetskamraterna till följd av att den f. d. förtroendemannen inte kan åläggas betala mer än 200 kr.? Det skulle vara intressant med en kommentar från Lars Ulander på den punkten.

Anf. 13 LARS-OVE HAGBERG (vpk) replik:

Fru talman! Vpk och folkpartiet är naturligtvis inte överens. Vad som kan vara intressant att konstatera är att Elver Jonsson vill ha en demokratisk väg och säger sig vilja resonera sig fram om problemen. Men han glömmer bort vilka positioner parterna har. Den ena parten äger produktionsmedlen, och i kraft av sitt ägande styr den och har oändliga möjligheter att påverka

Onsdagen den
9 december 1981

*Medbestämmande
i arbetslivet m. m.*

utvecklingen, medan den andra parten bara säljer sin arbetskraft. Om man då skall resonera sig fram – på vilkas villkor blir det?

Detta är den huvudsakliga demokratiska frågeställningen som Elver Jonsson, folkpartiet och borgare i övrigt inte vill kännas vid. Det är den grundsynen som gör att de alltid sätter halt vid fabriksportarna i vad gäller demokratin. Strejkrätt, vetorätt, möten på betald arbetstid och andra demokratiska rättigheter för de arbetande krävs ju bara för att man på några områden skall kunna hävda de arbetandes intressen mot arbetsköparintressena. Men det vill naturligtvis inte folkpartiet veta av. Den enda reformering som folkpartiet och borgerligheten kan tänka sig går åt ett annat håll.

Jag vill konstatera att det avtal som man håller på att snickra ihop och som man tydligen är ganska överens om och tillfredsställd med – för man vill inte gärna kommentera det; även om Sten Svensson kommenterade det föregående vecka – är ju egentligen ett avtal på Svenska arbetsgivareföreningens villkor. Det är ett avtal som egentligen befäster vilka utgångspunkterna är i dag och att de problem som finns skall gå ut över arbetarna. Det måste markeras – och där får Sten Svensson rätt, med alla sina motioner på arbetslivets område – att företagens effektivitet, konkurrenskraft och lönsamhet för att trygga investeringar och utveckling, blir utgångspunkten i det nya s. k. utvecklingsavtalet. Och detta utvecklingsavtal, som man håller på att snickra ihop, har tydligen sådana utgångspunkter att borgerligheten kan vara helt överens, och jag förstår därför att också Elver Jonsson är med på det. Mer förvånande är det naturligtvis att socialdemokratin och LO kan vara överens om en sådan utveckling.

Anf. 14 LARS ULANDER (s) replik:

Fru talman! Elver Jonsson påstår att jag hade sagt att det inte var bevisat att folkpartiet driver på i frågorna om medbestämmande i arbetslivet. Men det var inte så, utan snarare tvärtom. Jag vill påstå att det är bevisat att folkpartiet över huvud taget inte har någon ambition att driva på i dessa frågor.

Sedan tar Elver Jonsson upp en del frågor som behandlas i andra utskott och undrar var socialdemokraterna står. Men den diskussionen kan vi väl föra när de ärendena tas upp. Vi kommer ju att få ett exempel på inriktningen och viljan hos regeringen, enkannerligen hos folkpartiet, inom en mycket snar framtid, nämligen när vi skall behandla lagen om anställningsskydd. Det är ytterligare ett exempel på inriktningen.

Elver Jonsson tar vidare upp en litet underlig diskussion om 200-kronorsregeln. Han säger att socialdemokraternas motiv är oklara. Jag vet inte hur pass mycket vi skall behöva undervisa Elver Jonsson om de argument och motiv som ligger bakom. Men det är helt klart att man inte kan skrämman människor genom att ta ifrån dem pengar och säga att det är nödvändigt för att få ett arbetsliv som fungerar. Man måste se till att arbetslivet blir sådant att det är helt naturligt att få bort konfliktorsakerna. Man kan inte sänka levnadsstandarden för folk och säga, att om ni inte går med på detta så tillämpar vi den här regeln.

Sedan kommer Elver Jonsson med ett konstruerat exempel. Han säger att det är en blygsam höjning och att man i stället skall gå med på avsked. Jag vet inte vad det är för krafter som driver Elver Jonsson i de här frågorna. Men det är nog inte vi som har oklara motiv, utan det måste rimligen vara folkpartiet, i detta fall representerat av Elver Jonsson.

Anf. 15 ELVER JONSSON (fp) replik:

Fru talman! Lars-Ove Hagberg gör ägandet till ett villkor för inflytande. Vi ser det annorlunda. Vi menar att även om de anställda inte är i ägarposition skall de ha ett reellt inflytande på sin situation och på sin arbetsplats. Där är MBL ett medel, även om medbestämmandelagstiftningen kan reformeras och göras bättre.

Vpk vill f. ö. att fredspliktsreglerna skall avskaffas, att strejkrätten skall bli fri och att strejkskadestånden skall avskaffas. Detta skulle innebära att det skulle bli fritt fram för arbetstagarparten att när som helst bryta ingångna avtal, och det kan vi inte gå med på. Att riksdagens icke-socialistiska hälft inte går med på ett sådant system kanske inte överraskar ens Lars-Ove Hagberg. Men inte heller socialdemokraterna ställer upp på dessa kommunistiska krav. Jag vill dessutom påminna om vad landssekreterariatet säger i sitt motionsutlåtande till I.O-kongressen. Det borde Lars-Ove Hagberg läsa, innan han gör alltför tvärsäkra påståenden.

Vpk är alltså i strid inte bara med liberaler. Socialdemokraterna säger också nej, och fackföreningsrörelsen avvisar bestämt vpk:s krav på denna punkt. Mer ensam i debatten kan man knappast stå.

I Lars Ulanders senaste replik saknar jag fortfarande de bevis som jag efterlyste och som Lars Ulander påstår sig ha. Jag konstaterade också i mitt första anförande den reträtt som man gjort från socialdemokratins sida beträffande förtroendemannalagen. Det är inte längre ett skall på regeringen för att den inte i ett svep vill föreslå en ny förtroendemannalag inom nya arbetsrättskommitténs förslag. Jag ser det som ett erkännande från socialdemokraterna att det är fråga om en mycket kostnadskrävande reform.

Men jag frågar mig fortfarande vilken ledning regeringen kan ha av de socialdemokratiska förslagen om ett etappvis genomförande, när socialdemokraterna inte vill precisera vad man skall börja med. Har socialdemokraterna egentligen samma uppfattning som utskottsmajoriteten, nämligen att man först bör avvakta vad resultatet blir av medbestämmandeförhandlingarna på den privata sidan och se vilka effekter det får för reformeringen av förtroendemannalagen? Eller vill Lars Ulander verkligen att riksdagen skall "klampa in" i ett aktivt förhandlingsskede?

Vad beträffar 200-kronorsregeln hävdar jag, Lars Ulander, att motiven till att man från socialdemokratiskt håll driver den här frågan är till synes mycket oklara. I.O:s tystnad på den här punkten är talande.

Förste vice talmannen anmälde att Lars Ulander och Lars-Ove Hagberg anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Onsdagen den
9 december 1981

*Medbestämmande
i arbetslivet m. m.*

Anf. 16 HANS GUSTAFSSON (s):

Fru talman! I reservation 2 till utskottets betänkande har de socialdemokratiska ledamöterna i utskottet reserverat sig mot utskottets beslut att föreslå riksdagen ge regeringen till känna vad utskottet anfört i anslutning till motionerna nr 215 och 1430. Utskottsmajoritetens förslag innebär i realiteten bifall till de båda angivna motionerna.

Motionerna syftar till att en utredning skall tillsättas för att få förslag om en klarare gränsdragning mellan MBL och den politiska demokratin i förhandlings- och informationsfrågor på främst det kommunala området.

I motion nr 1430 har anförts att förhandlingsapparaten har blivit så omfattande att den kan uppfattas som ett hot mot den politiska demokratin. I motion nr 215 yrkas att kommunstyrelse icke skall omfattas av primär förhandlingsskyldighet.

Frågan om den kommunala demokratin förhållande till medbestämmandelagen har varit livligt diskuterad sedan medbestämmandelagens tillkomst. I syfte att förhindra att den kommunala demokratin trädde för nära träffade parterna på den offentliga sektorn ett särskilt huvudavtal till skydd för den politiska demokratin. Om tvist skulle uppkomma om huruvida ett avtal kunde tänkas kränka eller träda den kommunala demokratin för nära, skulle frågan hänskjutas till den s. k. SHA-nämnden. Även om nämnden inte kan fatta bindande beslut, kan det mot bakgrund av gjorda uttalanden antas att parterna skulle komma att respektera ett uttalande av nämnden.

Vi kan nu, efter det att medbestämmandelagen varit i tillämpning under några år, konstatera

att under hela denna period, då medbestämmandeavtal saknats och då lagen och dess tillämpning varit ny, icke ett enda fall förts fram till nämnden.

att nu ett huvudavtal träffats mellan parterna och att förhandlingar om lokala avtal är påbörjade.

att genom utslag i arbetsdomstolen praxis i gränsdragningsfrågorna håller på att utformas samt

att löntagarorganisationerna i alla lägen uttalat som sin bestämda avsikt att skydda den politiska demokratin.

Vidare kan vi konstatera att löntagarorganisationerna i sina yttranden till arbetsmarknadsutskottet i anslutning till de återopade motionerna gjort utomordentligt viktiga klargöranden.

Sålunda anför LO i anslutning till motionerna bl. a. att landets primärkommuner och deras kommunstyrelser bara behöver omförhandla i den mån deras beslut avviker från ernått förhandlingsresultat eller om nya faktiska omständigheter eller nytt material tillkommit. I samma yttrande klargörs vidare att primärförhandlingarna är att betrakta som ett led i beredningsförfarandet inför det självständiga beslut som det politiska organet har att fatta. Samma klargörande uttalanden görs av TCO och SACO.

Det kan vidare konstateras att arbetsdomstolen, som avstyrker förslaget om en översyn av medbestämmandelagen, konstaterar att i rättstillämpningen börjat utbildas ett mönster för avvägningen mellan arbetstagaridans

anspråk på inflytande genom förhandling och hänsynen till den politiska demokratin. Arbetsdomstolen tillägger att det är angeläget att denna utveckling får fortsätta.

Att som utskottets majoritet har gjort i detta läge föreslå att en utredning om gränsdragningsproblemen bör komma till stånd får anses som mer än vanligt klåfingrigt. Det hade varit i hög grad rimligt att utskottet avvaktat det pågående arbetet med att upprätta lokala medbestämmandeavtal. Sedan dessa under en tid varit i tillämpning skulle det möjligen ha kunnat övervägas att göra en utredning av medbestämmandelagens förhållande till den politiska demokratin. Att göra det nu är inte till gagn för saken. Det är till skada för en verksamhet som enligt de flestas mening löpt långt bättre än vad frågans svårighetsgrad kunde gett anledning att förmoda. Utskottets förslag är inte bara onödigt, utan t. o. m. skadligt för den fråga det här gäller.

Fru talman! Jag ber att få yrka bifall till reservation 2 i arbetsmarknadsutskottets betänkande.

Anf. 17 ELVER JONSSON (fp) replik:

Fru talman! Hans Gustafsson anser att utskottsmajoriteten varit mer än lovligt klåfingrig när vi gått med på det med eftertryck framförda önskemålet från kommun- och landstingsförbunden om en utredning och översyn. Om Hans Gustafsson är tveksam om våra möjligheter att göra en riktig bedömning, vill jag ändå erinra om att i Kommunförbundets styrelse sitter folk som har dessa problem in på livet i det dagliga arbetet. Där har man uppenbarligen samma uppfattning tvärsöver partigränserna. Till den uppfattningen hör att det medbestämmandeavtal Hans Gustafsson talar om inte löser problemen. Utskottsmajoriteten anser att man inte gärna kan negligera och nonchalera en begäran om utredning, när den motiverats så övertygande som de båda kommunförbunden gjort.

Anf. 18 HANS GUSTAFSSON (s) replik:

Fru talman! Denna replik från Elver Jonsson var inte oväntad. Nu är det ju så att det inte är ledamöterna i kommunförbundens styrelser som begärt en utredning, utan frågan har förts fram i två borgerliga motioner. Styrelserna har inte haft någonting att erinra mot att en sådan utredning kommer till stånd.

Men det viktiga i sammanhanget, Elver Jonsson, är ju inte det, utan det är att vid den tidpunkt då de båda kommunförbundens styrelser avgav sina remissyttranden, så förelåg inte för deras kännedom de utomordentligt viktiga klargöranden som LO, TCO och SACO gemensamt har gjort i anslutning till dessa motioner och som ställer frågan i ett helt nytt läge. Man kan nästan säga att det är en milstolpe när det gäller medbestämmandelagen på det kommunala området, när man så klart och tydligt från LO:s sida påpekar att MBL-förhandlingarna är ett led i beredningsförfarandet och att organet har självständig beslutanderätt och därvid kan avvika från det träffade MBL-avtalet, såvida det inte i samband med beslutet har tillkommit nya omständigheter. Löntagarorganisationerna har därmed också de facto

Nr 46

Onsdagen den
9 december 1981

*Medbestämmande
i arbetslivet m. m.*

gjort en tolkning av de i motionerna åberopade domarna från arbetsdomstolen. Dessa yttranden har de båda styrelserna inte haft tillgång till. Jag är alldeles övertygad om, att om de hade haft tillgång till dessa yttranden, skulle intresset för en utredning inte ha varit till finnandes, i varje fall inte hos de socialdemokratiska ledamöterna i de båda kommunförbundens styrelser.

Däremot har de borgerliga ledamöterna i utskottet haft tillgång till dessa utomordentligt viktiga klargöranden. De har dessutom haft tillgång till arbetsdomstolens yttrande, dvs. ett yttrande från den domstol som i första hand har behandlat de svåra gränsdragningsfrågorna. Trots att utskottsmajoriteten haft tillgång till dessa viktiga klargöranden har den ändå ansett det vara nödvändigt att verkställa en utredning. Det betecknar jag i mitt första anförande som klåfingrighet, och jag har inte funnit anledning att nu beteckna det på annat sätt.

Anf. 19 ELVER JONSSON (fp) replik:

Fru talman! Hans Gustafsson hänger uppenbarligen upp sig på varifrån ett förslag kommer mer än på det sakliga innehållet. Dessutom har han djärvheten att tillskriva sina partikamrater inom kommun- och landstingsförbunden nya uppfattningar. Hur det är med den saken har vi inte kunnat få styrkt. Det får väl bli en utredning mellan Hans Gustafsson och kollegerna på den socialdemokratiska kanten inom den kommunala hierarkin.

Men jag vill, fru talman, än en gång slå fast att utskottsmajoriteten på grundval av det material vi haft tillgång till inte gärna kunnat avstyrka en sådan här begäran om utredning och översyn, när den – som vi ser det – motiverats så övertygande. Om Hans Gustafsson fortfarande inte känner sig övertygad får han fortsätta detta resonemang med Inge Hörlén i Kommunförbundet och Kurt Ward i Landstingsförbundet. Det är ändå de personerna som har skrivit de båda kommunförbundens yttranden i den här frågan, och de har inte följt upp det hela genom några brev till utskottet där de säger sig återta sin uppfattning.

Fru talman! Man måste tillmäta Kommunförbundets och Landstingsförbundets samstämmiga uppfattning större tyngd än vad Hans Gustafsson och socialdemokraterna i utskottet har gjort.

Anf. 20 HANS GUSTAFSSON (s) replik:

Fru talman! Jag är litet förvånad över det senaste inlägget från Elver Jonsson. Han säger att Hans Gustafsson fäster större avseende vid varifrån ett förslag kommer än det sakliga innehållet. Jag har bara påpekat – och det borde inte heller Elver Jonsson nonchalera – att de båda styrelserna i kommunförbunden inte efter det att medbestämmandelagen varit i tillämpning i fem år funnit anledning att självständigt ta initiativ till en översyn av gränsdragningsfrågorna. De hade haft fulla möjligheter att både hos regering och utskott och i andra sammanhang begära detta – men det har de inte gjort. De har inte velat motsätta sig motioner som väckts i riksdagen.

Vidare är det fråga om huruvida kommunförbundens styrelser intagit samma ståndpunkter, om de hade haft möjligheter att ta del av remissytt-

randena från de tre fackliga huvudorganisationerna och från arbetsdomstolen. Jag tror inte att de hade gjort det. Det tycker jag också att Elver Jonsson borde beakta.

Elver Jonsson säger att utskottsmajoriteten har större anledning att ta hänsyn till de båda kommunförbundsstyrelserna än till socialdemokraterna i utskottet. Det är ganska typiskt för hur man på det borgerliga hållet resonerar. Ni anser således att remissyttrandena från de tre fackliga huvudorganisationerna helt saknar betydelse.

Men de fackliga huvudorganisationerna har i sina yttranden varit mer återhållsamma än vad lagstiftningen och avkunnade domar gett anledning till. Det visar tydligt hur angelägna de är att bevara den politiska demokratin intakt. Och detta viftar Elver Jonsson åt sidan och säger: Detta har vi ingen anledning att ta hänsyn till, för ledamöterna i kommunförbundens styrelser har sagt att vi skall kunna tillstyrka motionen.

För att sedan återvända till sakfrågan, Elver Jonsson: Det är fåfängt att tro att vi den här vägen skall kunna uppnå det som utskottsmajoriteten vill, dvs. att vi genom någon sorts förteckning skall kunna avgöra vilka frågor som berör den politiska demokratin och vilka frågor som inte gör det. Det är en omöjlig uppgift. Den kan klaras av endast genom tillämpning av rättspraxis.

Det är precis på samma sätt som när det gäller hela den kommunala självstyrelsen. I det avseendet har man inte kunnat ange var gränsen för kommunernas kompetens går. Man har bara ett allmänt stadgande i kommunallagen, där det sägs att kommunen äger att vårda sina angelägenheter. Hela den kommunala verksamhet vi har i vårt land, med en miljon anställda och över 100 miljarder i omsättning, hängs upp på den paragrafen. Resten har man fått klara ut genom praxis och genom domstolarna, genom vägledande uttalanden.

Det är på samma sätt med detta. Det rör sig om en omöjlig uppgift.

Jag är för egen del – utan några politiska sidohänsyn – övertygad om att en utredning på det här området icke kommer att resultera i att vi får mindre kontakt med den politiska demokratin, utan sannolikt kommer att leda till motsatt resultat.

Förste vice talmannen anmälde att Elver Jonsson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 21 PÅR GRANSTEDT (c):

Fru talman! Jag tror att vi alla är mycket medvetna om att de anställdas inflytande på arbetsmarknaden och på sina arbetsplatser är någonting oerhört viktigt och mycket positivt. Det finns enligt vår uppfattning ett mycket stort fält av gemensamma intressen mellan anställda och arbetsgivare.

Det finns ett gemensamt intresse av att företag skall fungera så väl som möjligt och ha så god ekonomi som möjligt. Det finns ett gemensamt intresse av att annan verksamhet också skall fungera så väl som möjligt liksom att det

*Medbestämmande
i arbetslivet m. m.*

skall skapas goda arbetsförhållanden för dem som är verksamma. Därför har medbestämmandelagstiftningen inneburit och innebär fortfarande ett värdefullt tillskott i beslutsfattandet på våra företag och våra offentliga institutioner. Medbestämmandet tillför verksamheten de anställdas erfarenhet, och de anställda representerar naturligtvis alltid ett gediget kunnande om det arbete de själva håller på med. Det skapar bättre möjligheter att se till att arbetsförhållandena är anpassade till de anställdas egna önskemål och egna uppfattningar om hur allting bäst skall fungera. Samtidigt är det naturligtvis viktigt att medbestämmandelagstiftningen fungerar på ett smidigt och praktiskt sätt. Det ligger också i allas intresse, såväl i arbetsgivarnas som i personalens, att man undviker onödig byråkratisering och onödig tidsutdräkt i beslutsordningen. Inte heller här behöver det finns några principiella motsättningar, även om det naturligtvis kan uppstå skilda uppfattningar i praktiken.

Jag vill påstå, fru talman, att trots att vi i detta betänkande behandlar inte mindre än 21 motioner som rör medbestämmandelagstiftningen, så finns det en mycket betydande samstämmighet om den här lagstiftningens grunder. Mycket få förslag innebär att man skulle rucka på de grundläggande principerna i medbestämmandelagstiftningen. De enda som egentligen skiljer ut sig är vänsterpartiet kommunisterna. Att de gör det beror naturligtvis på att de har en helt annan uppfattning om samhällssystem och ekonomiskt system. Den breda idégemenskap om hur samhälle och näringsliv skall fungera som vi andra har delar inte vänsterpartiet kommunisterna. Det speciella synsätt de har avspeglas också i den motion vänsterpartiet kommunisterna har lagt fram. Vpk vill inte se arbetsmarknaden som ett förhållande mellan två parter där båda har möjlighet att ställa krav på att ingångna avtal respekteras och där båda har möjlighet att sätta kraft bakom sina önskemål genom olika typer av stridsåtgärder. Vpk ser inte heller något behov av regler på arbetsplatsen som gör att företagen kan fungera någorlunda väl och något så när effektivt. Vpk:s uppfattning om hur ett väl fungerande företag skall vara avspeglas förmodligen bäst i förhållandena i Östeuropa, där vi vet att näringslivets effektivitet är väldigt dålig. Men jag tror att vi på det hela taget kan bortse från vpk:s inlägg i den här debatten, eftersom det fjärrmar sig så långt bort från de realiteter som åtminstone 97 % av svenska folket anser vara värda att slå vakt om.

Det finns naturligtvis i ett sådant här betänkande en del gamla skivbekanta, debatter som kan verka relativt tjatiga och där argumenten inte blir bärkraftigare för att de upprepas många gånger. Dit hör socialdemokraternas envist återkommande förslag om återinförande av 200-kronorsregeln. Detta är givetvis en tanke som blir löjligare och löjligare vartefter tiden går. Den blir löjlig av två skäl. Det ena skälet är att summan 200 kr. ändrar sin innebörd för varje gång socialdemokraterna motionerar om regeln, 200 kr. i dag är inte detsamma som 200 kr. första gången socialdemokraterna reserverade sig i frågan. Nästa gång socialdemokraterna reserverar sig för 200 kr. kommer förslaget förmodligen att ha ytterligare en annan reell innebörd eftersom vi har en penningvärdeförsämring. Socialdemokraterna

anser alltså att det är inflationstakten som avgör vad som är ett rimligt skadeståndsbelopp i samband med vilda strejker. Detta är naturligtvis ohållbart, och det visar att förslaget bara blivit en prestigefråga för socialdemokratin, en fråga som saknar reell innebörd och betydelse.

Förslaget är också löjligt ur en annan synpunkt. Argumentationen från socialdemokraterna har gått ut på att om man tar bort 200-kronorsregeln skulle de mest fruktansvärda skadestånd drabba de anställda vid vilda strejker. Tidigare här i debatten har Lars Ulander talat om försämring av människors levnadsstandard och sådana där saker. Vi vet nu att i praktiken har skadeståndens reella värde snarast minskat sedan 200-kronorsregeln togs bort. Detta gör att det patos man försöker mobilisera i den här frågan saknar grund i verkligheten. Det är bara att studera siffrorna, så vet man hur det ligger till.

Det finns också några principiellt viktiga frågor som tas upp i betänkandet och där utskottet anlägger en del synpunkter. Det gäller framför allt medbestämmande på den offentliga sektorn, och jag tror att vi trots allt kan vara ganska eniga om att det här är en komplicerad fråga att hantera. Här står ju två demokratiska intressen mot varandra. Å ena sidan har vi arbetstagar- nas legitima intresse av att kunna påverka sina arbetsförhållanden och påverka vad som gäller på den egna arbetsplatsen. Å andra sidan har vi den mera övergripande demokratiska principen – den som innebär att alla skall ha samma möjligheter att via sin rösträtt och via sina politiskt förtroende- valda avgöra hur den offentliga verksamheten skall se ut. När det gäller denna grundläggande demokratiska princip är det ju viktigt att inte den ena samhällsgruppen skall ha större inflytande än den andra.

Man har redan från början försökt att i MBL och lagen om offentligt anställda på något sätt kryssa sig fram till en vettig balans. Det är sagt att avtal inte får slutas om verksamhetens mål, inriktning, omfattning och kvalitet, men det står inte så i lagen, utan det är någonting som sägs av föredragande statsrådet i förarbetena och som sedan upprepas av utskottet. Detta att det inte finns någon klar lagregel som anger avgränsningen är naturligtvis en beklaglig brist. Vi var några i den här kammaren som inför antagandet av lagen förordade att man skulle skriva in det här i lagen, och jag tror att det hade varit bättre att göra så.

Nu föreligger det motioner som behandlats och som rör både den statliga sidan och den kommunala sidan. När det gäller avgränsningsproblemen på den statliga sidan har vi hänvisat till att konstitutionsutskottet noga följer utvecklingen på området, och vi förutsätter att om det visar sig föreligga behov av ändringar, så kommer det initiativ från det hållet.

I fråga om den kommunala sektorn har behovet av en undersökning av gränsdragningsproblemen kommit att framstå som ännu starkare. Det här avspeglas inte minst i det enhälliga stöd för förslaget om en översyn som kommit från både Kommunförbundets och Landstingsförbundets styrelser. Stödet är som sagt enhälligt, och det innebär att alla partier som finns med i de här styrelserna står bakom.

Det var ganska intressant att för en stund sedan få lyssna till en debatt där

man från socialdemokratiskt håll tydligen försökte slingra sig ur det ställningstagande som socialdemokraterna har gjort i Kommunförbundets och Landstingsförbundets styrelser. Hans Gustafssons argumentation gick ut på att hade de socialdemokratiska ledamöterna i Kommunförbundets och Landstingsförbundets styrelser sett de yttranden som de fackliga huvudorganisationerna avgivit, så hade de haft en annan uppfattning.

Då ställer man sig naturligtvis genast frågan: Menar Hans Gustafsson att vi skall tolka de här yttrandena så, att dessa fackliga huvudorganisationer har ändrat praxis, att de har frångått sin tidigare uppfattning och nu har en ny uppfattning om saken, och skulle då denna nya uppfattning leda till ett annat socialdemokratiskt synsätt än det som kom fram i Kommunförbundets och Landstingsförbundets styrelser? I annat fall måste det ju ändå vara så att man får förutsätta att även socialdemokratiska ledamöter i Kommunförbundets och Landstingsförbundets styrelser har praktisk erfarenhet av hur systemet fungerar i kommunerna och ute i landstingen. Man får förutsätta att dessa ledamöters ställningstagande i de båda förbundens styrelser byggde på sådan praktisk erfarenhet och inte ändras av några yttranden från fackliga huvudorganisationer – om inte dessa yttranden skall tolkas som uttryck för en ny inställning från de fackliga huvudorganisationernas sida. Så har vi i varje fall inte uppfattat det i Kommunförbundet. Nej, jag tycker att den reträtt som Hans Gustafsson försöker göra från sina partikamraters ståndpunkt var litet väl dåligt maskerad.

Vad som är ännu mer anmärkningsvärt är att Hans Gustafsson säger, att när vi i utskottet försöker slå vakt om den politiska demokratin genom att föreslå en översyn av gränsdragningen, är det klåfingrigt. Och när Hans Gustafsson väljer ordet "klåfingrigt" måste det vara detsamma som att säga: Det här angår inte oss. Det är inte någonting som riksdagen bör befatta sig med, utan det skall vi överlåta åt parterna på arbetsmarknaden. Jag måste säga, fru talman, att jag inte instämmer i det betraktelsesättet. Jag anser att det är ett grundläggande ansvar för Sveriges riksdag att slå vakt om den politiska demokratin. Och jag tycker för min del inte att den politiska demokratin är någonting man skall experimentera med eller att man bör se an utvecklingen och hoppas att allt blir bra. Finns det bland våra kommunalmän och bland landstingsfolk ute i landet, oavsett partigränser, en tveksamhet om gränsdragningen på det här området – vilket det uppenbarligen gör – då är det riksdagens oavvisliga plikt att se till att oklarheterna undanröjs så långt det över huvud taget är möjligt. Jag vill bestämt avvisa påståendet att det skulle vara ett utslag av klåfingrighet från vår sida när vi på det här sättet försöker värna om de demokratiska principerna.

I övrigt, fru talman, finns det ett antal förslag om detaljändringar i medbestämmandelagen, om ny förtroendemannalag osv. Nu befinner vi oss i en situation där parterna äntligen har satt sig ned vid förhandlingsbordet också på den privata sidan. Det är naturligtvis inte det rätta tillfället att börja ändra på förutsättningarna för de förhandlingar som har kommit i gång. Därför har vi avvisat sådana förslag. Socialdemokraterna har inte varit lika hänsynsfulla i detta sammanhang, och det finns en del reservationer, men jag

tycker att det är viktigt att förhandlingarna får fortgå ostört. Detsamma gäller reservationen från moderaterna.

Jag vill, fru talman, yrka bifall till utskottets hemställan i dess helhet.

Anf. 22 LARS-OVE HAGBERG (vpk) replik:

Fru talman! Pär Granstedt gör sig skyldig till ett mycket stort fel när han ser på dessa frågor. Han säger att vpk är ensamt om de här uppfattningarna. Så är det sannerligen inte. Pär Granstedt och hans meningsfränder sade så även före 1969. Men helt plötsligt hände det en mängd saker på arbetsmarknaden. Vpk:s krav omfattades av en mycket stor del av folket, och det var en bidragande orsak till att socialdemokraterna fick en förfärlig fart när det gällde reformeringen av arbetslivet. Det som Pär Granstedt säger vittnar också om dålig kännedom om den vardagliga fackliga verksamheten – om han tror att dessa krav inte omfattas av många av de fackligt aktiva. Det gör de i mycket större utsträckning nu än tidigare. Vi har kunnat se det också på kongresserna. Läs kongressmaterialet, Pär Granstedt! Av det framgår att vpk:s krav förts fram i många motioner till såväl LO:s och Metalls som andras kongresser i sommar och höst.

Vpk har en syn på samhällssystemet som inte alls är lik Pär Granstedts. Vi har upptäckt att det finns klasser i samhället, som har skilda intressen. När Pär Granstedt också säger att det bara är vpk som står för den synen är det en fruktansvärd dom över det socialdemokratiska partiet och dess traditioner, som jag undrar om socialdemokraterna verkligen i grunden kan acceptera. Men Pär Granstedt kanske drog någon liten erfarenhet – det tycker jag att han borde ha gjort – av kärnkrafts- och energistriden. Där framträdde den stora parten – dvs. storfinsans, kapitalistklassen – verkligen som motpol till arbetarklassen och dess intressen. Men den verkligheten kanske inte är lämplig att se i ögonen.

Vi respekterar avtal som är ingångna av alla parter, och det som är utgångspunkten för avtalen. Men i dag är det bara arbetarna som skall respektera dem – de blir belagda med fredsplikt – medan arbetsköparna kan ändra förutsättningarna genom att flytta företaget, genom att besluta om nedläggning, genom att rationalisera, genom att införa ny teknik. På det sättet kan man genom mängder av åtgärder förändra förutsättningarna för avtalet. Är det riktigt att arbetarna då skall vara belagda med fredsplikt? Det tycker inte vi.

Men det tycker Pär Granstedt. Det är typiskt att man har den synen på demokrati – den demonstrerade också Elver Jonsson tidigare – så fort man kommer till fabriksporten. Då gäller arbetsköparnas ägarmakt.

Vårt krav när det gäller effektiviteten i företagen är självstyre med utgångspunkt i arbetarnas egna kunskaper och värderingar, inte självstyre under kapitalägarna och på deras villkor. Det innebär en avsevärd skillnad när det gäller arbetarnas möjligheter.

Nr 46

Onsdagen den
9 december 1981

*Medbestämmande
i arbetslivet m. m.*

Onsdagen den
9 december 1981

*Medbestämmande
i arbetslivet m. m.*

Anf. 23 LARS ULANDER (s) replik:

Fru talman! Pär Granstedt konstaterade att det fanns en stor samstämmighet om medbestämmandet. Det är väl tack vare att socialdemokraterna drev fram de här frågorna under sin tid i regeringen. Hade det inte gjorts med den snabbhet som skedde hade – det är jag alldeles övertygad om – vi inte haft mycket att vara samstämmiga om.

Pär Granstedt delade i sitt anförande ut något slags betyg. Han sade att en reservation var löjlig. En annan blev enligt Pär Granstedt löjligare och löjligare, därför att den upprepas år efter år. Det var reservationen om skadeståndets storlek. Jag tror inte att Pär Granstedt har begripit ett dugg.

Vi har hela tiden sagt att man skall se till att man får sådana arbetsplatser att man slipper hota människor med att ta av dem pengar för att arbetslivet skall flyta, sådana arbetsplatser alltså att det inte uppstår konflikter av den här typen. Det tycker Pär Granstedt är löjligt.

På grund av inflationen och annat behövs det enligt Pär Granstedt högre bötesbelopp. Sedan sade han att det har visat sig att bötesbeloppen inte har blivit högre.

Vi vänder oss emot att man låter domstolen bestämma hur höga böterna skall vara. Vi säger för vår del att ett bötesbelopp på 200 kr får betecknas som mer eller mindre en proformasak. Man måste gå djupare in i problemen för att lösa dem.

Det skulle vara intressant att få reda på vad centern egentligen gjort när det gäller medbestämmandet annat än hängt med på vagnen. Jag tror fortfarande att Filip Fridolfssons ord om de här frågorna och en förestående valrörelse är riktiga när det gäller centern.

Pär Granstedt sade att det i reservationerna finns krav på att man skall ändra förutsättningarna för förhandlingarna. Även Elver Jonsson var tidigare inne på det. Vad det är fråga om är att vi krävt att den fyra år gamla arbetsrättskommitténs förslag, som verkligen på olika sätt har behandlats – det har bl. a. på försök utarbetats en proposition, som visat sig vara alltför arbetsgivarbaserad – börjar realiseras. Kan det vara att klampa in i de förhandlingar som förs? Dessutom vill båda parterna på arbetstagsarsidan också att dessa förslag skall börja realiseras.

När det gäller frågan, i vilken takt man skall gå fram, säger vi på grund av den inaktivitet som visats av regeringen: Se till att vi får ut någonting av utredningen och börja realisera dess förslag pö om pö! Det är alltså kravet. Det är minsann inte att hoppa in i några förhandlingar!

Anf. 24 HANS GUSTAFSSON (s) replik:

Fru talman! Jag skall beröra ett par av de punkter som Pär Granstedt tog upp i anslutning till gränsdragningsfrågorna.

Pär Granstedt sade att det hade varit bra om verksamhetens mål, inriktning och kvalitet hade varit inskrivna i lagen. Nu är så inte fallet. Bestämmelserna är intagna i de huvudavtal som finns, i vilka hänvisas till SHA-nämnden, och ingår i motiven till lagstiftningen. Jag tycker inte detta är

någon upphetsande fråga. Kvar står ändå problemet att beskriva vad som är verksamhetens mål, inriktning och kvalitet, oavsett om det står i lagen eller inte.

Den andra frågan som Pär Granstedt tog upp var huruvida man skulle kunna tänka sig att företrädarna i Kommunförbundets styrelse hade haft en annan uppfattning, om de hade fått ta del av remissyttrandena, och om dessa innebar en ändring av löntagarorganisationernas tidigare ståndpunktstagande.

Sakförhållandet är det att löntagarorganisationerna inte någon gång tidigare har haft anledning att avge detaljyttrandet i dessa viktiga gränsdragningsfrågor. De har i många olika sammanhang talat om att de vill skydda den politiska demokratin. Men det går alltid lättare att göra det i allmänna ordalag än att göra det i en fråga av konkret innebörd. Och här är det en utomordentligt viktig fråga som har behandlats av de organen, nämligen frågan om vem som har beslutanderätten. Där slår löntagarorganisationerna samfällt fast: Det har de politiska organen. MBL-förfarandet är ett led i beredningsförfarandet. Det är den viktigaste gränsdragningsmarkering som har gjorts i denna fråga.

Dessutom har arbetsdomstolen konstaterat att visserligen skulle det i och för sig vara bra om man hade kunnat beskriva exakt var gränsen går, men man säger också att man är på väg att utarbeta en praxis. Arbetsdomstolen tycker att det är nödvändigt att det arbetet får fortsätta. Jag tror att om man hade haft tillgång till remissyttrandena hade man haft anledning att inta en annan ståndpunkt. Det är ju inte bara de som sitter i Kommunförbundets styrelse som har kommunal erfarenhet; det har många av oss andra också, och vi kan göra våra egna bedömningar. Det anmärkningsvärda är inte att människorna i Kommunförbundets styrelse inte har kunnat ändra sig, för de har inte fått läsa remissyttrandena; det anmärkningsvärda är att utskottets majoritet efter att ha läst dem ändå vill ge sig in på en utredning av detta.

Den tredje frågan som Pär Granstedt tog upp gällde klåfingrigheten. Han frågade om jag tyckte att det var klåfingrigt att man tog itu med detta. Det är klåfingrigt, Pär Granstedt, av följande skäl.

För det första har inte ett enda ärende förts till SHA-nämnden.

För det andra har det träffats ett huvudavtal och det håller på och utarbetas lokala avtal.

För det tredje har arbetsdomstolen sagt ifrån att den håller på att klara upp gränsdragningsfrågorna.

För det fjärde har löntagarorganisationerna klart markerat sin omtanke om den politiska demokratin.

Att i det läget rycka in och försöka göra en utredning är klåfingrighet.

Anf. 25 PÄR GRANSTEDT (c) replik:

Fru talman! Det är mycket att kommentera i de här replikerna, och låt mig börja med vpk.

Jag sade att vpk stod ensamt i sin grundläggande samhällssyn. Det var naturligtvis fel, jag tar tillbaka det omedelbart. Vpk har stöd också av skp, kpml-r och allt vad de heter – det finns ett antal politiska sekter till vänster om vpk. Men jag konstaterar att 95 % av svenska folket slår vakt om den typ av social marknadsekonomi som vi har i Sverige. I den är det svårt att passa in en hel del av de krav som vpk ställer i detta och i andra sammanhang.

Lars Ulander sade att anledningen till att de anställda får medinflytande på arbetsmarknaden var att socialdemokraterna drev fram MBL. Sedan gjorde han ett antal reflektioner i samma riktning. Jag bara konstaterar att Lars Ulander uppenbarligen vet litet om den politiska debatten i centerpartiet. Jag skall kanske inte begära att han skall ha läst t. ex. det program för arbetsmiljö och företagsdemokrati som vi lade fram i slutet på 1960-talet eller att han skall ha studerat de motioner där vi under årens lopp har behandlat dessa frågor. Men det kanske vore klokt av honom att göra det, innan han faller alltför kategoriska omdömen om var centern står i dessa sammanhang. För oss är detta en viktig principiell fråga och inte en enkel valtaktisk fråga – jag är inte alls säker på att man vinner så många röster på den.

Sedan säger Lars Ulander att ett genomförande av nya arbetsrättskommitténs förslag inte skulle påverka de förhandlingar som nu kommer i gång. Det är ett ganska egendomligt betraktelsesätt. Genomgripande förändringar av relationerna på arbetsplatserna av det slag som arbetsrättskommittén föreslår har naturligtvis betydelse för förutsättningarna för de avtal som vi hoppas skall slutas. Jag tycker det borde vara lätt att inse att man bör avvakta de förhandlingarna, innan man börjar rumstera om alltför våldsamt och driva igenom den här beskäftiga lagstiftningen. Socialdemokraterna vet ju inte heller riktigt hur de vill genomföra det här. Pö om pö, säger Lars Ulander, men det finns väldigt litet av konkreta förslag om var man skall börja.

Till sist kan jag bara konstatera att Hans Gustafsson uppenbarligen anser att de socialdemokratiska representanterna i Landstingsförbundets och Kommunförbundets styrelser vet för litet om den kommunala verkligheten.

Det avgörande i den här bedömningen måste väl ändå vara hur det faktiskt fungerar ute i kommunerna. Vilka praktiska erfarenheter har kommunalpolitikerna? Jag trodde att det var den praktiska erfarenheten som låg till grund för socialdemokraternas ställningstagande i Kommunförbundet och i Landstingsförbundet, och jag tyckte att det var ett väldigt klokt ställningstagande.

Men här blir de grovt överkörda av Hans Gustafsson, som tydligen anser att de talar i nattmössan, och det tycker jag är beklagligt.

Anf. 26 LARS-OVE HAGBERG (vpk) replik:

Fru talman! Pär Granstedts syn på vpk-förslagets förankring är egentligen hans eget problem, men han drar några konsekvenser som jag vill säga ett par ord om.

Den sociala marknadsekonomi omfattas av 95 % av människorna i det här landet, säger Pär Granstedt. Det är mycket intressant att centern har den

uppfattningen. Både Svenska arbetsgivareföreningen och moderaterna, som i dag vill dra åt ett helt annat håll – och ett ganska klart och bestämt håll. Men det kanske inte Pär Granstedt har uppfattat, precis som han inte tog några särskilda intryck av kärnkraftsdebatten och storfinansens makt och möjligheter att påverka opinionen till förmån för någonting som står i klar motsättning till de breda folklagrens intressen.

Vidare ser det ut som om Pär Granstedt inte heller vet särskilt mycket om socialdemokratin. Trots att ledningen inom LO och SAP tydligen är överens med Pär Granstedt har socialdemokratin ändå ett socialistiskt ursprung. I min dagliga verksamhet träffar jag många socialdemokrater som är socialister och som inte alls är överens med dem som vill ha en "social" marknadsekonomi.

Det här kan vara några upplysningar till Pär Granstedt om det politiska livet i vårt land, så kanske det inte behöver bli någon överraskning om det skulle hända något.

Avgörande för att Pär Granstedt tycker att vpk:s förslag är någonting att kommentera tror jag är att han har bekymmer med demokratin på arbetsplatserna. På andra områden vill han gärna ha demokrati i viss mening, men på arbetsplatserna skall det inte finnas några demokratiska rättigheter för arbetarna. De skall vara underställda dem som äger produktionsmedlen. I sista hand är det ägarna som avgör i varje läge, och det tycker Pär Granstedt tydligen är det yttersta av demokrati. Han vill inte ha några förändringar.

Vi har aldrig sagt att samhällssystemet förändras om våra förslag genomförs. Vad det gäller är demokratiska rättigheter för de arbetande på arbetsplatserna. Men det är väl ganska typiskt för borgerligheten att man inte alls är intresserad av någon förändring i demokratisk riktning på arbetsplatserna, utan man låter kapitalets ägarmakt bestå.

Anf. 27 LARS ULANDER (s) replik:

Fru talman! Pär Granstedt vill göra gällande att centern har drivit på när det gäller att få till stånd en lagstiftning i medbestämmandefrågorna. Det enda som centern egentligen kan skryta med i det sammanhanget – för det kan man naturligtvis göra vid vissa tillfällen – är att man har varit en bromskloss när det gäller att gå vidare i medbestämmandefrågorna.

Under 1960-talet hade man en stor debatt i centern, säger Pär Granstedt. Det var på den tiden när centern skulle gå ut på arbetsplatserna och fånga arbetarväljarna. Men som Pär Granstedt vet var det en svår uppgift, och för centerns del har det blivit allt färre både arbetarväljare och andra väljare. Skälet är förmodligen att centerpartisterna har suttit instängda någonstans när de fört debatterna som Pär Granstedt nu talar om, för ingenting av det har kommit ut.

Sedan bör väl Pär Granstedt ändå veta vad det var för förslag som den fyra år gamla nya arbetsrättskommittén kom med. Det var regionala förtroendemän, det var fackliga möten på betald arbetstid och en hel massa annat. Vad vi säger är att man nu måste realisera de förslag som kommittén lade fram och som fortfarande är aktuella. Dessa frågor kommer inte upp i de

Onsdagen den
9 december 1981

*Medbestämmande
i arbetslivet m. m.*

kommande förhandlingarna om ett eventuellt nytt avtal på medbestämmandeområdet, utan det här är någonting som skall stärka arbetstagarparten när det gäller att få i gången reell verksamhet på arbetsplatserna och när det gäller en hel massa andra frågor. Det borde vara litet genant för en som har ansvaret för majoritetsskrivningen i det här betänkandet att ställa frågan: Vad var det för frågor nya arbetsrättskommittén kom med? Det går faktiskt att läsa i kommittébetänkandet, om man inte har det klart för sig.

Anf. 28 PÄR GRANSTEDT (c) replik:

Fru talman! Jag tror att kammaren ursäktar mig, om jag inte fortsätter en debatt med Lars-Ove Hagberg om nationens ekonomiska system. Jag misstänker att de upplysta ledamöterna av Sveriges riksdag vet ungefär var de politiska gränserna går när det gäller de grundläggande ideologiska frågorna i samhället.

För Lars Ulander vill jag peka på att inom centern har den här debatten förts ganska länge, och det har tagits många initiativ också här i riksdagen från centern då det gällt att fördjupa de anställdas inflytandemöjligheter, inte bara på 1960-talet utan också senare.

Det är litet onödigt att föra den typen av debatt som Lars Ulander för här. Antingen har han inte alls tagit del av vad vi har sysslat med – i så fall är det bara fråga om okunnighet, och då är det bättre att inte säga någonting – eller också försöker han medvetet förvrida verkligheten, och det är naturligtvis inte särskilt ärligt eller särskilt tilltalande. För oss är det principiellt väldigt viktigt att personalen skall ha inflytande på sin arbetsplats, och därför för vi också en mycket aktiv debatt om hur det lämpligen skall gå till.

När det sedan gäller nya arbetsrättskommitténs gamla förslag påstod inte jag att de skulle upp i förhandlingarna. Vad jag sade var att de påverkade förutsättningarna för förhandlingarna, eftersom de påverkar förhållandena på arbetsplatserna, och det är naturligtvis väldigt viktigt i det här sammanhanget. Jag tror att det är oklokt att gå in och ändra på de förutsättningarna med lagstiftningsåtgärder just i det ögonblick då förhandlingarna om medbestämmandeavtal kommer i gång.

Inte heller var jag osäker på vad nya arbetsrättskommitténs förslag innebar, för det är – som Lars Ulander så riktigt säger – bara att läsa innantill. Men vad jag konstaterade var att det är mycket oklart vad socialdemokraterna egentligen vill genomföra här och nu. Ni vill att det skall börja genomföras, och det skall ske pö om pö, som Lars Ulander sade, men var vill ni börja? Vilket vill ni ta fram först? När skall olika åtgärder vidtas? Det går inte att utläsa särskilt mycket av det i reservationen.

Jag tycker mig märka en ökande osäkerhet från socialdemokraternas sida på det här området, och det kan i och för sig vara klokt. Men det kanske hade varit ännu klokare, om socialdemokraterna hade avstått från att lägga fram den här litet rutinmässiga reservationen och i stället sagt som vi andra: Låt oss nu se vad medbestämmandeförhandlingarna leder till, så kan vi därefter lättare bedöma vilka åtgärder på arbetsrättens område vi bör ta till. I så fall hade vi haft litet fastare mark att stå på.

Anf. 29 HANS GUSTAFSSON (s) replik:

Fru talman! Eftersom vi fick litet ordning i replikskiftet skall jag vara återhållsam i mitt inlägg. Pär Granstedt sade att Hans Gustafsson tydligen menar att ledamöterna av kommunförbundens styrelser inte vet någonting om den kommunala verkligheten. Jo, jag utgår från att de verkligen gör det, eftersom de mot bakgrund av sina kunskaper om den kommunala verkligheten icke vid något tillfälle har funnit anledning att ta något initiativ till en översyn av gränsdragningen mellan MBL och den politiska demokratin. De har icke heller fört en enda fråga till den särskilda nämnden för att få gränsdragningen prövad, och de har såvitt jag vet icke haft något att erinra mot den praxis som har blivit utbildad i arbetsdomstolen. Vad de har gjort är att de mot bakgrund av två motioner har sagt att de i och för sig inte har någonting att erinra mot att en sådan översyn kommer till stånd.

Nu har nya omständigheter tillkommit. Jag vet inte om Pär Granstedts definition på en kommunalman är en person som inte tar hänsyn till några nya omständigheter än dem som förelåg vid beslutstillfället. Är det en beskrivning av borgerliga företrädare i Kommunförbundets styrelse? Här har faktiskt inträffat så utomordentligt viktiga saker att det verkligen funnits anledning för både kommunalmännen och Pär Granstedt att ta hänsyn till dem. De har, Pär Granstedt, varit sådana att frågorna inte togs upp av någon kommunal representant vid en konferens som centrala utvecklingsrådet – som består av både arbetsgivare och arbetstagare – höll i Älvsjö. Vidare förklarade professorn Nils Elvander, som var den främste kritikern mot MBL:s tillkomst och förhållandet till den politiska demokratin, på en fråga från Herbert Söderström att han hade skjutit över målet, att utvecklingen hade blivit helt annorlunda än den han hade tänkt sig. Det hade inte minst LO:s nuvarande uttalande givit uttryck för. Nog är väl det ett bevis på att vi har en ny situation. När vi har hunnit hantera frågan ytterligare en tid och när de lokala medbestämmandeavtalen har kommit till stånd, då får vi kanske anledning att göra en översyn. Det får vi se då, men nu är det klåfingrighet.

Förste vice talmannen anmälde att Pär Granstedt anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 30 ANDERS HÖGMARK (m):

Fru talman! Inledningsvis vill jag fästa kammarens uppmärksamhet på att Sten Svensson för en tid sedan ställde en fråga i debatten här om hur utskottsordföranden Elver Jonsson uppfattade rapporterna utifrån fältet om den praktiska tillämpningen av vetorätten. På den frågan gavs inget svar. Jag ser det så, om inget svar kommer, att utskottets ordförande delar uppfattningen att tillämpningen ute på fältet är helt i linje med vad folkpartiet bl. a. tycker är lämpligt. Här utskottsordföranden en annan uppfattning, så finns det självfallet motiv för att ytterligare utveckla kritiska synpunkter på tillämpningen ute på fältet, som Sten Svensson pekade på.

Fru talman! I arbetsmarknadsutskottets betänkande 1981/82:4, som vi nu

Nr 46

Onsdagen den
9 december 1981

*Medbestämmande
i arbetslivet m. m.*

*Medbestämmande
i arbetslivet m. m.*

behandlar, upptas tre motioner som rör medbestämmandet på den offentliga sektorn. I en av motionerna, väckt av Knut Wachtmeister m. fl., begärs en begränsning av kanslihusets förhandlingsskyldighet när det gäller propositioner. I två andra motioner tar bl. a. Allan Ekström upp frågan om förhandlingsverksamheten på den kommunala sektorn. Jag har för avsikt att i mitt inlägg begränsa mig till denna del av betänkandet, som i grunden rör gränsdragningsfrågorna mellan den representativa politiska demokratin å ena sidan och de offentliganställdas rätt till medbestämmande å andra sidan. I ett särskilt yttrande har utskottets moderata ledamöter markerat sin principiella syn på dessa frågor.

Det har nu gått drygt fem år sedan riksdagen fattade beslutet om MBL. Under dessa fem år har man gradvis vunnit praktiska erfarenheter av lagstiftningen. Motionerna som ovan relaterats speglar tydligt den osäkerhet som råder om hur man praktiskt löser dessa gränsdragningsfrågor. Vidare – och mer principiellt – speglar de en oro för att den politiska demokratin, och därmed väljarnas suveräna rätt utövad genom deras valda representanter politikerna, gradvis urgröps i sitt reella innehåll.

Det är enligt min mening utomordentligt viktigt att denna debatt fortlöpande hålls levande även i denna kammar. Men det är självfallet inte bara debatt som behövs. Utifrån vunna erfarenheter bör man givetvis ställa frågan: Fungerar MBL på den offentliga sektorn? Finns det behov av översyn i syfte att göra gränsdragningen klarare?

Utskottets majoritet har glädjande nog konstaterat att man snarast bör utreda gränsdragningsfrågorna i akt och mening, att om så visar sig befogat, få till stånd denna mer strikta gränsdragningsfråga till skydd för den politiska demokratin. Från moderata utgångspunkter finner vi detta mycket tillfredsställande.

När riksdagen fattade beslutet om MBL höjdes flera tveksamma röster huruvida man kunde tillämpa MBL på i princip samma sätt på den offentliga sidan som på den privata. Flera talare underströk vikten av lika behandling men betonade samtidigt den offentliga sektorns särart och vikten av att den politiska demokratin ej trädde för när. Det betonades att offentliganställda ej skulle få ett dubbelt inflytande i sin egenskap av både anställda och väljare.

Från moderat sida ansåg vi då att det uttryckligen skulle framgå av lagstiftningen att avtal icke fick träffas om den offentliga verksamhetens målinriktning, omfattning och kvalitet. Jag hänvisar här till inrikesutskottets betänkande 1975/76:45, reservation 55.

Någon sådan uttrycklig lagreglering ville inte riksdagen ha vid det tillfället – även om alla större partier var ense om att man inte borde träffa sådana avtal. Från departementschefens sida anfördes dock att det kunde "finnas fall där en påverkan genom förhandlingar och avtal på en verksamhets kvalitet är av ringa betydelse i förhållande till arbetstagarorganisationens intresse att kunna påverka de anställdas arbetsförhållanden. I sådana fall kan det vara skäligt att godtaga en avtalsreglering även från den politiska demokratin synpunkt."

Tydligare än så kan man knappast illustrera de svåra gränsdragningsproblemen, som oroar oss moderater och numera uppenbarligen enhälliga styrelser för kommun- och landstingsförbunden i deras remissyttranden över de aktuella motionerna.

Med anledning av motionen av Knut Wachtmeister m. fl. om åtgärder i syfte att begränsa förhandlingsskyldigheten när det gäller propositioner håller utskottet med motionären om att förhandlingsverksamheten varit mindre ändamålsenlig och att det därför kan finnas anledning att i ett längre perspektiv ta upp frågan till granskning. Mot bakgrund av att KU noga följer utvecklingen på detta område menar utskottet att det bevakas att inte den politiska demokratin trädes för när.

Samtidigt ger arbetsdomstolens dom 1980:150 indikation om mer skärpt praxis. Denna dom, som rörde TCO:s rätt att förhandla om regeringens proposition om läroplan för grundskolan, är principiellt intressant.

Innebörden av domen är nämligen att ramen för de statsanställdas förhandlingsrätt i viss mån är begränsad jämfört med vad som i allmänhet gäller enligt MBL, ytterst beroende på de särskilda krav den politiska demokratin ställer.

Under huvudförhandlingarna fick parterna precisera sina ståndpunkter när det gäller relationen mellan arbetsgivare och arbetstagare i svar på ett antal typfrågor. Man frågade huruvida förhandlingsskyldighet föreligger exempelvis när regeringen i proposition föreslår brytande av de diplomatiska förbindelserna med viss främmande stat, införande av stoppris på varor, införande av produktionsfaktorskatt – den s. k. promsen. På alla dessa tre punkter hävdade TCO-S att det förelåg förhandlingsskyldighet. Staten ansåg att förhandlingsskyldighet icke förelåg.

Hans Gustafsson har tidigare i den här debatten talat om den återhållsamhet som präglar de fackliga organisationerna, vilket ansvar de känner. Jag vill då fråga: Är det ett nypåkommet ansvars-kännande – någonting som har kommit under senare tid? Eller menar Hans Gustafsson att dessa svar, att facket skall förhandla om exempelvis brytande av förbindelserna med främmande makt, speglar vad facket i dag har för anspråk på inflytande och medbestämmande? Det skulle vara intressant att få höra Hans Gustafsson utveckla sin syn på en av de tre fackliga organisationernas synpunkter på dessa saker.

Domstolen tar fasta på beslutets – i detta fall propositionens – adressat, dvs. vilken kategori beslutet direkt tar sikte på. Domstolen menar att normalt riktar sig regeringens propositioner i första hand till allmänheten och ej till de anställda i egenskap av anställda. Man menar visserligen att undantag finns, exempelvis en proposition med förslag till ändringar i lagen om offentlig anställning rörande disciplinpåföljd. Adressaten är i detta fall de offentligt anställda, och denna proposition är alltså rimligtvis förhandlingsbar.

Fru talman! Med denna tillämpning av – låt oss kalla det – adressatprincipen som arbetsdomstolen tar fram i den aktuella domen, borde det enligt

*Medbestämmande
i arbetslivet m. m.*

min uppfattning finnas möjligheter att från regeringens sida genom statens förhandlingsråd kraftigt begränsa förhandlingsskyldigheten vad avser propositionerna och på så sätt tillgodose de moderata motionskraven. Detta är också till gagn för regeringar i framtiden, oavsett partipolitisk hemvist.

I motionerna 215 av Allan Ekström och 1430 av Kjell Mattsson m. fl. framförs den uppfattningen att den offentliga verksamhetens mål, inriktning, omfattning och kvalitet ej skall omfattas av primärförhandlingsskyldighet eller ens av rätten till förhandlingar.

Allan Ekström yrkar på att kommunstyrelse inte skall omfattas av primärförhandlingsskyldighet, i vart fall inte om förhandlingar ägt rum under ärendets tidigare beredning.

Bakgrunden till dessa motionsyrkanden är bl. a. ett antal domar i arbetsdomstolen som rört förhandlingsskyldigheten på kommunstyrelsenivå i bl. a. Järfälla, Nacka och Borås. Domarna har utan tvivel skapat stort osäkerhet vad avser gränsdragningarna mellan den politiska demokratin och personalens medbestämmande.

Även här förde Hans Gustafsson det resonemanget att den politiska församlingen – enligt de förtydliganden som framför allt LO gör – får fatta beslut bara primärförhandling har ägt rum på tidigare nivå, om inga nya omständigheter kommer till. Detta ger anledning till en intressant fråga. Om den i och för sig nya omständigheten skulle tillkomma att skattekraften förändras mellan facknämndens behandling och det tillfälle då kommunstyrelsen har att väga olika facknämnders äskanden mot varandra, skulle detta vara ett motiv för ny förhandling? Enligt min uppfattning är det i ett sådant fall fråga om ett rent politiskt ställningstagande, som de fackliga organisationerna icke skall syssla med eller kräva förhandling om. Det skulle vara intressant att höra hur företrädare för socialdemokratin ser på denna sak. Är en förändring av skattekraften enligt socialdemokraternas uppfattning ett skäl för förnyad förhandling?

I sina remissvar över motionerna 215 och 1430 tillstyrker, som tidigare har framgått av debatten, de två kommunförbundens styrelser enhälligt motionskraven, medan de tre personalorganisationerna säger nej. Det är en ganska naturlig, men ändå nog så intressant uppdelning. Här är det också, fru talman, fråga om vem som har möjlighet att utöva makt och inflytande. Det är ganska rimligt att de fackliga organisationerna har denna ambition, men det är också rimligt att politikerna klart markerar var gränsen går mellan å ena sidan den politiska demokratin och å andra sidan legitima inflytande-frågor utifrån facklig synpunkt.

Samtliga politiska partier – alltså även socialdemokraterna – vill genomföra åtgärder i syfte att slå vakt om den politiska demokratin, medan personalorganisationerna inte anser detta nödvändigt.

Som framgår av betänkandet, och av debatten i kammaren, delar utskottet kommunförbundens uppfattning att det är otillfredsställande att frågan om gränsdragningen mot den politiska demokratin blivit så dåligt belyst i förarbetena till MBL och lagen om offentlig anställning.

Mot denna bakgrund finner utskottet det angeläget att denna fråga klaras ut och stannar för att frågan snarast utredes. På så sätt tillgodoses i väsentliga delar motionärernas krav, vilka helt ligger i linje med moderaternas principiella syn.

Fru talman! Här har förts en ganska lång diskussion om var socialdemokraterna står i detta ärende. Jag har också ställt ett antal frågor, och det kunde vara av intresse, om man från den sidan ville utveckla sina synpunkter.

Hans Gustafsson har, tycker jag, något nonchalerat kommunförbundens yttrande. Man får lätt en känsla av att den socialdemokratiska majoriteten fungerar som drivankare i dessa två förbund, trots att man alltså är i majoritet. Socialdemokraterna har inget att erinra mot att man utreder. Jag har själv möjligheter att mycket nära följa arbetet i både förhandlingsdelegationer och Landstingsförbundets styrelse. Jag kan därför konstatera att den beskrivning som Hans Gustafsson ger icke är med verkligheten överensstämmande. Frågan är alltså: Vilken uppfattning gäller här – Kurt Wards och Inge Hörléns eller Hans Gustafssons? Årligt talat tror jag att de i själ och hjärta har samma uppfattning, men att det kan finnas behov av att i olika fora framföra olika synpunkter.

Det är glädjande att utskottet med sina ställningstaganden har erkänt de problem som i den praktiska vardagen existerar och som förtroendemän i landsting och kommuner, tvärsöver partigränserna, känner osäkerhet inför.

Det finns, fru talman, en växande irritation över en situation där ansvaret gentemot väljarna inte följs av samma befogenhet när det gäller den verksamhet som man av väljarna är satt att styra.

Jag vill avslutningsvis ge några synpunkter på politikernas ansvar i detta avseende. Det är felaktigt att ensidigt komma med kritik mot de fackliga organisationerna. Politikerna har måhända också sin del av ansvaret.

AD-domarna i Järfälla-, Nacka- och Borås målen ger kanske anledning att ställa frågan: Sysslar verkligen kommun- och landstingspolitiker i tillräckligt hög grad med politik utifrån AD:s definition, när det gäller omfattning, mål, inriktning och kvalitet? Eller har den växande landstings- och kommunalrådsfunktionen fått ett alltför stort inslag av tjänstemannauppgifter, som i sig försvårar den aktuella gränsdragningen?

Är det kanske så, att i de kommuner och landsting där den politiska ledningen klarast uttrycks, blir gränsdragningsproblemen i motsvarande grad mindre?

Jag kan inte belägga detta, men själv tycker jag att det kan vara en intressant hypotes, som, om den bekräftas, ger MBL-problematiken en delvis annorlunda vinkling.

Det är min förhoppning att den utredning som utskottet snarast vill få till stånd även kan belysa denna typ av frågor.

Med detta, fru talman, vill jag yrka bifall till utskottets hemställan avseende mom. 4 och avslag på den socialdemokratiska reservationen nr 2.

I detta anförande instämde Allan Ekström (m).

Anf. 31 ELVER JONSSON (fp) replik:

Fru talman! Beträffande den moderata reservationen ställde Anders Högmark den retoriska frågan: Är då allt gott och väl? Han undrade också: Var står utskottet och dess ordförande i detta sammanhang?

Jag får faktiskt beklaga att Anders Högmark inte lyssnade till det anförande som jag höll allra först, där jag kommenterade både moderatmotionen och den reservation som denna har föranlett. Därför tvingas jag upprepa följande. Under de senaste åren har liknande motionsyrkanden framförts, utan att riksdagen har bifallit dem. Jag är medveten om att tillämpningen av reglerna kan vålla problem. Det är emellertid den nya arbetsrättskommitténs uppgift att noga följa tillämpningen av medbestämmandelagen. Så sker också i detta fall. Det finns enligt utskottets mening inte anledning att föregripa resultatet av kommitténs arbete.

Det var ungefär vad jag sade i mitt inlägg, och det trodde jag var svar på den fråga som litet överraskande restes här.

Därutöver är att säga att utskottet, inkl. Anders Högmark själv, i betänkandet har avstyrkt andra motioner med hänvisning till att problemen faller under just nya arbetsrättskommitténs uppdrag och att man bör undvika att ta ställning i sakfrågorna innan kommitténs arbete är slutfört. När nu utskottet har gjort samma sak med motionen om den fackliga vetorätten vid entreprenadavtal, är det ett konsekvent handlande i enlighet med utskottets allmänna uppfattning.

Anf. 32 HANS GUSTAFSSON (s) replik:

Fru talman! Jag begärde ordet med anledning av att Anders Högmark ställde en direkt fråga. Han undrade hur man skulle hantera medbestämmandelagens bestämmelser, om det inträffade en förändring i skattekraften. Låt oss tänka oss att parterna förhandlar om att kommunen t. ex. vill göra kraftiga neddragningar, som i hög grad berör den anställda personalen. Kommunen motiverar detta med utgångspunkt i de ekonomiska resurser som kommunen har. Om det innan beslutet fattats skulle visa sig att kommunen bygger sitt förslag på en felaktig uppgift om skatteunderlaget – det har ju förekommit att man har fått felaktiga uppgifter från länsmyndigheterna –, är det alldeles självklart att detta är en ny omständighet, som bör föranleda en omförhandling. När denna omförhandling är avslutad, äger däremot det kommunala organet rätt att fatta det beslut organet vill, om det inte grundar sig på nytillkomna omständigheter. Det är ett resultat av den viktiga gränsdragningen gentemot den politiska demokratin att den självständiga och slutliga beslutanderätten ligger hos de politiska organen. Men

det är klart att de politiska organen i förväg skall ha lämnat korrekt information.

När jag nu ändå har ordet vill jag också beröra ett par andra saker som Anders Högmark tog upp. Han frågade: Vilken uppfattning är det som gäller här? Det är självfallet riksdagens uppfattning som gäller. Vi som sitter här i riksdagen skall väl ändå lyssna på alla parter, innan vi tar ställning. Vi skall alltså lyssna på vad företrädarna i Kommunförbund och Landstingsförbund säger, men vi skall också lyssna på vad arbetsdomstolen och de fackliga huvudorganisationerna säger. Vi är väl inget transportkompani? Det är väl vi som skall göra den totala avvägningen och på grundval av den fatta våra beslut.

De borgerliga företrädarna betonar i dag starkt att vi i varje läge skall följa våra representanter i kommunförbundens styrelser. Ni skall få tillfälle att leva upp till det, när den nu aktuella sparplanen föreläggs riksdagen. Då vill jag se, om ni sluter upp bakom och lägger tyngdpunkten på vad kommunförbundens styrelser har sagt. Det skall bli ett sant nöje att få infriat vad här har sagts i olika sammanhang.

Till sist skulle jag bara vilja fråga: Vad är det egentligen utskottsmajoriteten avser att uppnå med den utredning som man begär? Vad är syftet? Är syftet det, att ni tror att utredningen kan göra en katalog över var gränserna går på ömse håll? Kommer inte detta, hur vi än hanterar den här frågan, att bli beroende på hur praxis utvecklas? Arbetsdomstolen har konstaterat att den är på god väg. Inget enda ärende har väckts i SIA-nämnden.

Låt mig till sist säga, eftersom Anders Högmark så starkt betonar att det är förtroendemännen som har erfarenhet från det dagliga vardagsarbetet, att centrala utvecklingsrådet har gjort en enkät bland landets kommuner. Anders Högmark, som har så god kontakt med Landstingsförbundet, Kommunförbundet och förhandlingsdelegationen har kanske läst den enkäten. I så fall har han kunnat konstatera att 90 % av de kommunala förtroendemännen icke hade upplevt något spänningsförhållande mellan den politiska demokratin och MBL.

Anf. 33 ANDERS HÖGMARK (m) replik:

Fru talman! Till Elver Jonsson vill jag säga att det mycket klart framgick av hans anförande att utskottet vid ett flertal tillfällen avstyrkt moderata motioner angående vetorätten. Elver Jonsson sade också att han är medveten om att det finns vissa problem. Jag skulle därför vilja ställa frågan: Vilka problem är det som Elver Jonsson uppfattar som besvärande? Och avser Elver Jonsson att i arbetsrättskommittén, där han ingår, att ta upp dessa problem och aktualisera dem? Framför allt vill jag ha svar på frågan: Vilka är de problem som Elver Jonsson och folkpartiet upplever som besvärliga och som nu rapporteras från olika håll i landet?

Sedan till Hans Gustafsson. Det är alldeles uppenbart att en sådan här utredning kan belysa en lång rad frågor. I en sådan utredning kan man diskutera om det kan vara rimligt att ha en lagstiftning som ger de nämnda utslagen i arbetsdomstolen. Det är i och för sig inte meningsfullt att kritisera

arbetsdomstolens domar, utan väsentligt är i så fall att diskutera huruvida lagstiftningen är riktig och lämplig.

Jag har läst den rapport från utvecklingsrådet som Hans Gustafsson nämnde. Det finns även andra saker som man skulle kunna ta upp men som det kanske skulle föra för långt att diskutera här. Bland socialdemokraterna i Landstingsförbundets styrelse och i Kommunförbundets styrelse finns det emellertid en mycket påtaglig irritation över hanteringen av medbestämmandelagen ute i kommunerna och över de domar som avkunnats av arbetsdomstolen utifrån gällande lagstiftning.

När jag ställde frågan om vilken uppfattning det är som gäller, menade jag framför allt: Vilken uppfattning inom socialdemokratin gäller? Jag har uppfattat Hans Gustafssons svar så att Hans Gustafsson och utskottsminoriteten har en annan uppfattning om problemen än den som majoriteterna i Kommun- och Landstingsförbundet har, företrädna av Inge Hörlén resp. Kurt Ward. Det är bra att det ges belägg. Det råder tydligen delade uppfattningar inom socialdemokratin i den här frågan.

Under detta anförande övertog talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 34 HANS GUSTAFSSON (s) replik:

Herr talman! Jag skulle inte känna mig särskilt illa berörd, om det vore så att vi i verkligheten hade en delad uppfattning i den här frågan. Nog finns det utrymme för det. Nu är det inte så, och sakförhållandet har jag försökt belysa många gånger här, nämligen att det sedan frågan behandlades i kommunförbunden har tillkommit nya viktiga omständigheter. Jag kan inte förstå att det skall anses särskilt upphetsande att man tar hänsyn till sådana omständigheter som framkommer efter frågans behandling.

När det sedan gäller frågan om kommunernas förhållande till MBL, Anders Högmark, så är det alldeles uppenbart att det här och var finns en irritation. Den beror delvis på att MBL i många fall innebär ett omständligt procedurförfarande, som tar tid och är besvärligt för dem som redan det förutan anser sig ha mycket att göra. Det är klart att en och annan också tycker att en del av den egna beslutanderätten flyttas över till andra organ. Men om vi tittar på MBL inom den offentliga sektorn, finner vi att vad som flyttats är den beslutanderätt som enskilda tjänstemän – klinikföreståndare och andra – hade tidigare. Det är den beslutanderätten som har förts över till ett samarbetsorgan mellan de fackliga organisationerna och arbetsgivaren. Jag kan inte se det som något intrång i den politiska demokratin. Det kan inte vara så upphetsande att en klinikföreståndare får avstå något av sin egen beslutanderätt till ett organ, där de fackliga organisationerna är företrädna. I den diskussion som har förts om MBL är det inte de gränsdragningsfrågor som utskottet nu tar till intäkt för att föreslå en utredning som har varit de mest förekommande.

Anf. 35 ANDERS HÖGMARK (m) replik:

Herr talman! Inte heller jag tror att det är en omfördelning av makt mellan olika personalkategorier – från en klinikföreståndare till ett samarbetsorgan – som föranlett utskottet att skriva på det sätt man gjort. Jag underströk också i mitt inlägg att politikerna har ett ansvar för att renodla de politiska frågeställningarna, så att man från början måhända får en klarare gränsdragning mellan den politiska demokratin och den praktiska hanteringen av MBL ute på förvaltningarna.

Hans Gustafsson undrade vilka frågor man skall få belysta i en utredning. Om det verkligen förhåller sig så att exempelvis den uppfattning som återspeglas i TCO:s svar under de huvudförhandlingar som föregick arbetsdomstolens dom nr 150 inte längre är rådande, utan TCO numera har en annan uppfattning, som kanske mer överensstämmer med LO:s, kunde det vara utomordentligt glädjande att väga in dessa synpunkter mot exempelvis synpunkter på landstings- och kommunalrådets roll i det politiska arbetet. Det finns en lång rad frågor som verkligen tål att diskuteras. Eftersom Hans Gustafsson slutligen inte har nämnt någonting om TCO:s uppfattning, vill jag säga att jag uppfattat hans tystnad så, att han tar avstånd från TCO:s bedömning att de typexempel som togs upp var förhandlingsbara, exempelvis brytande av förbindelser med främmande makt och införande av proms.

Talmannen anmälde att Hans Gustafsson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 36 SONJA REMBO (m):

Herr talman! Arbetsmarknadens parter har haft en avgörande betydelse i uppbyggnaden av det svenska välståndet. Samarbetet dem emellan har präglats av en vilja till samförstånd och av att man haft vårt gemensamma bästa för ögonen. Också i de fall där parterna sett sig tvingade gripa till stridsåtgärder har dessa med få undantag genomförts i en form som stått i relation till syftet *med striden och på ett sätt som tagit hänsyn till tredje mans intressen*.

Sverige har blivit känt för att vara ett land som är jämförelsevis fritt från konflikter på arbetsmarknaden.

Saltsjöbadsavtalet 1938 drog upp de spelregler som i stort sett har gällt mellan parterna alltsedan dess. Senare lagstiftning har tagit hänsyn till de relationer som har rått mellan parterna. Dessa har baserat sig på en strävan att uppnå balans mellan parterna och neutralitet från statsmakternas sida.

Rätten att vidta fackliga stridsåtgärder skrevs också in i grundlagen 1974 med hänvisning till att det var en i Sverige fast etablerad tradition att man i största möjliga utsträckning skulle överlämna åt arbetsmarknadens parter att själva lösa uppkommande frågor på det fackliga området. År 1976, då vissa ändringar i regeringsformen beslutades, framhölls att det även i framtiden i första hand borde ankomma på parterna själva att begränsa skadeverkning-

*Medbestämmande
i arbetslivet m. m.*

arna för tredje man och samhället i stort av stridsåtgärder vid arbetskonflikt dem emellan.

I det sammanhanget uttalade också riksdagen att rådande principer för arbetsstrid varit en styrka för svenskt arbetsliv och en viktig förutsättning för vårt ekonomiska framåtskridande.

I sin reservation nr 4 vid arbetsmarknadsutskottets betänkande gör socialdemokraterna gällande att arbetsgivarpartens oinskränkta lockouträtt stärker dennes ställning och medför en obalans i parternas påtryckningsresurser. I den motion som ligger till grund för reservationen gör socialdemokraterna en jämförelse med förhållandena i andra länder och hävdar att den svenska situationen är unik för vårt land. Socialdemokraterna kräver en utredning om konsekvenserna av arbetsgivarpartens oinskränkta lockouträtt.

Vpk kräver i sin mycket vidlyftiga motion förbud mot rätten att tillgripa lockouter.

Motionsförslagen har liksom övriga förslag i detta betänkande varit föremål för en omfattande remissbehandling.

Endast en remissinstans kräver ensidig utredning om inskränkningar i lockouträtten, nämligen LO. Övriga remissinstanser, inkl. TCO och SACO/SR, hänvisar till behovet av jämvikt mellan parterna och avstyrker en ensidig utredning. I den mån remissinstanserna inte avvisar en utredning anser de att båda parterns möjligheter att vidta stridsåtgärder i så fall bör bli granskade.

Den jämförelse som av socialdemokraterna görs med förhållandena i andra länder är – som framhållits av bl. a. arbetsdomstolen – missvisande.

Arbetsdomstolen anser för sin del att den viktigaste frågan vid en eventuell utredning borde vara vilket system som är bäst ägnat att bevara arbetsfreden och därmed undvika de utomordentliga påfrestningar på samhället som en omfattande arbetskonflikt för med sig. Vid en sådan analys bör man också studera frågan, om det kan vara påkallat att – efter mönster av förhållandena i Danmark och Norge – införa ett system med mera aktivt politiskt ingripande i lönerörelserna, i sista hand i form av tvångsskiljedom.

Vid bedömningen av värdet av olika stridsåtgärder på arbetsmarknaden måste man betänka att vårt samhälle har förändrats kraftigt under senare år. En till synes begränsad stridsåtgärd kan genom företagets och samhällets ökade sårbarhet få mycket stora konsekvenser. Arbetstagarparten har en omfattande arsenal av punktåtgärder till sitt förfogande som inte har någon motsvarighet på arbetsgivarsidan. En blockad mot övertidsarbete, jourarbete och beredskapsarbete eller en blockad mot tjänsteresor kan vara ytterligt bevärande för arbetsgivarparten samtidigt som de innebär marginella uppförringar för arbetstagarna.

Det är mot den bakgrunden som man måste bedöma utvecklingen under 1980 års arbetsmarknadskonflikt, vilken återopps i motionerna.

Händelserna 1980 var unika för svenska förhållanden. Effekterna för samhället blev mycket stora. Mot den bakgrunden har arbetsmarknadsmi-

Onsdagen den
9 december 1981

*Medbestämmande
i arbetslivet m. m.*

nistern beslutat genomföra en fristående kartläggning av de senaste årens erfarenheter på detta område. Vid den kartläggningen och de överväganden denna kommer att ge anledning till anser jag det angeläget att de synpunkter som framförts från remissinstanserna om behovet av balans mellan parterna i fråga om möjligheter att genomföra stridsåtgärder på arbetsmarknaden beaktas. Vid bedömningen bör också förhållandena i våra nordiska grannländer Norge och Danmark bli föremål för överväganden.

I motion 1980/81:815 har Filip Fridolfsson m. fl. tagit upp frågan om fackliga organisationers rätt att utlysa blockad mot enmansföretag eller företag där det inte finns någon fackligt ansluten anställd för dess vägran att teckna avtal separat eller via arbetsgivarorganisation.

Vi har nyligen sett exempel på vilka former en sådan stridsåtgärd kan ta. Ett företag i Ullared är utsatt för blockad från Handelsanställdas förbund trots att de anställda uttryckligen sagt ifrån att de inte är intresserade av att kollektivavtal tecknas. Det fåtal anställda som är medlemmar i Handels har som en följd av aktionen begärt sitt utträde. Det antyds emellertid från fackligt håll att utträde inte kommer att beviljas.

I stridsåtgärderna ingår blockad också från andra fackförbund, såsom Transportarbetareförbundet, med resultat att företagets möjligheter att över huvud taget bedriva sin verksamhet äventyras.

Ett annat exempel är den nu riksbekanta ägaren av en bensinmack i Stöde i Medelpad som försatts i blockad av Transportarbetareförbundet, trots att rörelsen endast sköts av ägaren och hans familj.

Vi har tidigare i debatten i dag hört att det också förekommer att fackförbund ensidigt säger upp avtal med enmansföretag och då i syfte att godtyckligt svartlista entreprenörer.

Detta är flagranta exempel på hur starka fackliga organisationer kränker enskildas rätt att själva besluta om huruvida de önskar tillhöra en organisation eller ej. Rätten att tillhöra en organisation är självskriven i Sverige och inskriven i lag. Lika självklar borde rätten vara att slippa tillhöra en organisation.

Frågan om den s. k. negativa föreningsrätten, dvs. rätten att slippa tillhöra en organisation, är föremål för behandling i den nya arbetsrättskommittén, vilket också påpekas i utskottets betänkande.

I det särskilda yttrande som den moderata gruppen framlagt framhålls att det är väsentligt att den enskildes integritet respekteras. Vi har en mycket hög organisationsgrad på den svenska arbetsmarknaden i jämförelse med andra länder. Trots detta är det många löntagare och arbetsgivare som föredrar att stå utanför de avtalslutande organisationerna. Denna valmöjlighet måste finnas, och vi förutsätter att det blir ett resultat av den nya arbetsrättskommitténs arbete.

Jag vill i det här sammanhanget också nämna några ord om motion 327 av Allan Ekström och Ingegerd Troedsson angående förhandlingsskyldighet vid tillsättning av chefsbefattningar. Arbetsdomstolen har tolkat lagen så, att tillsättningar av chefer innebär en viktigare förändring och att förhandlingskyldighet föreligger. Otivelaktigt medför denna skyldighet i många fall

problem, framför allt på den privata sektorn. Till skillnad från den offentliga sektorn finns det på den privata sektorn krav på sekretess i samband med behandlingen av ansökningar till chefsbefattningar. Det förekommer att sökandena drar tillbaka sina ansökningar av rädsla för att deras identitet skulle kunna röjas, om flera parter skall granska ansökan. I flera fall har det också hänt att det oavvisliga kravet på sekretess inte har respekterats fullt ut. Detta är en angelägen fråga för företagens möjligheter att rekrytera kompetenta chefer och att få ett tillräckligt underlag vid rekryteringen. Vi har från moderat håll denna gång nöjt oss med att konstatera att förhandlingar om ett medbestämmandeavtal nu påbörjats på den privata sektorn, och vi utgår från att frågan i det sammanhanget får en tillfredsställande lösning.

Anf. 37 TOMMY FRANZÉN (vpk):

Herr talman! Först skall jag säga några ord om den debatt som förevarit före det senaste moderata inlägget.

Det har ju varit en debatt om den offentliga sektorn. Man måste väl säga att den debatten verkligen har varit en skendebatt. Det kan naturligtvis inte vara ett hot mot den politiska demokratin att anställda inom den offentliga sektorn har klara partsförhållanden gentemot sina respektive arbetsgivare. Det kan heller inte vara så, att de anställda inom den sektorn inte skall ges möjligheter till samma fackliga rättigheter som de skulle ha på den privata sektorn. Vad den här debatten har visat på – och vad som även i andra sammanhang har påvisats – är att borgarna inte vill att de anställda inom den offentliga sektorn skall ha dessa rättigheter. Det tycker jag är anmärkningsvärt, och detta måste också tillföras den här debatten.

Sedan skall jag komma in på varför jag egentligen steg upp i talarstolen i dag – jag var ju inte förhandsanmäld. Men det händer ibland att det sägs någonting i den här salen som kan föranleda att man känner sig tvungen att gå upp och tala. Så hände i dag, när moderaten Sten Svensson i sitt inledningsanförande angrep elfacket i Stockholm. – Elfacket i Stockholm är, närmare bestämt, Svenska Elektrikerförbundets avd. 1, i dagligt tal El-ettan. – Sten Svensson angriper El-ettan utan att egentligen veta vad han talar om. Själv har jag i elva år suttit i styrelsen där – och gör det fortfarande – varav tio år som sekreterare och medlem i arbetsutskottet, varför jag utgår från att jag har "mer på fötterna" än vad Sten Svensson har.

Han ondgör sig över vårt fackliga arbete. Det är han naturligtvis i och för sig inte ensam om att göra – det gör hans uppdragsgivare här i riksdagen, Svenska arbetsgivareföreningen och dess medlemsorganisation Elektriska arbetsgivareföreningen, också. Men vi försöker faktiskt leva upp till vår målsättning att vara en facklig kamporganisation, en organisation för våra medlemmar, som skall stå emot arbetsköparnas organiserade attacker från höger. Vi verkar naturligtvis också för våra medlemmar emot den typ av skumma företag som i alltför stor utsträckning finns inom branschen och även inom andra branscher.

Onsdagen den
9 december 1981

*Medbestämmande
i arbetslivet m. m.*

I Storstockholmsområdet finns det ungefär 350–450 enmansföretag, s. k. enmannskuttar, varav vi hade avtal med ca 160. De avtalen tillkom främst efter det att medbestämmandelagen hade antagits, då många av de där skuttarna stod i kö för att få ett avtal. Vi tecknade avtal med dem. Varför det? Jo, vi fick då möjlighet att förhandla och kunde känna dem på pulsen. Vi tänkte: Är de avtalsbundna, så har vi litet mer att sätta emot, om det skulle visa att de inte är seriösa i olika sammanhang. Men nu blev det inte riktigt på det viset. Tyvärr inskränker sig ju informationsplikten enligt 19 § i medbestämmandelagen till de företag där det finns anställda.

Hur är då de verkliga förhållandena? Jo, först och främst har vi naturligtvis för upprätthållande av avtalen kostnader, för bl. a. prislistor och avtalstryck, information och sådant, som varje år uppgår till ganska stor omfattning. Det finns anledning att undersöka vilken form av verksamhet som förekommer. Ofta ligger de här företagens priser mycket under de större företagens marknadsmässiga priser, s. k. minipriser. Vad är anledningen till det? De större företagen är avtalsbundna, och deras anställda har avtalsenliga löner. Anledningen kan då möjligen vara att skuttarna dels inte har tillämpat avtalsenliga löner, dels att de – det har vi i många fall kunnat konstatera – inte följt de regler som gäller på skatteområdet. De betalar inte skatter och arbetsgivaravgifter m. m., så som är föreskrivet.

Man kan naturligtvis, som moderaterna säger, hänvisa till att detta inte är något som faller under 38 § medbestämmandelagen. Vi tycker dock inte att det finns någon anledning att sopa undan den möjlighet som denna paragraf ger de fackliga organisationerna att ta sin del av ansvaret för en uppremsning i det här trasket.

Vad som kan verka litet förvånande för dem som är insatta i branschen är att skuttarna, enmansföretagen, ger sig in på arbetsområden där det gäller att ha 10–15 anställda som jobbar. I många fall är jobben av den storleksordningen. Man kan fråga sig hur det kan gå ihop, när det bara gäller enmansföretag? Det är de här skälen som ligger i botten när vi säger upp avtalen med de aktuella företagen. Dessa avtal har nämligen då givit någon form av legitimation för det seriösa i verksamheten. Vi finner inte från den fackliga organisationen någon anledning att bidra till att ge intrycket att dessa företag har en seriös prägel. Vi anser oss i stället ha skyldighet att motverka dem, när de uppträder på det sätt som de gör. Om det är på det viset att de fackliga avtalen har utnyttjats som någon form av legitimation av det seriösa i verksamheten, vill vi inte vara med.

Jag ser att min taletid är slut, och jag ber att få återkomma.

Anf. 38 STEN SVENSSON (m) replik:

Herr talman! Låt mig slå fast vad jag gav uttryck för i mitt inledningsanförande, nämligen att problemen på skatteuppbördens och skattekontrollens område skall klaras ut inom skattepolitikens ram, inte genom skärpningar i arbetslagstiftningen och andra åtgärder på dess område.

Vi har inom trepartiregeringen medverkat till ytterligare åtgärder på detta område. Jag vill be Tommy Franzén att läsa två motioner som är väckta

Onsdagen den
9 december 1981

*Medbestämmande
i arbetslivet m. m.*

under den allmänna motionstiden om åtgärder mot den ekonomiska brottsligheten och om problemen med den s. k. svarta sektorn. Där finns svar nog på den problematiken. Jag vill slå fast att dessa frågor skall behandlas där de hör hemma.

Sedan är det på det sättet att den nämnda annonsen faktiskt föreligger. El-ettan i Stockholm har sagt upp kollektivavtalet med 70 i annonsen namngivna företag. De fackliga förtroendemännen på samtliga förbundsområden har uppmanats använda sin vetorätt för att hindra dessa företag från att få jobb. Jag skall till kammarens protokoll citera vad El-ettan faktiskt har skrivit i sin annons:

”Vi har därför beslutat att säga upp alla kollektivavtal med företag som saknar anställda. Vi anser oss inte ha skyldigheten att seriösförklara fåmansbolagen som medvetet driver sin verksamhet på ägarnivån. Vi uppmanar fackliga förtroendemän på samtliga förbundsområden att ej godkänna avtalslösa företag såsom entreprenörer. Vi anser att dessa arbetstillfällen skall förbehållas de seriösa företagen och våra medlemmar.”

Jag vill också göra Tommy Franzén uppmärksam på ytterligare ett exempel, nämligen från Tidaholm. Där har Träindustriarbetareförbundet krävt att BPA skulle bojkotta ett företag inom vilket de anställda vägrat gå med i facket. Om detta hot hade fullföljts hade följden blivit nedläggning och arbetslöshet, men tack vare ett ingripande från de anställda själva kunde detta hot avvärijas.

Jag frågar mig, herr talman, vad det är för föreningsrätt vi har i vårt land, när sådana här händelser tillåts. Behöver inte den negativa föreningsrätten stärkas, när facket t. o. m. säger upp kollektivavtal med vissa företag, för att kunna slå mot andra enmansföretag som inte har tecknat sådana avtal? Jag konstaterar nu att Tommy Franzén verkligen har solidariserat sig med dylika företagselser.

Anf. 39 TOMMY FRANZÉN (vpk) replik:

Herr talman! Jag kan nämna, att innan vi sade upp avtalen med dessa företag, tillskrev vi dem och frågade hur de skulle ha verksamheten i fortsättningen. Vi erbjöd oss också att ställa upp i förhandlingar. De som inte svarade eller som inte hade godtagbara skäl sade vi upp avtalen med och namngav i vår annons.

Det är naturligtvis glädjande både för mig och för El-ettan m. fl. att högerpolitiker angriper vår verksamhet. Det är ett bevis bland många andra för att vi håller oss på rätt sida om rågängen.

Den moderata attacken mot 38 § om vetorätten har naturligtvis två orsaker. För det första vill man avstå från de möjligheter som finns när det gäller att kontrollera och motverka ekonomisk brottslighet. Sten Svensson hänvisar till två motioner från januari. Jag har naturligtvis tagit del av dessa motioner. De är utformade på samma dåliga sätt som attacken mot ekonomisk brottslighet, som moderaterna i regeringsställning verkade för att man inte skulle lägga fram förslag om. Det gällde alltså skatteflyktsklausu-

len. Detta är bara ett av flera bevis på moderaternas motstånd mot att vilja motverka den ekonomiska brottsligheten. Att de fackliga organisationerna genom vetorättsparagrafen i MBL har fått en möjlighet är tydligen någonting som man ondgör sig över ännu mer.

För det andra beror naturligtvis attacken mot 38 § på att man från moderat sida vill förhindra fackets lilla maktmöjlighet enligt medbestämmandelagen. Man vill alltså återgå till den gamla arbetsköpardiktaturen på arbetsplatserna.

När vi uppmanar förtroendevalda inom andra förbundsområden gör vi det med utgångspunkt i det som bl. a. moderaterna har använt som argument i sin reservation i detta betänkande. Där säger man att "varken entreprenadföretagen eller deras fackliga organisationer har möjlighet att påverka eller ens föra fram synpunkter vid beställarföretagets förhandlingar med de fackliga företrädarna vid det egna företaget". Jag måste tydligen förklara för Sten Svensson, eftersom han inte tycks begripa det, att det finns ett bra samarbete mellan de olika fackliga organisationerna både på det centrala och på det lokala planet, där naturligtvis många sådana här frågor diskuteras. Jag har själv erfarenhet, eftersom jag har suttit i otaliga överläggningar med kommunalanställdas fackliga företrädare just i diskussioner om 38 §.

Anf. 40 STEN SVENSSON (m) replik:

Herr talman! Det finns i dag många exempel på hur facket utnyttjar sin vetorätt och att man inte tillmäter rätten att stå oorganiserad något som helst värde. Jag kan anlägga ytterligare några synpunkter beträffande det exempel som Sonja Rembo anförde nyss i debatten. Det gäller Handelsanställdas förbunds agerande i det lilla samhället Ullared i Halland. På lördag kommer en demonstration att gå fram i det lilla samhället, upplyser i dag en dagstidning. Blockaden betecknas som den största någonsin i Sverige mot ett enskilt företag. Men de anställda ställer sig lojalt på arbetsgivarens sida. 10 av de 160 anställda var tidigare medlemmar i Handels, men har efter blockaden begärt utträde ur facket. Invånarna i samhället har också lagt sig i striden och menar att facket inte kan tvinga en arbetsgivare att teckna ett kollektivavtal.

Allt detta visar, som jag har slagit fast tidigare i debatten, att agerandet ute på fältet i dag styrs av helt andra motiv än de motiv som lagstiftaren redovisade i förarbetena till medbestämmandelagen. Jag tycker att Tommy Franzén verkligen har bekräftat att så är fallet och att han dessutom har solidariserat sig med dessa destruktiva företeelser på arbetsmarknaden.

Anf. 41 TOMMY FRANZÉN (vpk) replik:

Herr talman! Att som Sten Svensson säga att jag solidariserar mig med destruktiva företeelser på arbetsmarknaden låter sig naturligtvis göra med utgångspunkt i de grundvärderingar Sten Svensson har. Han vill ha tillbaka den tid då de fackliga organisationerna inte hade någon möjlighet enligt lagen att fästa uppmärksamheten på och ingripa mot olika företeelser. Jag

vill betona att möjligheterna inte heller i dag är stora, men de finns i alla fall, och det är bl. a. dem vi diskuterar här.

Naturligtvis kan fackliga engagemang och åtaganden ta sig olika uttryck. Sten Svensson återkommer oupphörligen till El-ettans agerande, och han angriper facket och säger att man inte har agerat på ett riktigt sätt. Han menar att El-ettan sagt upp avtalen för att omöjliggöra för de här enmansskuttarna att bedriva sin verksamhet. Men låt mig med ett kort citat peka på vad som står i det installationsavtal som är tecknat mellan Svenska elektrikerförbundet och Elektriska arbetsgivareföreningen, som i sin tur är medlemmar i SAF. I installationsavtalet står det:

”Arbetsgivaren förbinder sig att vid anlåtande av underentreprenör tillse följande:

att underentreprenören är bunden av kollektivavtal för ifrågavarande arbete.”

Jag skulle vilja rekommendera Sten Svensson att studera det här avtalet och också att besöka Svenska arbetsgivareföreningen och där ta upp samma diskussion som han har försökt att föra med mig. Det handlar ju nämligen om att vi inte gillar skumma enmansföretag. Svenska arbetsgivareföreningens medlemsorganisation Elektriska arbetsgivareföreningen har skrivit under det här avtalet, och man har också utformat texten – det är ju vad som är brukligt i sådana här sammanhang.

Sten Svensson kom också in på frågan om blockader. Jag vill säga att det ofta finns anledning att ta till blockad. Tyvärr görs det kanske alltför sällan. Orsaken till att Sten Svensson ondgör sig över att de fackliga organisationerna har dessa möjligheter är naturligtvis att han inte tycker att facket skall ha någonting att säga till om. Men en facklig organisation som vill gå i spetsen och driva kamp för sina medlemmar tar naturligtvis till de medel som den anser vara lämpliga – sedan må de medlen vara inskrivna i lagstiftning eller ej.

Talmannen anmälde att Sten Svensson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 42 RUNE TORWALD (c):

Herr talman! Enligt pressuppgifter skulle ordföranden i Statsanställdas förbund efter konflikterna våren 1980 ha uttalat: ”Vi skulle aldrig drömma om att använda samma stridsåtgärder i morgon som under konflikten!” Han erkände också, att dagens samhälle är betydligt mer komplicerat än man förutsåg, när de offentligt anställda fick strejkrätt 1966.

För egen del var jag vid den tiden mycket engagerad i den fackliga debatten på såväl lokalt som relativt centralt plan inom dåvarande Posttjänstemännens förening, PF. Jag varnade då för just sådana situationer som uppkom våren 1980. Tyvärr har jag blivit sannspädd, även om andra fackligt aktiva då menade att jag ”målade fan på väggen”.

Jag hävdade då – och det gör jag alltjämt – att den s. k. frikretsen, dvs. personer utan strejkrätt, borde vara större än vad den blev och fortfarande

är. Genom olika tekniska hjälpmedels utnyttjande har allt flera kommit i den situationen att de – om de får strejka – har en möjlighet att lamslä mycket stora delar av den offentliga verksamheten. Låt mig bara som exempel nämna tåg- och flygledare, viss personal vid några datacentraler, postala huvudkassörer m. fl.

Även om denna problematik varit uppe till debatt vid skilda tillfällen – exempelvis genom nuvarande statsrådet Olof Johanssons interpellation till dåvarande statsministern Olof Palme 1971 – så har ännu inga effektiva åtgärder vidtagits för att öka allmänhetens skydd mot samhällsfarliga eller i vart fall ur samhällets synpunkt oacceptabla konflikter.

I anslutning till behandlingen av min motion 1980/81:1438 har utskottet på s. 46 i sitt betänkande skrivit:

”I huvudavtalen på arbetsmarknaden finns regler som syftar till att parterna inför en konflikt skall ta hänsyn till samhällsskyddets intressen. I det statliga huvudavtalet på arbetsgivarverkets avtalsområde finns bestämmelser om att vissa befattningshavare inte får omfattas av stridsåtgärder. Reglerna innebär att nämnda befattningshavare inte kan tas ut i strejk eller utsättas för lockout. De tillhör den s. k. undantagskretsen enligt en förteckning som är fogad till avtalet.”

Och så kommer det viktiga: ”Motsvarande ordning gäller för riksdagens del. Däremot saknas undantagskretsar på kommunernas och landstingens avtalsområden. Överläggningar i frågan har tidigare förekommit men har inte lett till något resultat.

Motionärens förslag skall ses mot bakgrunden av erfarenheterna från 1980 års arbetsmarknadskonflikt på den offentliga sektorn. Som tidigare sagts har det aviserats en kartläggning av erfarenheterna från bl. a. denna konflikt. Med hänsyn härtill avstyrker utskottet motionen.”

Jag menar emellertid att de offentliga arbetsgivarna nu snarast måste ta upp denna fråga till överläggning med de fackliga organisationerna för att få till stånd en översyn och utvidgning av vilka grupper som skall tillhöra den s. k. frikretsen och därmed stå utanför gängse strejkrätt och också utanför möjligheterna att bli lockoutade.

Herr talman! Att ta strid med utskottet anser jag vara meningslöst, men jag hoppas att den här motionen i någon mån kan påskynda utarbetandet av en vettig lösning av dessa viktiga frågor.

Herr talman! Jag har inget yrkande.

Överläggningen var härmed avslutad.

Anf. 43 TALMANNEN:

Om det vid något tillfälle under den förestående voteringen uppkommer lika röstetal och kammaren beslutar att återförvisa ärendet till utskottet kommer varje avsnitt i utskottets hemställan som försetts med särskild rubrik att betraktas som ett ärende. Återförvisningsbeslutet kommer därför att avse endast det avsnitt inom vilket lika röstetal uppkommit.

*Medbestämmande
i arbetslivet m. m.*

Genomgripande reformering

Mom. 1 (ett nytt arbetsrättsligt system)

Utskottets hemställan bifölls med 306 röster mot 16 för motionerna 1980/81:282 av Lars Werner m. fl. samt 1980/81:1066, 1980/81:1439 och 1980/81:2112 av Lars Werner m. fl. i motsvarande delar. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Förslag om ny lagstiftning

Mom. 2

200-kronorsregeln

Vid votering genom rösträkning avgavs 161 röster för utskottets hemställan och 161 för reservation 1 av Anna-Greta Leijon m. fl. i motsvarande del. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Kammaren beslöt med 161 röster att mom. 2 i dess helhet skulle återförvisas till utskottet. 161 röster avgavs för att frågan om 200-kronorsregeln skulle avgöras omedelbart genom lottning. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Gränsdragningen mot den politiska demokratin

Mom. 3

Utskottets hemställan bifölls. (Se dock mom. 4!)

Mom. 4 (klarare gränsdragning i förhandlingsfrågor på de primärkommunala och landstingskommunala områdena)

Vid votering genom rösträkning avgavs 161 röster för utskottets hemställan och 161 röster för reservation 2 av Anna-Greta Leijon m. fl. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Kammaren beslöt med 161 röster att mom. 3 och 4 skulle återförvisas till utskottet. 161 röster avgavs för att mom. 4 skulle avgöras omedelbart genom lottning. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Fackligt veto

Mom. 6 (facklig vetorätt vid entreprenadavtal)

Utskottets hemställan bifölls med 252 röster mot 71 för reservation 3 av Sten Svensson m. fl.

Lockouträkten

Mom. 7 (lagstiftning om förbud mot lockouter)

Utskottets hemställan bifölls med 306 röster mot 16 för motionerna 1980/81:218 av Lars Werner m. fl. och 1980/81:1439 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del. 2 ledamöter avstod från att rösta. (Se dock mom. 9!)

Mom. 8 (utredning om lockouträkten)

Vid votering genom rösträkning avgavs 161 röster för utskottets hemställan och 161 röster för reservation 4 av Anna-Greta Leijon m. fl. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Kammaren beslöt med 162 röster att mom. 8 skulle avgöras omedelbart genom lottning. 160 röster avgavs för att mom. 7-9 skulle återförvisas till utskottet. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Sedan talmannen lagt ned en ja-sedel och en nej-sedel i rösturnan drog Sune Johansson (s) ja-sedeln. Kammaren hade alltså fattat beslut i enlighet med ja-propositionen och bifallit utskottets hemställan. (Se dock mom. 9!)

*Rätt till ledighet
m. m.*

Mom. 9 (innehållande av intjänad lön som stridsåtgärd)

Vid votering genom rösträkning avgavs 161 röster för utskottets hemställan och 161 röster för reservation 5 av Anna-Greta Leijon m. fl. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Kammaren beslöt med 161 röster att mom. 7-9 skulle återförvisas till utskottet. 161 röster avgavs för att mom. 9 skulle avgöras omedelbart genom lottning. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Förhinderande av strejkbryteri

Mom. 10 (rätten att vistas på arbetsplatsen under konflikt m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 306 röster mot 16 för motion 1980/81:831 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

5 § Rätt till ledighet m. m.

Föredrogs arbetsmarknadsutskottets betänkande 1981/82:7 om rätt till ledighet m. m.

Anf. 44 SUNE JOHANSSON (s):

Herr talman! Vi har på svensk arbetsmarknad en omfattande ledighetslagstiftning, som syftar till att ge den anställda rätt till ledighet från arbetet med bibehållen anställning vid vissa givna tillfällen, då det anses att arbetstagaren bör kunna få åtnjuta ledighet från arbetet.

De flesta av de ledighetslagar som nu finns har tillkommit under efterkrigstiden. De har tillkommit efter samråd mellan de anställdas organisationer och politikerna, efter det att de anställda genom sina organisationer deklarerat att de varit beredda att, för en del av den produktionsvinst som deras arbetsinsats åstadkommit, i stället för kontant lön ta ut exempelvis längre semester, rätt till ledighet för studier, rätt till ledighet för vård av eget barn eller rätt till ledighet för utförande av fackligt förtroendeuppdrag.

De senaste av dessa ledighetsreformer genomfördes i mitten av 1970-talet.

När man nu efter något år kan summera värdet av en del av ledighetsreformerna står det klart att den enskilde arbetstagaren tillgodogjorts både mätbara materiella värden och värden som inte är mätbara men som, om de närmare analyserades, klart skulle dokumentera att rätten till ledighet från arbetet stärkt arbetstagaren i hans egenskap av medborgare i samhället.

Men det står lika klart att ledighetsreformerna har givit god avkastning även för samhället och företagen. För visst är det en samhällsekonomisk vinst att enskilda arbetstagare genom studier inom ramen för studieledighetslagen kan endera förkovra sig inom sitt yrke eller lära sig ett annat, mera kvalificerat yrke.

Likaså är det självfallet av stort värde för både den enskilde och samhället att anställda genom föräldraledighetslagen ges chansen att fungera som föräldrar utan att deras arbete lägger hinder i vägen och att de därigenom kan fortsätta att göra en aktiv yrkesinsats även under de perioder då föräldraskap medför större ledighetsbehov.

Herr talman! I det betänkande angående rätt till ledighet som arbetsmarknadsutskottet nu presenterat finns inga större synbara skillnader mellan oss socialdemokrater och de borgerliga partierna. Men detta skall inte tas som ett uttryck för att allt skulle vara gott när det gäller ambitionerna att bevara nu gällande ledighetsreformer. Nej, i det avseendet tycker vi socialdemokrater att de borgerliga partierna liksom lurar i vassen – vi märker att särskilt moderaterna inte är främmande för en viss uppluckring av ledighetsreformerna. Tecken på detta finns bl. a. i det särskilda yttrande som moderaterna fogat till betänkandet.

Tvärtemot moderaterna har vi socialdemokrater, likaledes i ett särskilt yttrande, slagit fast att den översyn av ledighetslagstiftningen som nu pågår inte får leda till att nuvarande möjligheter till ledighet för skilda ändamål sätts i fråga. Socialdemokratin står alltså fast vid att de ledighetsskäl som nu gäller, även framdeles skall gälla.

Men vi är inte främmande för att den lagfästa möjligheten till arbetsledighet kan komma att utökas av sådana skäl som aktualiserats av bl. a. Gunnar Nilsson i motion 1061.

Motionärerna har begärt att rätten till ledighet för utförande av föreningsuppdrag i skolan skall omfatta alla utbildningsformer. I dag kan man få ledigt för föreningsuppdrag i grundskolan. Men mot bakgrund av den debatt som pågår om nödvändigheten av att kunna påverka ungdomar att satsa på en yrkesframtid inom praktisk yrkesverksamhet borde ett krav av den art som finns i motion 1061 inte bli utsatt för något dröjsmål innan det bifalls.

Utskottet anför att motionen skall beaktas i det pågående utredningsarbetet, som skall redovisas senast i november 1982.

Vi accepterar denna väntetid av två skäl. Dels kan kanske en översyn av ledighetslagstiftningen medverka till att det blir ett slut på den vulgärdebatt gentemot lagfästa ledigheter som drivs under härförare från arbetsgivarorganisationerna och med starkt bifall från moderaterna. Dessa gemensamma intressen är tyvärr inriktade på en återgång till de tider då ingen rätt till

arbetsledighet fanns. Dels kan den utsatta utredningstiden bli räddningsplankan för fortsatt ledighetslagstiftning. Tiden är ju satt till november 1982, och då hoppas vi åter ha en löntagarvänlig socialdemokratisk regering här i landet. En sådan regering kommer aldrig att infria arbetsgivarintressenas krav på slopande av ledighetsreformer.

Herr talman! Lahja Exner kommer senare att redogöra för den inställning som socialdemokraterna i arbetsmarknadsutskottet har i de delar av betänkandet som jag inte har berört.

Jag vill mot bakgrund av vad jag här har anfört om socialdemokratins syn på gällande lagfäst rätt till ledighet från arbetet yrka bifall till utskottets hemställan.

Anf. 45 SONJA REMBO (m):

Herr talman! Antalet sysselsatta ökade under 1970-talet med 270 000 personer eller i genomsnitt 0,7 % per år. Trots detta minskade den totalt arbetade tiden med samma procentsats, dvs. 0,7 %.

Det finns flera orsaker till den sjunkande arbetstiden. En av dem är otvivelaktigt de olika möjligheter vi har beviljat oss att vara borta från arbetet. Den femte semesterveckan och de olika lagar och avtal om ledighet som har trätt i kraft under perioden har medverkat till denna utveckling.

I ett internationellt perspektiv visar mätningar inom verkstadsindustrin att den faktiskt arbetade tiden per arbetare är lägre i Sverige än i något annat jämförbart land. Skälet är främst vår mycket höga frånvaro, som är mer än dubbelt så hög som i våra viktigaste konkurrentländer.

En färsk undersökning bland 16 företag med sammanlagt ca 42 000 arbetstagare i olika branscher visar att totalfrånvaron för manliga arbetare låg på ca 20 % och för kvinnliga arbetare på ca 26 %. Endast 8,5 resp. 14,5 % härav var sjukfrånvaro.

Än högre frånvaro kan registreras på den offentliga sektorn. För vårdpersonal redovisas en frånvaro på 33 %. Sjukvården beräknas förlora ca 25 miljoner arbetsdagar per år på frånvaron.

Statistiken visar att den s. k. övriga frånvaron har mer än fördubblats på tio år. Då är således frånvaro på grund av sjukdom, semester eller värnplikts-tjänstgöring borträknad.

Det är givet att den höga frånvarofrekvensen vållar inte bara företagen utan samhället som helhet stora kostnader, såväl direkta kostnader som kostnader i form av produktions- och produktivetsbortfall.

Särskilt är det den korta, oplanerade frånvaron som skapar problem och värst utsatta är de små arbetsplatserna, som av naturliga skäl inte har någon större flexibilitet. Men för ett företag på en liten ort kan också den planerade längre frånvaron vålla svårlösta problem, eftersom det kan vara omöjligt att få tag på en lämplig vikarie. Där vikarie står att få, blir det ofta fråga om att under en längre tids frånvaro byta och lära upp vikarie kanske både en, två och tre gånger.

Av de 19 olika möjligheter som finns att vara borta från arbetet är 12 fastställda i lag. Övriga har tillkommit genom avtal mellan parterna på

arbetsmarknaden. Alla dessa möjligheter är naturligtvis i och för sig önskvärda och ger de anställda goda möjligheter att förena yrkesverksamhet med andra aktiviteter.

Kvinnornas ökade yrkesverksamhet medför krav på viss flexibilitet i arbetslivet för att göra det möjligt att förena omsorgen om barnen med yrkesverksamhet. Detta är fortfarande en kvinnofråga. Den statistik som redovisas i betänkandet visar att kvinnor med barn under sju år har en mer än dubbelt så hög långtidsfrånvaro som män med barn under sju år. Detta hänger naturligen samman med den längre tids frånvaro från arbetet som är ofrånkomlig vid barnafödande, men vi vet också att det fortfarande är kvinnorna som i första hand får ta hand om barnen vid sjukdom eller andra kriser.

Befolkningsutvecklingen, såsom den redovisas i LU 80, visar att kvinnorna hör till de grupper som kommer att dominera arbetskraftsutbudet under lång tid framåt. Det kan låta paradoxalt i dagens läge, men utvecklingen visar att de arbetsplatser som inte är beredda att satsa på bl. a. kvinnor kan få problem med nyrekryteringen.

Det kommer att bli helt nödvändigt att i än större utsträckning än nu inrätta arbetslivet efter det faktum att människor under en period av sitt liv har omsorgen om små barn. Just därför är det särskilt viktigt att vi prioriterar den gruppen.

För att göra det möjligt måste vi kritiskt granska de andra möjligheter vi har att ta ledigt från jobbet med bibehållen anställningstrygghet och i vissa fall helt eller delvis bibehållna anställningsförmåner.

Vår ekonomi gör det nödvändigt att vidta alla åtgärder som är möjliga för att sänka kostnaderna och stärka vår konkurrenskraft. I det läget är det rimligt att fråga sig om vi verkligen har råd med ledighet för studier i kombination med generösa studiestöd i samma omfattning som nu.

De uppgifter som nyligen kommit fram om ren politisk utbildning som bedrivs på arbetstid och med vuxenstudiestöd avslöjar ett oacceptabelt missbruk av statliga medel och de generösa möjligheterna till fackliga studier på arbetstid. De fackliga organisationernas viktigaste uppgift nu borde vara att medverka till att få svensk ekonomi på fötter, inte till att ställa nya krav på förmåner för de egna medlemmarna och förtroendevalda.

Ordföranden vid SKF:s verkstadsklubb föreslog för ungefär ett år sedan att man under några år skulle slopa en del av alla de förmåner vi har så att samhället kan komma på fötter igen. Det ansåg han kunde vara bästa sättet att bevara reformerna för framtiden. Bl. a. nämnde han att om man sätter sig ner och tittar på en del reformer som har med ledighet att göra, upptäcker man säkert att det finns möjligheter utan att det alltför drastiskt påverkar individerna.

Så realistiskt ser de på tillvaron som varje dag lever med företagens problem. Det vore önskvärt att den realismen också vann insteg här i kammaren.

Av dessa skäl anser vi att den översyn som nu pågår av ledighetslagarna måste leda till förslag om inskränkningar i den nuvarande lagstiftningen. För

att klara Sveriges ekonomi måste vi lära oss att prioritera. Av samma anledning är det nödvändigt att genom mindre generösa regler för sjukersättning försöka nedbringa den korta sjukfrånvaron.

Det finns ytterligare skäl att kritiskt granska ledighetslagarna. De krav på trygghet i form av rätt till tjänstledighet och återanställningsgarantier som återspeglas i såväl lagstiftningen som flera av motionerna har lett till att vi har fått en växande grupp vikarier på arbetsmarknaden. För dessa finns inte någon motsvarande trygghet.

En vikarie kan få vandra mellan olika vikariat i flera år innan han eller hon finner en fast anställning. En vikarie kan också vara småbarnsförälder, men vikarien har ingen anställning att återvända till efter barnafödandet. En vikarie kan också vara intresserad av fackligt arbete men är aldrig tillräckligt länge på en arbetsplats för att hinna engagera sig. Det finns de som trivs med vikariat och uppskattar den flexibilitet den anställningsformen erbjuder, men för de allra flesta är vikariat en påtvingad nödlösning.

Vi måste fråga oss om det är rimligt att de redan etablerade skall ha en så allomfattande trygghet i sin anställning att stora grupper stängs ute i en total otrygghet.

Utskottets betänkande är enhälligt, men Sune Johansson har rätt när han säger att vi moderater inte ensidigt ser till fördelarna för de enskilda anställda i de här frågorna. Vi ser också till nackdelarna. Vi har därför i vårt särskilda yttrande velat framhålla såväl de ekonomiska aspekterna på ledighetslagstiftningen som de otrygga förhållandena för den växande gruppen vikarier. Vi anser att det är nödvändigt att dessa synpunkter vägs in i den översyn av ledighetslagstiftningen som nu pågår i regeringen.

Jag har inget särskilt yrkande utan yrkar bifall till utskottets hemställan.

Anf. 46 SUNE JOHANSSON (s) replik:

Herr talman! I det paket av trygghetsreformer som förelåg när socialdemokratien 1976 överlämnade regeringsmakten till de borgerliga partierna fanns samtliga de nu befintliga ledighetsreformerna införda och applicerade på svensk arbetsmarknad, och det var en uppgift för politikerna och även för näringslivet att försöka så att säga dra runt det samhälle socialdemokratien lämnade över.

Vi finner nu, när vi lyssnar på moderaterna, att man är ute efter att följa minsta motståndets lag, nämligen att man för att, som man säger, kunna klara den svårartade samhällsekonomiska situationen skall avskaffa eller skära remmar ur sådana reformer som genomförts tidigare. Detta slår stenhårt rakt emot de sämst ställda grupperna i samhället. Man agerar som Sonja Rembo här har gjort och säger att man vill prioritera vissa områden. För att vi skall kunna prioritera föräldraledighet och allt det som hör samman med barnomsorg får vi lov att offra någonting annat av de befintliga ledighetsförmånerna, säger hon.

Från socialdemokratins sida ser vi samtliga de genomförda reformerna som angelägna att bibehålla, och vi är beredda att påta oss ansvaret för ett

Onsdagen den
9 december 1981

*Rätt till ledighet
m. m.*

bibehållande av dem framöver, om vi åter får regeringsmakten.

När det gäller frågan om hur man skall ersätta människor som är borta från arbetet säger moderaterna i sitt särskilda yttrande att det blir en svår situation för dem som skall vikariera för någon som är borta från ett arbete. Det är ingen nyhet. Det har alltid varit så och kommer alltid att vara så när det gäller en vikariatstjänst. Den är tillfällig, den kan aldrig få samma säkra former som en fast anställning. Det ligger i sakens natur, och att dra fram detta när man vill tänka sig en uppluckring av nuvarande ledighetsreformer är ett svepskäl.

Nej, jag tror att moderaterna i grund och botten, som jag sade tidigare, strävar efter en återgång till det gamla samhället, en återgång till det samhälle där en person som var sjuk inte kunde ta ledigt från jobbet därför att han inte hade råd till det; därefter fick han kanske en rad följsjukdomar. Man skall inte heller som enkel arbetstagare ha möjlighet att genom studier på arbetstid sätta sig in i stora, betydelsefulla samhällsfrågor som berör en själv som arbetstagare och samhällsmedborgare. Det är den typen av samhälle moderaterna är ute efter att återskapa, och det kommer vi socialdemokrater alltid att kämpa emot.

Anf. 47 SONJA REMBO (m) replik:

Herr talman! Sune Johanssons replik var ett exempel på den debattkonst som socialdemokraterna alltid utvecklar när någon ifrågasätter en del av den utveckling som har skett i Sverige under senare år. I stället för att ta upp en saklig debatt gör man sig skyldig till utfall emot moderaternas samhälls-syn.

Det är riktigt att den borgerliga regeringen 1976 fick ta över arvet efter socialdemokratin och har försökt att få det att gå runt, som Sune Johansson uttrycker det. Det har varit ett hårt arbete. Det arvet innebar att lösa den värsta samhällsekonomiska krisen i modern svensk historia. Givetvis hade det, om vi skulle ha velat följa minsta motståndets lag, varit betydligt enklare att på samma sätt som socialdemokraterna hela den tid ni har suttit i opposition komma med överbud och krav på ytterligare kostsamma åtgärder. Det är det som är att följa minsta motståndets lag. Den borgerliga regeringen har valt att försöka anpassa utvecklingen till de rådande förhållandena.

Det ligger i sakens natur, säger Sune Johansson, att man tillämpar ett system med tillfälliga vikariat. Ja visst, men genom den nuvarande ledighetslagstiftningen har vi skapat en onormalt stor kår av vikarier. Det normala är att vikariatsanställningar är till för att överbrygga de svårigheter som uppstår på grund av tillfällig brist på arbetskraft. Den som tar ett vikariat gör det kanske av personliga skäl; han eller hon kanske inte vill ha en fast anställning. Men vi är nu på väg att få en kår av ständiga vikarier, och jag kan inte tro att ens socialdemokraterna kan se något positivt i den utvecklingen.

Anf. 48 SUNE JOHANSSON (s) replik:

Herr talman! Kåren av vikarier har kanske blivit större under de senaste åren på grund av att utvecklingen har gjort att näringslivet och arbetsmarknaden i regel kanske inte erbjuder någonting annat än vikariatstjänster och korttidsanställningar. Det har varit ont om vanliga tillsvidareanställningar, vilket har gjort att kåren av vikarier har utökats.

När vi nu diskuterar de frågor som hänger samman med ledighetslagstiftningen gäller det att fråga sig om frånvaron har ökat i sådan omfattning att det över huvud taget finns anledning att tänka sig en beskärning i den nuvarande ledighetsreformen. Det fanns en tid då både moderaterna och Svenska arbetsgivareföreningen slungade ur sig att korttidsfrånvaron hade ökat i sådan utsträckning att den måste motverkas genom att man ändrar på nuvarande reformer. Men den som studerar den saken finner – och det står också i utskottsbetänkandet – att långtidsfrånvaron är den dominerande frånvarorsaken i arbetslivet. Det är fråga om semesterfrånvaro eller frånvaro på grund av sjukdom som kräver längre rehabiliteringstid. Det handlar alltså inte om okynnesfrånvaro på det sätt som Arbetsgivareföreningen och moderaterna har sökt slå fast. Man kan således inte påstå att lagstiftningen på detta område är onödig eller stimulerar till missbruk.

Låt mig återvända till Sonja Rembos argument i hennes tidigare anförande beträffande studier på arbetstid. Vi har sett att Alf Wennerfors har skrivit en interpellation, i vilken han ställer en fråga om LO:s och socialdemokraternas studiedrive Framtid för Sverige. Moderaterna försöker stoppa den studie-driven, därför att de vet att människor genom en sådan ges möjlighet till saklig information om bl. a. samhällsekonomiska ting. Det vill moderaterna inte vara med om och försöker tydligen stoppa statsbidragsgivningen till denna drive. De säger att studieledigheten på det sätt som den i dag nyttjas inom svensk arbetsmarknad används på ett felaktigt sätt. Vi bestrider detta och anser att vi i så fall många gånger tidigare haft anledning att stoppa statsbidrag till skilda studieprojekt som de borgerliga partierna tagit initiativ till. Vad moderaterna närmast syftar till är tydligen att bekämpa socialdemokratien.

Anf. 49 SONJA REMBO (m) replik:

Herr talman! Långtidsfrånvaron har ökat, säger Sune Johansson. Ja visst har den det. Men en av orsakerna är ju de generösa reglerna när det gäller att få ledigt från arbetet, bl. a. för studier. Men också korttidsfrånvaron har ökat. Som jag påpekade i mitt tidigare anförande är det just korttidsfrånvaron som vållar de stora problemen på arbetsplatserna. Var och en som har arbetslivserfarenhet vet hur besvärligt det kan vara när människor kanske ofta är frånvarande och lämnar jobbet åt någon annan att sköta.

Jag tycker det är märkligt att socialdemokraterna så emfatiskt försvarar den socialdemokratiska valutbildning som nu tilläts ske på arbetstid med hjälp av vuxenstudiestöd. Sune Johansson vet lika bra som jag att borgerliga partier och över huvud taget andra partier än socialdemokraterna, vilket deras förtecken än är, inte har några som helst möjligheter att få till stånd en

Onsdagen den
9 december 1981

*Rätt till ledighet
m. m.*

rent politisk utbildning på arbetstid. Jag anser inte heller att politiska partier skall ha sådana möjligheter. Det är en typisk fritidsverksamhet som inte har med arbetet att göra.

Att de anställda får en samhällsekonomisk utbildning tycker jag är alldeles utmärkt, men det skall vara en neutral sådan utbildning. Får de veta hur samhället fungerar, så kommer de att ha betydligt större förståelse för de åtgärder som kommer att bli nödvändiga i framtiden – och som är nödvändiga redan nu – för att vi skall få svensk ekonomi på fötter och reparera skadorna efter ett långvarigt socialdemokratiskt styre.

Talmannen anmälde att Sune Johansson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 50 LAHJA EXNER (s):

Herr talman! Den svenska ledighetslagstiftningen har utformats under flera årtionden. Denna lagstiftning tas årligen upp i riksdagsdebatterna – liksom frågan diskuteras i samhället i övrigt. Hela denna lagstiftning syftar till att människor i arbetsför ålder skall kunna hålla i gång produktionen och samhällsmaskineriet, samt förena detta arbete med sin roll som samhällsmedborgare och föräldrar.

Herr talman! När vi behandlar dessa frågor, måste vi ha klart för oss att ledighet för en anställd inte alltid leder till anställning av vikarie. Detta sker främst vid värnplikt, långtidssjukfrånvaro, barnledighet och i samråd med arbetsgivaren planerad tjänstledighet för kompletterande studier, som ofta gör den anställde bättre rustad för fortsatt arbete hos arbetsgivaren. I många fall är sådana studier ett absolut måste, om den anställde skall klara av t. ex. genom datorisering förändrade arbetsuppgifter. Vi lever i en föränderlig värld, och då får vi acceptera att t. ex. vuxenstudier och ledighet för detta ändamål är ett naturligt inslag både för de anställda och för arbetsgivaren i hans verksamhet. Vi kan också konstatera att vikariat har öppnat vägen för många människor till en tillsvidareanställning.

Riksrevisionsverkets undersökning visar att förvärvsfrekvensen under de tio senaste åren totalt sett har ökat med 4,8 %. Medan männens förvärvsfrekvens minskat med 2,2 % har kvinnornas ökat med 11,8 %. Det är bland kvinnorna i åldrarna 20–44 år, med barn under 7 år, som förvärvsfrekvensen ökat snabbast. Enligt samma undersökning har frånvaro som varat minst en vecka ökat med drygt 2 % under 1970-talet. Uppgången gäller i första hand kvinnor med barn under 7 år som utnyttjat sin rätt till föräldraledighet. Den kraftigt ökade förvärvsfrekvensen måste få sätta sina spår i ledighetsstatistiken, om vi menar allvar med allt tal om jämställdhet mellan könen och om vi vill ha ett samhälle där barn betraktas som en tillgång och en gemensam angelägenhet för alla vuxna i samhället. Vi måste därför slå vakt om ledighetslagstiftningen och använda den med både känsla och förnuft.

Anf. 51 EVA WINTHER (fp):

Herr talman! Betänkande 1981/82:7 från arbetsmarknadsutskottet tar upp till behandling motioner som rör rätten till ledighet från arbetet och som väcktes under allmänna motionstiden. Det är ett enigt utskottsbetänkande, men det finns två särskilda yttranden – ett från socialdemokraterna och ett från moderaterna.

Motionerna handlar bl. a. om ledighet vid vård av barn och vård av sjuk anhörig, ledighet för föreningsuppdrag inom skolan och ledighet för utlandsuppdrag. Utskottet avstyrker motionerna med hänvisning till utredningar och utvärderingar som pågår.

Allmänt sett har det skett stora förändringar på den svenska arbetsmarknaden under 1970-talet. Kvinnorna har ökat sitt arbetsutbud, och det är bland kvinnorna i åldrarna 20–44 år med barn under 7 år som förvärvsfrekvensen ökat snabbast, som Lahja Exner sade i sitt inlägg nyss. Deltidsarbetet har också ökat.

Möjligheterna till ledighet från arbetet har ökat samtidigt som tryggheten i anställningen reglerats i lag. Några av ledighetslagarna är delar av den stora arbetsrättsreformen under 1970-talet, ett led i arbetet för ökad demokrati.

I proposition 1979/80:150 påpekade dåvarande statsrådet Mundebo att det skett en snabb utveckling när det gäller både möjligheterna till ledighet från arbetet och utnyttjandet av dessa möjligheter, men att det inte gjorts någon samlad analys av vilka konsekvenser som denna utveckling fört med sig.

Ett översynsarbete har satts i gång på uppdrag av arbetsmarknadsministern, som har uttalat att syftet med översynsarbetet är att förbättra samspelet mellan olika lagar och därmed arbetsmarknadens funktionssätt utan att för den skull rubba lagstiftningens grundläggande inriktning. Ingemar Eliasson har också uttalat, mot bakgrund av den debatt som förts, att pappornas möjligheter att få ledigt för vård av barn inte skall försämras. Och det är ett viktigt uttalande. Vi socialliberaler anser att barn behöver både sin mamma och sin pappa.

Översynen har delats upp på tre delprojekt. Två av projekten är klara och har överlämnats till regeringen. Det gäller riksrevisionsverkets uppdrag – man har utfört en studie av kostnaderna i olika avseenden för den samlade frånvaron från arbetet – och Studieförbundet Näringsliv och samhälls studie av ledighetslagarnas konsekvenser för verksamheten i företag och myndigheter. Det som återstår är den lagtekniska översynen, som utförs inom arbetsmarknadsdepartementet, och den är väl klar relativt snart.

Debatten om ledighetslagarna och deras effekt på företagens förmåga att fungera har tidvis varit högljudd och enligt min mening onyanserad. Man har skylld den minskade arbetstiden och den stora frånvaron från jobbet på ledighetslagarna. Det är därför värdefullt att vi nu får en ordentlig översyn, så att vi vet vad vi pratar om.

Socialdemokraterna säger i sitt yttrande, att översynen inte får leda till att nuvarande möjligheter till ledighet inte sätts i fråga och har invändningar mot arbetets uppläggnings.

Nr 46

Onsdagen den
9 december 1981

*Rätt till ledighet
m. m.*

Moderaterna anser att utskottet skulle talat mer om alla problem som finns med ledighetslagarna.

Utskottsmajoriteten tar fasta på arbetsmarknadsministrerns uttalande, att syftet med översynen är att förbättra samspelet mellan de olika lagarna utan att därför rubba lagstiftningens grundläggande inriktning. Den fortsatta handläggningen kommer att ske i nära samråd med arbetsmarknadens parter.

Jag vill gärna säga till Sune Johansson att jag håller med om att ledighetslagarna är viktiga. De ger möjlighet till ökad yrkeskunskap och möjlighet till avancemang, vilket också innebär ett samhällsekonomiskt tillskott. De ger möjlighet för barn och föräldrar att vara mera tillsammans. De ger också möjlighet för de fackliga representanterna och de anställda att vara med i företagets arbete på ett riktigt sätt.

Till moderaterna vill jag säga, att det säkert finns problem på en del håll, men att jag är övertygad om att problemen har uppförstorats.

Den rapport som SNS nyligen har lämnat till arbetsmarknadsministern anför ju att regelsystemet behöver förenklas. De små företagens situation bör uppmärksammas. Här finns alltså en del problem. Men frånvaron med stöd av studieledighetslagen och lagen om föräldraledighet är begränsad, säger utredarna också. Man pekar på att organisationen av verksamheten i företag och myndigheter måste anpassas till de förändrade förhållanden på arbetsmarknaden som nu råder. Det måste man hålla med om – det tror jag är en väldigt viktig markering.

Jag skulle vilja fråga Sonja Rembo en sak. Ni har i ert yttrande tagit upp frågan om vikarierna och sagt att detta är ett problem. Det är möjligt att det har blivit ett ökande problem – här gäller det naturligtvis en balansgång. Men hur skall man då angripa detta? Skall de föräldralediga eller studielediga inte få rätt att komma tillbaka till jobbet? Här finns väl också ett arbetsgivaransvar för att man inte låter människor vara vikarier hur länge som helst. Har man vikarier år efter år, måste det innebära att det finns arbetsuppgifter, och då är det väl rimligare att anställa de människorna? Jag menar att vikariat är en chans för människor att komma in på arbetsmarknaden, och det är ett sätt för dem att få arbetserfarenhet. Den som har haft ett vikariat får mycket ofta i första hand anställning när ett företag nyanställer eller när en annan person slutar.

Med detta vill jag, herr talman, yrka bifall till hemställan i arbetsmarknadsutskottets betänkande.

Anf. 52 SONJA REMBO (m):

Herr talman! Eva Winther sade, att om det år efter år finns behov av en vikarie på en tjänst, bör den som haft vikariatet anställas. Fullt så enkelt är det inte. I ett företag – det är framför allt småföretagen som har problem i detta sammanhang – kan det finnas en person som är borta från arbetet för t. ex. två års studier, kanske för att studera någonting som inte har minsta anknytning till arbetsuppgifterna. Företaget vet inte om vederbörande kommer tillbaka eller inte. Det finns bara arbete för en person. Då kan man

alltså inte heltidsanställa den person som är vikarie, det är ganska självskrivet. Det är ett problem som är reellt, och jag tror att även Eva Winther förstår att det existerar.

Ledighetslagarna har varit bra för de anställda, sade Eva Winther. Ja, visst har de varit bra. Men står de fördelarna i rimlig relation till nackdelarna? Det är en fråga som vi måste ställa oss. Det gäller framför allt frågan om möjlighet till ledighet för studier. Jag har tidigare i min replik till Sune Johansson pekat på rent politiska studier, som bedrivs som om de vore fackliga, eller studier i samhällsekonomi. Är det rimligt att vi har det på detta sätt? Jag vill påstå att det inte är rimligt. Man skall använda ledighetslagarna med känsla och förnuft, sade Lahja Exner. Ja, just det! Det är ett mycket gott motto för hur ledighetslagarna bör användas, tillämpas och utformas. Det är det som vi moderater har velat peka på i vårt särskilda yttrande, dvs. att det sunda förnuftet och känslan bör komma fram i den översyn som nu pågår.

Anf. 53 EVA WINTHER (fp):

Herr talman! Jag vill säga att jag är av den uppfattningen att fördelarna med ledighetslagarna överväger. Det är viktigt med den översyn som nu görs, och när den är klar finns det möjlighet att ta ställning till om något behöver förändras. SNS pekar på en sak, och det är att lagens syfte var att lågutbildade skulle få möjlighet att komplettera sin utbildning. Men det är i stället – åtminstone enligt vad som syns utåt – en del högutbildade som har skaffat sig ytterligare utbildning.

Det finns alltså möjlighet att genom den översyn som nu pågår komma till rätta med eventuella felaktigheter, som man anser behöver rättas till. Men inriktningen när det gäller denna lagstiftning måste vara den som vi nu har.

Överläggningen var härmed avslutad.

Utskottets hemställan bifölls.

6 § Bosättningslånen och yrkesinspektionens verksamhet

Föredrogs socialutskottets betänkande 1981/82:19 om vissa ekonomisk-politiska åtgärder, m. m., såvitt avser bosättningslånen och yrkesinspektionens verksamhet (prop. 1981/82:30).

Anf. 54 GÖRAN KARLSSON (s):

Herr talman! På sex rader avfärdar utskottet de invändningar som vi socialdemokrater har haft mot att dra in bosättningslånen i besparingssyfte. Man konstaterar bara att regeringens förslag utgör ett led i strävandena att begränsa budgetunderskottet. Den sociala sektorn kan inte undantas då man skall överväga besparingsåtgärder i statsbudgeten, och utskottet anser sig mot denna bakgrund böra acceptera att bosättningslånegivningen skall

Onsdagen den
9 december 1981

*Bosättningslånen
och yrkes-
inspektionens
verksamhet*

upphöra. Punkt och slut. Av de betänkanden som jag som ordförande i socialutskottet har haft att underteckna, är detta något av ett rekord. Jag vet mig aldrig ha sett en så svag motivering från majoritetens sida i ett kontroversiellt ämne. Man har inte ens gjort ett försök att motivera lånens borttagande. Antingen har utskottet inte haft någon motivering för beslutet, eller också har man skämts över att föra fram den.

Bosättningslånegivningen var en av de reformer som genomfördes vid 1930-talets socialdemokratiska reformoffensiv. Den utgjorde ett blygsamt försök att hjälpa unga som vill sätta bo, till inköp av möbler och bohag. Bosättningslånen kom till för att bli ett medel i befolkningspolitiken. Men de skulle också motverka ofördelaktiga avbetalningsköp.

Med tiden har bosättningslånen delvis fått en ändrad karaktär. De har utbyggets så att de numera gäller även för ensamstående eller ogifta föräldrar samt för ensamstående handikappade utan barn.

Under budgetåret 1979/80 utlånades omkring 60 miljoner. Det är alltså inte fråga om några stora summor. Dessutom rör det sig om lån som skall betalas igen på tio år.

De lån som inte har återbetalats uppgår för hela den tid lånen har funnits till ca 6 miljoner. Det är bara 0,5 % av utlåningsbeloppet som ej har återbetalats. Hur många miljarder staten förlorat genom verkningarna av den ekonomiska politik som bedrivits sedan de borgerliga regeringarna kom till 1976 kan väl knappast någon hålla reda på, men det torde allra minst röra sig om tiotals miljarder kronor.

Det innebär följaktligen att vi silar mygg och sväljer jättestora kameler, om vi följer de borgerligas förslag.

Nu säger man att det går att få låna pengar i bank eller genom kreditkort. Men det blir ingen billig affär för låntagarna. Varför skall man fördyra lånen för dem som redan lever under små omständigheter? Kreditkortet innebär ingen lösning för den ungdom som skall sätta bo. De drar på sig en skuldbörda som blir svår att komma ifrån. Och banklånen – om man får några – är inte mycket bättre.

De statliga bosättningslånen är utan tvivel den bästa kreditformen för de ekonomiskt svaga grupperna. De ungdomsgrupper det gäller måste få ett tillräckligt stöd vid sin bosättning, så att även de kan skapa sig en god hemmiljö.

Socialdemokraterna motsätter sig lånens avskaffande. Lånen är betydelsefulla den dag som nu är – de har fortfarande stor betydelse på den sociala sidan.

Om man ser på detta ur besparingssynpunkt, frågar man sig: Kan det verkligen på allvar göras gällande att en utlåning på 60 miljoner om året gör att underskottet i budgeten ökar, då man får in nära nog lika mycket i form av återbetalning på lånen samt årlig ränta?

På konsumentverket är man upprörd över att regeringen vill avskaffa lånen. Konsumentverket föreslog i våras att man i stället skulle öka lånesumman. Den enda ekonomiska effekt man nu åstadkommer är att man

slipper de administrativa rutinerna. Denna besparing har av konsumentverket uppskattats till 2 miljoner om året.

Det måste vara budgetdepartementets unga lejon som kan ha hittat på något så dumt som att man skall avskaffa bosättningslånen. Vad leder det till?

Jo, man får sämre ekonomiska möjligheter att klara de unga familjernas bosättningsfråga. De får ställa sig i kön hos bankerna för att klara ekonomin. De blir beroende av konjunkturens svängningar, vare sig de nu kan få lån eller inte. De får betala mycket högre ränta. De får allt svårare att komma ur sin beroendeställning.

Detta är kontentan av regeringens proposition.

Det lönar sig väl knappast att vädja till majoriteten att ändra sig. Men här liksom i fråga om barnomsorgen kan det bli en omprövning, om socialdemokraterna vinner valet. Det är fråga om ett lån. Det är inte fråga om en besparing. Det borde herrarna i budgetdepartementet besinna – och även den majoritet som invaldes i riksdagen 1979. Ni har bara en enda rösts övervikt vid voteringarna.

Herr talman! Jag yrkar bifall till den socialdemokratiska reservationen.

Anf. 55 KARL LEUCHOVIUS (m):

Herr talman! Jag har begärt ordet dels för att yrka bifall till den moderata reservationen i socialutskottets betänkande 1981/82:19, dels också för att ge en kort kommentar till denna reservation. Först bara några få ord om utskottsbetänkandets första del, som berör bosättningslånen, där vi moderater helt instämmer i utskottets ställningstagande om bifall till regeringens proposition, innebärande slopande av bosättningslånen från den 1 januari 1982. Vi tror att detta kan ske utan några större bekymmer. Det finns andra lånmöjligheter, och vi har ansett att denna besparing är riktig. Gabriel Romanus står längre ned på talarlistan, och jag hoppas att han kommer att kommentera utskottets skrivning på denna punkt. Jag har inte tänkt att göra det i detta mitt inlägg.

Den moderata reservationen berör moment 2 i utskottets hemställan om yrkesinspektionens verksamhet och innebär ett bifall till yrkande 3 i motion 1981/82:11 av Erik Hovhammar m. fl., vilket socialutskottet har haft att behandla. Motionen ingår som en del i det sparpaket som framlagts av moderata samlingspartiet med utgångspunkt i vår partimotion om riktlinjer för den ekonomiska politiken.

Jag tror att vi alla – kanske mer eller mindre – är medvetna om vårt lands bekymmersamma ekonomiska läge och att besparingar och begränsningsåtgärder är nödvändiga att vidta på alla områden, om vi någon gång skall få balans i vår ekonomi. Vi moderater tycker att sparbehovet är mycket stort, inte minst när det gäller den offentliga sektorns utbredning och tillväxt.

Varken Erik Hovhammars motion eller den moderata reservationen innebär någon avveckling eller några stora förändringar av yrkesinspektionens verksamhet. Reservationen vill endast rikta uppmärksamheten på det förhållandet att inspektionen under senare år börjat ge föreläggande om

*Bosättningslånen
och yrkes-
inspektionens
verksamhet*

åtgärder som kan betraktas som rena "komfortåtgärder". Detta tycker vi är onödigt.

Herr talman! Jag kan sammanfatta reservanternas uppfattning genom att citera delar av en mening i reservationen, där vi understryker vikten av "att yrkesinspektionen undviker att ägna sina krafter åt oväsentligheter, som inte har förankring hos arbetstagarna, såsom frågor av formell natur eller problem av "komfortkaraktär", och i stället koncentrerar sina resurser på att angripa arbetsmiljöer, där det finns stora risker för arbetstagarna." Detta har vi velat ge regeringen till känna.

Herr talman! Jag yrkar alltså bifall till utskottets förslag när det gäller bosättningslånen och bifall till den moderata reservationen under moment 2 om yrkesinspektionens verksamhet.

Anf. 56 INGA LANTZ (vpk):

Herr talman! Så här säger Föreningen Sveriges socialchefer med anledning av att regeringen föreslår att bosättningslånen skall slopas:

"I proposition 1981/82:30 föreslår regeringen att bosättningslånen avvecklas från och med 1982-01-01. Enligt regeringens beräkningar innebär åtgärden en spareffekt på 50 milj. kr., d. v. s. hela anslaget till nyutlåning från fonden. Av allt att döma har man inte tagit någon hänsyn till att hela beloppet plus ränta återbetalas. För budgetåret 81/82 har anslagits 50 milj. kr. till nyutlåning från fonden och enligt gjorda beräkningar inflyter till statskassan under nämnda tid drygt 80 milj. kr., varav räntor utgör drygt 25 milj. kr.

Enligt Föreningen Sveriges socialchefer har regeringen inte beaktat de sociala konsekvenser som kommer att följa med en avveckling av bosättningslånen. Lånen är avsedda för köp av möbler och bohag till den första bosättningen. Bosättningslånen kan sökas av gifta, sammanboende, ensamstående med vårdnad av minderårigt barn samt vissa handikappade personer. Beviljandet av lånen sker efter behovsprövning och till en för låntagaren förmånlig ränta samt utan att denne behöver lämna säkerhet.

Att hushållen har ett stort och berättigat behov av att erhålla krediter för angelägna investeringar är obestridligt. Unga människor, låginkomsttagare och andra ekonomiskt svaga grupper är speciellt utsatta eftersom de från bankmässiga utgångspunkter har lägre kreditvärdighet och angelägenhetsgrad än etablerade bankkunder. Även i tider när inte kredittätstramning är rådande har dessa grupper svårt att erhålla banklån, bland annat på grund av att de ofta saknar möjlighet att ställa erforderlig säkerhet. Dessa grupper kommer vid en avveckling av bosättningslånen att styras över till kreditformer som avbetalningsköp och kontokort. Ingen av dessa kreditformer är särskilt förmånliga och det finns inte någon saklig anledning till att de skall tillåtas expandera.

Konsumentverket har, på basis av ett omfattande material, under innevarande år avlämnat en skrivelse till regeringen vari förslag lämnas till förbättringar av det statliga bosättningslånet. I skrivelsen föreslår verket bland annat att en större grupp av konsumenter med svag ekonomi bör få

tillgång till bosättningslånet samt att lånet anpassas till kostnadsutvecklingen.

FSS – Föreningen Sveriges socialchefer – ”anser att en avveckling av det statliga bosättningslånet står i dålig samklang med en konstruktiv konsumentpolitik inriktad på svaga konsumentgrupper.

FSS stöder helt konsumentverkets förslag till förbättringar av det statliga bosättningslånet och hyser förhoppning om att riksdagen fattar beslut som klart ligger i linje med verkets förslag.”

Så säger alltså Föreningen Sveriges socialchefer.

I den aktuella vpk-motionen, som har nr 61, framförs liknande synpunkter. Förslaget att slopa bosättningslånen i något slags allmän spariver kan vänsterpartiet kommunisterna inte godta. De sociala synpunkter som var motivet för att införa dessa lån väger fortfarande lika tungt. Och tar man bort lånen slår det direkt mot de människor som har den sämsta möjligheten att ordna bankförbindelser och rimliga krediter. Dessutom är det faktiskt fel att det skulle leda till någon besparing. Uppenbarligen har regeringen räknat fel och utskottet missletts av detta. I själva verket är låneformen som sådan ingen dålig affär vare sig för staten eller för riksbanken utan ger ett överskott på ca 25 milj. kr. varje år.

Dessa lån är också självfinansierande eller rullande, på så sätt att nya lån beviljas allteftersom medel flyter in till riksbanken. Lånen är alltså inte förenade med någon kostnad.

Herr talman! Bosättningslånen behövs. De har en klar social funktion, och de behövs som motvikt mot andra mindre förmånliga krediter och direkt farliga kreditformer, såsom kontokort och avbetalningskrediter.

Det är underligt att regeringen lägger fram förslag om att dessa lån skall bort. De behövs av social hänsyn och kostar dessutom egentligen inte något utan går tvärtom med vinst för staten.

Herr talman! Eftersom yrkandet i vpk-motionen sammanfaller med reservationens yrkande, kan jag nöja mig med att yrka bifall till socialdemokraternas reservation.

Anf. 57 KJELL NILSSON (s):

Herr talman! I detta betänkande från socialutskottet behandlas också viss verksamhet inom yrkesinspektionen. Här har, på sedvanligt sätt, moderaterna gått in för att försäkra skyddet för de anställda ute på arbetsplatserna.

Vi behandlade betänkande nr 15 från socialutskottet tidigare under detta riksmöte. Där nöjde moderaterna sig med ett särskilt yttrande om att man skulle försvaga yrkesinspektionen. Nu går man ut och föreslår långtgående förändringar i yrkesinspektionen. Man hänvisar till det socialutskottet sagt tidigare om prioriteringen av yrkesinspektionens resurser. Anledningen till att socialutskottet tidigare tryckte på detta var att yrkesinspektionen fortfarande är underbemannad. Då sade utskottet som sin mening att det är rimligt att yrkesinspektionen i ett sådant läge använder sina resurser i första hand till de sämsta miljöerna. De bättre miljöerna får komma i andra hand.

Onsdagen den
9 december 1981

*Bosättningslånen
och yrkes-
inspektionens
verksamhet*

Det är de risker i arbetslivet som bedöms som farligast som det ur de anställdas synpunkt är mest angeläget att yrkesinspektionen tittar på. Nu tar moderaterna detta uttalande till intäkt för att man skulle avlöva yrkesinspektionen, genom att minska antalet anställda inom denna. Det är snarare tvärtom så, att den behöver byggas ut för att den skall kunna komma åt de sämsta arbetsmiljöerna.

Skillnaden mellan reservationen och utskottets betänkande är naturligtvis inte så särskilt stor. Men som grund för reservationen har moderaterna en motion av Erik Hovhammar m. fl., där man säger att det bör vara rimligt att i den framtida budgeten minska anslaget till yrkesinspektionen, dvs. minska dess möjlighet att utföra sitt arbete.

Man vill också ta bort dispensförfarandet för minderåriga. Man menar att det är rimligt att minderåriga får komma i åtnjutande av arbete med att betjäna maskiner och i liknande uppgifter utan att söka dispens.

Utskottet säger nej till detta. Vi har ingen anledning att nu binda oss för det som eventuellt kan komma i den budgetproposition som skall läggas fram. Här finns från moderaternas sida en vilja att försäkra yrkesinspektionens verksamhet på de arbetsplatser som är farligast, och det kan inte utskottet ställa sig bakom.

Jag ber, herr talman, att får yrka bifall till utskottets hemställan i mom. 2, som gäller yrkesinspektionens verksamhet, och avslag på reservationen av Karl Leuchovius m. fl.

Anf. 58 KARL LEUCHOVIUS (m) replik:

Herr talman! Till Kjell Nilsson vill jag bara säga att vi moderater inte föreslagit några direkta ändringar i yrkesinspektionens verksamhet, utan det gäller besparingar inom den statliga sektorns verksamhet för att åstadkomma vissa besparingar. Det tror jag att man bl. a. kan göra på arbetsplatser där det finns en dam och en herre anställda genom att låta dem enas om en toalett. Samma sak gäller också duschrum som står oanvända litet varstans. Det är sådant vi vill spara på, inte på själva yrkesinspektionens verksamhet. Det har vi inte föreslagit.

Anf. 59 KJELL NILSSON (s) replik:

Herr talman! Om man tycker att de förelägganden yrkesinspektionen ger arbetsgivarna inte är rimliga, finns det en möjlighet att överklaga förslagen, dels genom att vända sig till yrkesinspektionsnämnden, som kan se på ärendet, dels genom att gå vidare till arbetarskyddsstyrelsen. Och är man inte nöjd med behandlingen där kan man gå till regeringen. Riksdagen behöver inte fatta beslut om att vi skall luckra upp bestämmelserna här och nu. Det finns alltså möjligheter att överklaga i de fall man tycker att yrkesinspektionen gått för långt i rena komfortfrågor. Men det finns ingen anledning att ta det till intäkt för att nu minska resurserna för yrkesinspektionen. De behövs sannerligen på de allra flesta arbetsplatser.

Herr talman! Det är bekant för oss alla att vi har problem med svensk ekonomi och även med statens affärer. Det går inte en dag utan att oppositionen här i riksdagen angriper regeringen för de stora underskotten, och det är självfallet att vi rent allmänt är ense om att det här är ett problem. Men om man skall göra någonting åt underskotten måste man också vara beredd att spara och spara, miljarder. Detta måste betyda att varje utgift – stor eller liten – granskas ingående. Det måste givetvis gälla också socialhuvudtiteln.

Onsdagen den
9 december 1981

*Bosättningslånen
och yrkes-
inspektionens
verksamhet*

De flesta statliga utgifter går numera till välmotiverade ändamål. Vi slänger inte i väg pengar på sådant som är onödigt, och särskilt, tror jag man vågar säga, gäller detta utgifterna på socialhuvudtiteln. De går till bra ändamål och ofta till människor som är i behov av samhällets stöd. Men man kan inte undanta socialhuvudtiteln från besparingsarbetet. Den omfattar mellan en fjärdedel och en tredjedel av statens utgifter, beroende på hur man räknar. Den kan inte undantas från granskningen, om man menar allvar med att man skall försöka minska budgetunderskottet.

Om man går igenom socialhuvudtiteln tror jag man skall finna att bosättningslånen hör till de inslag i denna huvudtitel som kan avvaras. Det betyder inte att det skulle vara något fel med bosättningslånen eller att det i och för sig skulle vara bra och trevligt att avskaffa dem. Det är klart att det är fördelaktigt för unga människor som skall sätta bo om man kan låna pengar till låg ränta och utan att erbjuda särskild säkerhet. Lånen här haft en stor betydelse, och de är givetvis fortfarande fördelaktiga för de människor det gäller. Men om man nu skall dra in, om vi är medvetna om att vi lever över våra tillgångar i det svenska samhället, om vi jämför olika besparingsmöjligheter och särskilt om vi håller oss till att göra jämförelser inom den sociala sektorn – vi måste spara även på den – hävdar jag att det här är en av de punkter som det är lättare att spara på än på många andra. Unga människor som flyttar ihop bör kunna bygga upp sitt hem steg för steg. Det är inte nödvändigt att man får 10 000 kr. på ett bräde för att köpa allt nytt när man sätter bo. Det är bra om man kan det – då kan man göra fördelaktiga inköp, man kan skaffa sig snygga och bra och rejäla saker med en gång. Men om vi måste spara, så är det ju ändå möjligt att bygga upp ett hem steg för steg. Det tror jag ingen här vill förneka.

Detta är utgångspunkten för att vi har kunnat acceptera att man avvecklar bosättningslånen.

Men då säger man: Det här är ingen besparing. Tvärtom står det i vpk:s motion – och vi hörde Inga Lantz säga det också – att det här ger en vinst. Hon sade även att det inte är några kostnader förenade med de här lånen. Det är klart att man kan ha många uppfattningar om regeringen och om budgetdepartementet och om dem som jobbar där. Jag har haft en del med dem att göra, och det må jag säga, att så gentila att de avskaffar vinstgivande verksamhet tror jag inte att de är i det läge som vi befinner oss i nu. När man får se en sådan här uppgift bör man därför fråga sig: Hur hänger det ihop? Jag har försökt ta reda på vad som ligger bakom talet om att de här lånen går med

Onsdagen den
9 december 1981

*Bosättningslånen
och yrkes-
inspektionens
verksamhet*

vinst för staten – med 25 miljoner i överskott varje år. Jag måste säga att jag har gått bet på det. Den expertis som vi har här i huset har i varje fall inte lyckats klara ut vad den där vinsten är för någonting, och därför får jag väl be Inga Lantz att hjälpa mig litet på traven.

Det är så, som Inga Lantz själv nämnde, att ränteinkomsten är 24 miljoner för innevarande budgetår – eller låt mig säga omkring 25 miljoner. Men det kan väl inte vara detta som man menar när man säger att lånen ger överskott, alltså att man räknar hela ränteinkomsten som ett överskott. Det måste ju finnas räntekostnader också, om man skall låna ut 60–70 milj. kr.

Det är inte bara inkomsterna man skall ta hänsyn till om man skall räkna ut ett överskott. Man måste se på kostnaderna också! Det måste också finnas några handläggningkostnader. Vi vet att handläggningen av de här lånen är en av de viktigaste uppgifterna för riksbankens lokalkontor, som totalt sett har driftskostnader på i runt tal 50 milj. kr. Hur stor del av detta som är kostnader för bosättningslånen är litet svårt att säga, i synnerhet som vi vet att riksbanken har arbetat för att finna uppgifter för sina lokalkontor. De har haft svårigheter att sysselsätta folk, och därför finns risk för att verksamheten är mindre effektiv än om uppgiften låg på de vanliga kreditinstituten. Men ingen kan väl ändå mena att det skulle gå att handlägga lånen helt gratis! Jag ställer mig alltså mycket frågande till uppgiften om att det skulle bli 25 miljoner i överskott på låneverksamheten. Det säger sig väl nästan självt, att om man lånar ut pengar utan säkerhet och till låg ränta, är det dyrare än om man lånar ut dem på vanligt sätt via de vanliga kreditinstituten. Jag tror alltså inte att verksamheten är vinstgivande, så att man nu förlorar pengar genom att minska den. I så fall borde naturligtvis riksbanken försöka utvidga sin låneverksamhet på det här området och fördubbla bosättningslånen. Då skulle vi kanske få 50 milj. kr. i vinst i stället för 25 och på det sättet förbättra statens affärer. Men jag tror att de flesta förstår att sådant tal inte är väl underbyggt.

Herr talman! Det är inte roligt att föreslå besparingar, självfallet inte! Det är mycket bättre om man kan uppträda som alla goda gåvors givare, men det är inte den tiden nu, framför allt inte om man samtidigt angriper regeringen för att inte ha kontroll över landets affärer. Gör man det får man också någon gång vara med och ta litet ansvar för beslut som kan vara obchagliga och smärtsamma för dem som berörs. Jag vill hävda att inom den sektor av statens affärer som jag närmast känner till hör detta till de besparingar som man kan acceptera, även om det inte är något större nöje att göra det.

Jag ber att med det anförda få yrka bifall till utskottets hemställan på alla punkter. När det gäller arbetsmiljön har Kjell Nilsson fört utskottets talan.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Onsdagen den
9 december 1981

*Bosättningslånen
och yrkes-
inspektionens
verksamhet*

Anf. 61 GÖRAN KARLSSON (s):

Herr talman! Jag förstår herr Romanus. Det kan inte vara lätt att försvara den borgerliga inställningen i den här frågan. Vi har problem med vår svenska ekonomi, säger herr Romanus, och det skall alla veta! Därför måste man använda alla möjligheter till besparingar. Men enligt vårt förmenande är detta ingen besparing, herr Romanus. Hade det varit en besparing kunde man ha förståelse för förslaget, men det går inte att hävda att det här är någon besparing att tala om.

Sparandet måste drabba även socialhuvudtiteln, säger Gabriel Romanus. Ja, ingen huvudtitel är naturligtvis oantastbar, men de här lånen kom till 1938, herr Romanus, då vi fortfarande hade besvärligt med både jobb och annat. Det vi kunde åstadkomma 1938 måste vi alltså dra in nu. Det är ett fattigdomsbevis, som jag ser det, och domen över den borgerliga riksdagsmajoriteten och över den borgerliga regeringen måste bli hård. Kom ihåg: Det är de svagaste grupperna som drabbas, de som har svårt att låna pengar i bank. De skall nu inte få tillgång till den här låneformen, därför att budgetdepartementet, och nu även utskottsmajoriteten, har fått för sig att man kan spara in 50 milj. kr. Jag utgår från att ni kan ha rätt och att man alltså kan spara 50 miljarder – av underskottet i statsbudgeten som nästa år kommer att uppgå till 85 miljarder kronor. Det är bara någon promille, om ens det, och det vill man kalla för en stor besparingsaktion. Jag kan inte få det hela att gå ihop. Jag undrar verkligen om någon av de borgerliga utskottsledamöterna egentligen tänkt sig in i situationen för de unga människor som inte kommer att få några lån på grund av att man nu drar in dessa. Det råder ungdomsarbetslöshet. Det är svårt att sätta bo. De drabbas av besvärligheter av olika slag, om de inte kan få lån.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till reservation 1.

Anf. 62 INGA LANTZ (vpk):

Herr talman! Regeringen måste, som jag sade tidigare, ha räknat fel, och det är naturligtvis litet pinsamt. För budgetåret 1981/82 har man anslagit 50 miljarder till nyutlåning från fonden. Enligt de beräkningar man gör inflyter 80 milj. kr., varav ungefär 25 milj. kr. utgör räntor. Jag kan inte förstå annat än att det blir en vinst.

Det är klart att det kostar att administrera en utlåningsverksamhet på 50–60 milj. kr. Konsumentverket har också räknat ut att det kostar 2 milj. kr. Men det kan ju inte vara något skäl för att undandra sig en vinst på 25 milj. kr.

Det är starka sociala motiv som gjort att man infört bosättningslånen. Som konsumentverket säger borde man i tider som dessa bygga ut denna verksamhet för de svaga grupper som kan komma i fråga för bosättningslån. De tvingas nu i stället skuldsätta sig på mycket oförmånliga villkor, genom kontoköp och avbetalningskrediter. I tider som dessa, med en ökad ungdomsarbetslöshet, slår det mycket hårt.

Gabriel Romanus sade att vi måste spara även på den sociala sektorn. Jag tycker att det här är ett mycket dåligt sparobjekt. Vi går inte med på att

försvaga villkoren ytterligare för dem som har det svårt i vårt samhälle.

Vi lever över våra tillgångar, sade Gabriel Romanus vidare. Vilka är det som gör det? Inte är det de grupper det här handlar om! Men det finns andra i vårt samhälle som verkligen lever över sina tillgångar och som tillåter sig saker som vi borde sätta stopp för genom beslut här i kammaren!

Vi ser hur den borgerliga regeringen gång på gång genomför "skattereformer" och andra förändringar som gynnar dem som redan har det bra, och så sparar man på poster som bosättningslånen, som verkligen har en social funktion och som i realiteten inte kostar någonting. Det är horribelt, det är otroligt! Jag kan inte förstå meningen med det.

Det måste vara fråga om en felräkning från regeringens sida. Uppgifterna kommer både från riksbanken och från Föreningen Sveriges socialchefer, vars brev jag tidigare citerade. Jag tycker det är märkligt att Gabriel Romanus inte haft möjlighet att kontrollera dem. Siffrorna visar alltså att verksamheten går med vinst, både för staten och för riksbanken.

Anf. 63 GABRIEL ROMANUS (fp):

Herr talman! Om man har uppfattningen att det här är en vinstgivande verksamhet, har man naturligtvis svårt att förstå varför den skall tas bort i besparingssyfte!

Jag har kontrollerat siffrorna, och jag kan fortfarande inte förstå hur man räknar för att komma fram till att verksamheten går med vinst. Att man får in 25 miljoner i räntecinntäkter är inte detsamma som att det är 25 milj. kr. vinst på verksamheten. Det kostar ju någonting att låna ut pengar också. Man kan inte bara trycka pengar i en sedelpress och sedan låna ut dem!

Även om man kunde det, har man möjlighet att låna ut dem på annat sätt. Det finns en alternativ användning för pengarna, det måste man också räkna med.

Bevare mig för att sätta Inga Lantz till bankdirektör! Hon tycks tro att alla ränteinkomster är lika med vinst!

Göran Karlsson var tydligen inte inne på den tanken. Han sade att förslaget kanske innebär en besparing på 50 miljoner, men när budgetunderskottet är 80 miljarder är en besparing på 50 miljoner så liten att den inte är värd någonting.

Jag är rädd att man inte kan åstadkomma någonting med budgetar, om man säger att vi inte skall bry oss om så små besparingar som på 50 miljoner utan bara ta större klipp.

Det var ett framsteg att både Inga Lantz och Göran Karlsson var med på att man kanske tyvärr måste spara även på den sociala huvudtiteln. Men Göran Karlsson tyckte inte att det här var något bra besparingsobjekt. Vilka besparingsobjekt på den sociala sidan är bättre? Jag tycker att det är väldigt svårt att hitta några besparingsobjekt inom socialhuvudtiteln, det måste jag medge. Men det måste gå om vi skall få ordning på landets affärer, annars får vi ett ännu värre läge om några år. Därför har jag sagt mig att hur mycket det än här emot måste man medverka till besparingar också på den sociala

sektorn, trots att man vet att pengarna här i regel går till människor som behöver stödet.

Jag har inte märkt någon större beredvillighet från varken socialdemokrater eller kommunister att hitta andra besparingsobjekt på den sektor som upptar mellan en tredjedel och en fjärdedel av statens utgifter. Om ni tycker att detta är ett dåligt objekt, får ni väl föreslå några som ni tycker är bättre. Jag skall med stort intresse ta del av dem. Hittills har vi emellertid inte varit välsignade med så många förslag på det området.

När jag säger att jag tycker att detta är en acceptabel besparing har jag givetvis försökt sätta mig in i situationen för dem det gäller. Jag har frågat mig: Måste en ung människa som flyttar hemifrån och får en egen bostad eller två unga människor som flyttar ihop köpa inventarier för 10 000 kr. omedelbart? Det är bra om de kan göra det, det håller jag med om. Men om staten har ont om pengar, måste den då tillhandahålla just dessa pengar? Tänk om de är arbetslösa, säger Göran Karlsson. Men är de arbetslösa får de inga bostättningslån, så de hör inte till denna debatt. Här handlar det om människor som har en fast inkomst. Om de är unga och flyttar ihop eller flyttar hemifrån och sätter eget bo och har en fast inkomst, kan de då inte steg för steg bygga upp ett eget hem utan att få dessa 10 000 kr. på ett bräde? Jag tror att de kan det.

Vad har ni att föreslå inom socialhuvudtiteln som är så mycket bättre besparingsobjekt? Vi anslår pengar till de handikappade. Jag kan inte tro att det är de pengarna som Göran Karlsson vill spara in. Vi anslår pengar till sjukvården och till missbruksfrågorna. Jag kan inte tro att ni är ute efter de pengarna. Vad är det som är mera angeläget att spara på än pengar till unga, friska människor som skall sätta bo?

I regel har de unga medan de bor hemma en säng. Den kan de ta med sig. De har möjlighet att skaffa några billiga möbler att börja med. Det finns vissa stora utgifter, t. ex. TV som man tycker att de flesta människor skall ha. En ny fin färg-TV kostar 4 000–5 000 kr. men varför är det så angeläget att sätta pengar i händerna på dem? När vi nu måste spara tycker jag att vi lugnt och stilla skulle kunna konstatera att detta besparingsobjekt får vi acceptera.

Av betänkandet framgår, Göran Karlsson, att vi inte har gjort något stort sparnummer av detta. Vi har sagt att detta är något som vi till nöds kan acceptera.

Med detta ber jag än en gång att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Anf. 64 GÖRAN KARLSSON (s):

Herr talman! Jag tror att det vore skönt om vi befriade Gabriel Romanus från att excellera i besparingsåtgärderna. Jag har aldrig sagt att vi skall spara på den sociala sidan. Jag har sagt att vi inte kan undgå att pröva de olika utgifterna, men jag har absolut inte givit uttryck för åsikten att vi skall spara här. De sociala frågorna är betydelsefulla och får allt större betydelse i vårt samhälle. Med den politik som förs i dag är jag rädd för att frågorna blir ännu större i framtiden.

Onsdagen den
9 december 1981

*Bosättningslånen
och yrkes-
inspektionens
verksamhet*

När man får tillbaka lika mycket i amortering och ränta på lånen som man har givit ut, då kan man inte påstå att det är någon besparing att dra in lånen. Det finns säkert andra ting som ni på regeringssidan kan ge er på, men detta är det sämsta exempel ni någon gång har valt.

Jag förstår utskottsmajoritetens dilemma. Det väldiga budgetunderskottet är naturligtvis på längre sikt en katastrof för ett land.

Något måste göras för att få bukt med budgetunderskottet, men att man ger sig på det som är minst betydelsefullt i besparingshänseende kan jag inte begripa, och jag tror uppriktigt sagt att inte heller någon annan kan begripa det. Det måste vara för att motiveringen är svag som Gabriel Romanus höjer rösten så starkt, när han talar om de här s. k. besparingarna.

Men har budgetdepartementet sagt att det skall vara så eller så, är det bara att rätta och packa sig efter för utskottet och för riksdagen. Så fungerar dess värre politiken i dag.

Vi brukar komma överens i socialutskottet. Vi ger och tar, som man säger. Jag känner inte igen den här situationen. Det kan heller inte vara så roligt för en vänsterorienterad liberal som Gabriel Romanus att försvara utskottets majoritet och regeringen. Jag tror inte att det är med något särskilt glatt hjärta han gör det, även om han försöker att låta övertygad.

Anf. 65 INGA LANTZ (vpk):

Herr talman! Nej, det måste ha varit en missuppfattning från Gabriel Romanus sida. Vpk är inte berett att spara någonting på den sociala sektorn. Tvärtom vill vi bygga ut den för att om möjligt motverka de felaktiga och idiotiska beslut som fattas här i kammaren i många sammanhang. Något sparande på den sektorn är vi inte intresserade av.

Däremot åhörde jag i går en debatt där vpk föreslog kraftiga besparingar inom försvarsdepartementets område. Då gick utskottet hårt emot att det skulle sparas. Där finns det pengar att spara, men absolut inte på den sociala sektorn.

Om man lånar ut 50 miljoner och får tillbaka 80 miljoner och man har 2 miljoner i administrationskostnader, då måste det väl uppstå en vinst på ungefär 25 miljoner? Så har jag tolkat räkneexemplet, och det är jag uppenbarligen inte ensam om, utan så har man tolkat det på annat håll också.

Till detta kommer att bosättningslånen har en viktig social funktion – jag vill säga det en gång till – och borde kunna få fungera i fortsättningen som ett skyddsnät mot kontokort och andra farliga kreditformer som florerar runt omkring oss i handeln.

Anf. 66 GABRIEL ROMANUS (fp):

Herr talman! Jag tycker naturligtvis att det är roligare att föreslå utgifter än att föreslå besparingar. Det tror jag att de flesta av oss tycker. När Göran Karlsson säger att det vore skönt att bli befriad från att spara, tror jag att han talar mera för sig själv än för sitt parti, för några omfattande sparförslag från socialdemokratiskt håll känner jag inte till.

Jag höjer inte rösten, och jag hoppas att jag inte får anledning till det. Men om så skulle ske, kan jag försäkra Göran Karlsson att det skulle låta annorlunda.

En nödvändig förutsättning, om man skall diskutera ekonomi och besparingar, är naturligtvis att man är överens om litet av de grundläggande begreppen. Detta säger jag framför allt till Inga Lantz, som hävdar att om man lånar ut 50 miljoner i år och får in 80 miljoner av pengar som man lånat ut tidigare, skulle man göra en vinst på mellanskillnaden. Jag upprepar att den bank som driver sin verksamhet efter de principerna nog inte blir långlivad. Jag tror inte att det vore klokt om riksbanken hade detta som grund för sin verksamhet.

Men även Göran Karlsson gör det litet lätt för sig, tycker jag. Han säger, att om man får tillbaka lika mycket som man lånar ut och dessutom får ränta på pengarna, skulle det vara en vinstgivande verksamhet. Frågan är ju vilken ränta man kan få på pengarna, om man lånar ut dem till andra ändamål.

Sedan tillkommer handläggningskostnaderna, och jag vill säga att jag inte accepterar beräkningen att administrationskostnaderna skulle uppgå till 2 miljoner. Frågan om riksbankens lokalkontor kommer upp senare, så vi skall inte fördjupa oss i den nu, men enligt det material som vi har fått från riksdagens revisorer är driftskostnaderna ungefär 50 miljoner om året, och bosättningslånen är en viktig verksamhet för lokalkontoren som tar en stor del av deras arbetstid. Jag tror alltså att 2 milj. kr. verkligen är i underkant för administrationen. Sedan tillkommer att det, som sagt, inte är fråga bara om ränteintäkter utan också om räntekostnader när man bedriver bankrörelse – det tror jag de flesta som är i den branschen har upptäckt – och därför kan man inte räkna på det sättet.

Här finns det litet olika uppfattningar. Göran Karlsson sade – jag noterade det – att ingen huvudtitel kan vara oantastlig när man skall spara. Självklart är att om oppositionen här kritiserar regeringen för de stora budgetunderskotten, kan man inte säga att en sektor som omfattar så mycket som den sociala skall man över huvud taget inte titta på för besparingar. Jag är beredd att försvara de flesta utgifterna på den huvudtiteln, men när jag gör det måste jag också säga: Låt oss titta på varje utgift och se om det i det här mycket kärva läget finns någonting som man till nöds kan spara in på! Då tycker jag – jag upprepar det – att när det gäller unga människor som skall sätta bo får man acceptera att de inte kan skaffa sig hela möblemanget på en gång. Det är ju det det handlar om. Skall det verkligen vara så, att två unga människor måste ha 10 000 kr. att köpa möbler för när de flyttar ihop? Det är bra om de har det, men jag tror faktiskt inte att det är nödvändigt.

1938 var situationen kanske en annan än vad den är nu. Det är mycket som vi har nu som vi inte hade då, och därför kanske vi också kan avvara en del av det som infördes på den tiden, om det kniper med landets ekonomi, och det gör det faktiskt nu.

Inga Lantz säger att man får väl spara på försvaret. Det är inte en sak som vi skall diskutera nu. Jag tycker att försvaret skall skärskådas noga, men om

*Bosättningslånen
och yrkes-
inspektionens
verksamhet*

den kommunistiska stormakten i öster inte skickade hit ubåtar skulle det vara lättare att få förståelse för besparingar inom försvaret.

Anf. 67 GÖRAN KARLSSON (s):

Herr talman! Jag tycker det är bra att Gabriel Romanus inte är konsumentupplysare, för då skulle det vara illa för honom. Hur mycket bohog tror Gabriel Romanus att man får för 10 000 kr. i dag? Har han inte någon som helst kunskap om vad det kostar att leva, vad det kostar att köpa saker? Det verkar inte så.

Gabriel Romanus är uppbunden av budgetdepartementet och måste till varje pris försvara dess åtgärder, men jag tycker att han har skött det försvaret svagt. Ursäkta att jag säger det, men det är kontentan av vad han har sagt.

Han är inte bättre när han kommer in på bankrörelserna. Då talar han om att det inte går att driva bankrörelse på det här sättet, men har han inte tänkt på att detta är en social fråga? Det är den sociala skillnaden som gör att vi måste ha bosättningslånen kvar. Det finns inte någon rimlig anledning att ta bort dem.

Att vi inte har föreslagit några sociala besparingar kanske beror på att den socialdemokratiska delen av riksdagen har de sociala frågorna som en hjärtesak, och därför har vi hittills inte kommit med några förslag om besparingar på den sidan. Jag tror att man bör skriva sig till minnes att vi har hållit den sociala fanan synnerligen högt.

Anf. 68 GABRIEL ROMANUS (fp):

Herr talman! Jag beklagar om Göran Karlsson tycker att jag har skött försvaret av regeringens förslag dåligt. Jag kan bara svara att han har skött försvaret av den socialdemokratiska reservationen ungefär så bra som det är möjligt.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1 (slopande av bosättningslån)

Utskottets hemställan bifölls med 163 röster mot 161 för reservation 1 av Göran Karlsson m. fl. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 2 (yrkesinspektionens verksamhet)

Utskottets hemställan bifölls med 256 röster mot 68 för reservation 2 av Karl Leuchovius m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

7 § Föredrogs

Socialutskottets betänkande

1981/82:20 om beivrandet av arbetsmiljöbrott

Utskottets hemställan bifölls.

8 § Hantverkets och konsthantverkets villkor

Nr 46

Onsdagen den
9 december 1981

Föredrogs kulturutskottets betänkande 1981/82:12 om hantverkets och konsthantverkets villkor.

Hantverkets och konsthantverkets villkor

Anf. 69 GUNNEL LILJEGREN (m):

Herr talman! Den moderata motionen 1980/81:1466 har vederfarits äran att sändas ut på remiss till flera sakkunniga instanser, och det är inte för mycket sagt att den fått ett synnerligen välvilligt mottagande.

Motionen behandlar dels behovet av en tvåårig hantverks- och konsthantverkarskurs, uppbyggd efter samma modell som de tvååriga yrkesinriktade linjerna i gymnasieskolan – detta som motivering till yrkande i följdmotionen 1467 – dels behovet av förbättrade villkor för hantverkare och konsthantverkare beträffande import och inköp av material samt distribution, marknadsföring och försäljning av konsthantverksprodukter.

Vad gäller gymnasiekurserna så har den delen av motionen redan behandlats av utbildningsutskottet och avslagits med hänvisning till möjligheterna till individuell inbyggd utbildning. Remissyttrandet som kommit in till kulturutskottet efter riksdagsbehandlingen av utbildningsdelen stöder emellertid vår uppfattning såsom den kommit till uttryck i motionen: den kurs som vi önskar täcks inte av inbyggd utbildning. En sådan kan enligt nuvarande regler inte anordnas för udda hantverks- och konsthantverksyrken. Frågan är som sagt slutbehandlad för i år – när det gäller den delen av motionen – och vi får återkomma en annan gång.

Föreliggande betänkande behandlar konsthantverkarnas och hantverkarnas arbetsvillkor. Med stöd av remissyttrandena uttalar sig utskottet mycket positivt men anser dock inte erforderligt att göra någon framställning till regeringen i saken.

Den tyngsta remissinstansen är naturligtvis Kulturrådet. Rådet redovisar att man dels kommer att kartlägga konsthantverk och formgivning i en särskild utredning, dels kommer att yttra sig över den omfattande utredningen Hantverk, som statens industriverk gjort, och i samband därmed ta ställning till våra förslag i motionen. Kulturrådet räknar med att avge sitt yttrande omkring den 10 december i år, och vi moderater ansåg att det hade varit rimligt att uppskjuta behandlingen av motionen till dess detta tungt vägande yttrande influtit. Det är troligt att utskottet därmed hade haft bättre förutsättningar att uttala sig mer konkret om våra förslag.

Många hantverksyrken löper i dag risk att dö ut, och därmed försvinner också den handens skicklighet som präglar utövarna av dessa yrken. Ett ordstäv säger att medan gräset växer dör kon. Med eller utan bifall till vår motion får vi lita på att man slutligen sammanställer alla utredningar och motionsförslag och vidtar erforderliga åtgärder. Det förtjänar påpekas att dessa möjliga förbättringar inte är speciellt kostnadskrävande. I många stycken är det fråga om en samordning av resurser som redan finns.

För många konsthantverkare är de ekonomiska förhållandena så svåra att det är nödvändigt med åtgärder av det slag vi förordar. Det är också

Onsdagen den
9 december 1981

*Sjöbefälsutbild-
ning*

nödvändigt – vilket vi påpekar i vår motion – att de komplicerade inkomstskatte- och socialförsäkringsregler som gäller för dessa yrkesutövare förenklas. Den s. k. kulturskattekommittén, som utreder dessa frågor, räknar med att avsluta sitt arbete innevarande år, vilket ytterligare talar för att vår motion borde ha behandlats något senare. Men, som vi påpekar i vårt särskilda yttrande, främst borde kulturrådets utlåtande ha avvaktats.

Herr talman! Jag har inget annat yrkande än utskottet.

Överläggningen var härmed avslutad.

Utskottets hemställan bifölls.

9 § Föredrogs

Kulturutskottets betänkande

1981/82:14 om tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1981/82
(prop. 1981/82:25 delvis)

Vad utskottet hemställt bifölls.

10 § Sjöbefälsutbildning

Föredrogs utbildningsutskottets betänkande 1981/82:4 om sjöbefälsutbildning m. m.

Anf. 70 ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk):

Herr talman! Det krav på att sjöbefälsskolorna i Malmö och Stockholm skall bibehållas som vårt parti ställer i motion 1461 bör ses mot bakgrund av en långsiktig planering och utveckling av den svenska sjöfarten. Sjöbefälsutbildningens totala kapacitet bör inte anpassas till de kraftiga konjunkturella svängningar som kännetecknar sjöfartsnäringen. Vi anser exempelvis inte att den nuvarande utförsäljningen och utflaggningen av den svenska handelsflottan, som tenderar att utplåna Sverige som sjöfartsnation, bör vara den grund som sjöbefälsutbildningen skall anpassas till.

Vi är av den bestämda uppfattningen att sjöbefälsutbildningen, både när det gäller den totala volymen och i fråga om kvaliteten, är en nödvändig beståndsdel i ett långsiktigt sjöfartspolitiskt utvecklingsprogram. Ett sådant program har vi föreslagit i andra sammanhang, och jag finner inte anledning att upprepa det nu. Vi kan bara konstatera att ingenting har inträffat på sjöfartspolitikens område som kan legitimera en omprövning av våra tidigare ställningstaganden – snarare tvärtom.

Mot denna bakgrund, herr talman, yrkar jag bifall till vpk-motionen.

Anf. 71 STIG ALEMYR (s):

Herr talman! Jag kan också bli mycket kortfattad. Enligt reglerna skall riksdagen varje år besluta om dimensionering och lokalisering av allmänna utbildningslinjer inom högskolan. Det som nu tyvärr håller på att hända när det gäller sjöbefälsutbildningen är att antalet studerande mycket kraftigt minskar. Inte ens den gamla sjöbefälsskolan i Göteborg har fullt med elever på linjerna.

Jag har framför mig en lista från intagningen i höst, som visar att inte mer än hälften av utbildningsplatserna på maskinteknikerlinjen är besatta. Det är inte fullt så dramatiska siffror för andra linjer, men exempelvis styrmanslinjen vid en av högskolorna, som kan ta emot 48 elever, har bara 10 platser besatta.

Det har alltså blivit en dramatisk nedgång i antalet studerande vid sjöbefälsskolorna, vilket i och för sig är beklagligt. Men mot denna bakgrund har utbildningsutskottet inte velat föreslå riksdagen någon utökning av den tidigare beslutade utbildningsdimensioneringen.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 2

Utskottets hemställan bifölls med 290 röster mot 16 för motion 1980/81:1461 av Lars Werner m. fl. 15 ledamöter avstod från att rösta.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

11 § Åtgärder mot havsföroreningar

Föredrogs jordbruksutskottets betänkande 1981/82:13 om åtgärder mot havsföroreningar.

Anf. 72 ULLA-BRITT ÅBARK (s):

Herr talman! Så länge som det funnits människor på vår jord har människor använt havet som en resurs. Vi har använt havet och använder havet som inkomstkälla. Vi använder havet som transportled, som fritidsnöje – att bada i och segla på.

Men tyvärr använder vi också denna, som vi trott, oändliga naturresurs som en ändlös soptunna. Havet har, lika väl som all annan natur, en begränsad förmåga att tåla mänsklig påverkan. Förhoppningsvis är de flesta påfrestningar vi människor utsätter havet för läkbara. Men vi måste vara medvetna om att ju större mängder av olika föroreningar som vi släpper ut, desto mer ökar risken för att skadorna i framtiden aldrig kan läkas.

De senaste årens debatt om havsföroreningar pekar på att vi är på väg mot att få skador i våra hav som kanske är oläkbara. Då kan vi sluta att prata om havet som framtidens kornbod.

Nr 46

Onsdagen den
9 december 1981

*Åtgärder mot
havsföroreningar*

*Åtgärder mot
havsföroreningar*

Den 15 december 1980 fördes en debatt här i kammaren mellan jordbruksminister Dahlgren och två av mina partikamrater, Lars Svensson och Bengt Silfverstrand, om de svåra miljöskador som drabbat bl. a. Laholmsbukten. Mina partivänner var och är djupt oroade över de rapporter som forskare och berörda yrkesfiskare lämnat om Laholmsbukten. Rapporterna talar om mycket svåra miljöskador i bukten. De svar som jordbruksministern lämnade till mina partivänner har jag tolkat så, att jordbruksministern var väl insatt i problemen och hade studerat de fakta som fanns att tillgå. Jordbruksministern skulle även fortsättningsvis noggrant följa utvecklingen i området. Men utöver detta skulle jordbruksministern inte föreslå några som helst konkreta åtgärder.

Vad har då hänt i Laholmsbukten sedan december 1980? Ingenting. Någon förändring har alltså inte skett. Det som är gjort är att landshövdingen i Hallands län tillsatt en utredningsgrupp som arbetar med problemen i Laholmsbukten. Men denna utredningsgrupp har för små resurser. Dessutom arbetar den också med andra frågor. Resultatet från denna grupp kan förväntas först om något år.

Det vi vet i dag är att den syrebrist som nu råder på havets botten och som orsakar fiskdöden beror på den alltför stora tillförseln av kväve. Och detta kväve kommer från land, bl. a. från jordbruket. Detta konstaterade forskare vid en debatt om Laholmsbukten som arbetarekommunerna i Laholm, Halmstad och Båstad anordnade i början av november i år. Vid samma konferens fanns företrädare för jordbruket med, som i och för sig inte förnekade att jordbruket bidrar med det kväve som genom urlakning av jorden via vattendragen förs ut i havet.

I motion 1980/81:588 av Bengt Silfverstrand m. fl. pekar motionärerna på detta problem. Motionen tar även upp andra faktorer som påverkar havsmiljön.

Bengt Silfverstrand kommer senare att här i kammaren gå närmare in på motionen.

Jordbruksutskottet har behandlat motionen. I stora delar är utskottet överens, utom på en väsentlig punkt, nämligen den, att regeringen snarast bör låta utarbeta ett åtgärdsprogram för långsiktig hushållning med havets resurser. Vi har långsiktiga åtgärdsprogram inom andra miljöområden, bl. a. beträffande arbetsmiljön och boendemiljön. Ingen kan väl tro att de skador som Laholmsbukten fått kan återställas med enbart kortsiktiga åtgärder. Vi måste ha ett åtgärdsprogram för att kunna förebygga skador även på andra håll utefter vår kust.

Som jag sade tidigare har jordbruket fått bli någon form av syndabock i denna fråga. Om inte annat, så för dess del vore det värdefullt om vi hade ett sådant långsiktigt åtgärdsprogram.

Varför utskottets borgerliga majoritet inte vill ha ett åtgärdsprogram kan jag inte förstå. Den kanske kommer att kunna ge svar på denna fråga här i kammaren – det sitter ju ändå en del företrädare för jordbruket i utskottet.

Till sist, herr talman! Detta är en ytterst allvarlig och angelägen fråga. Om

vi inte gör någonting inom en snar framtid, har vi kanske de miljöskador i Laholmsbukten som jag talade om inledningsvis, nämligen de som är oläckbara.

Jag vill med detta yrka bifall till den socialdemokratiska reservation som är fogad till jordbruksutskottets betänkande nr 13.

Anf. 73 BENGT SILFVERSTRAND (s):

Herr talman! Miljödebatten i vårt land har i allt väsentligt kommit att handla om det ekologiska samspelet på landssidan. Inte förrän i de allra yttersta av dessa dagar har vi blivit riktigt medvetna om att det finns en gräns också för vad havet kan bära i form av föroreningar förorsakade av människans aktiviteter.

När sophögarna på landbacken blivit för skrymmande och iögonenfallande har reaktionerna inte uteblivit. Men energidebattens och andra mer eller mindre spektakulära miljöfrågors främsta banérförare har nästan totalt lyst med sin frånvaro i diskussionen om den tilltagande utarmningen av havsmiljön. Förklaringen kan förstås till en del vara att vattenmassorna hittills ganska väl lyckats dölja de inte sällan hämningslösa utsläppen i havet. En annan inte osannolik anledning till den stora tystnaden kan förstås också vara att den politiska kraft, som länge gjort anspråk på att vara pionjär på miljöpolitikens område, av rent materialistiska skäl inte funnit det förenligt med sina intressen att närmare diskutera orsakerna till en allt sjukare havsmiljö.

För ganska exakt ett år sedan begärde jag här i kammaren av jordbruksministern besked om vilka åtgärder regeringen tänkte vidtaga med anledning av de allt svårare miljöskador som drabbat stora havsområden från Bohuslän i norr till Öresund i söder. Efter en kringgående rörelse svarade jordbruksministern att regeringen noggrant följde utvecklingen i området.

De miljöskador som åsyftas kan i korthet beskrivas så här: Anmärkningsvärt kraftiga växtplanktonblomningar har konstaterats inom delar av Öresund, Kattegatt och Skagerack. Mest uppmärksammade har kanske problemen i Laholmsbukten blivit. Planktonblomningarna har lett till direkta störningar i delar av kustekosystemet. Det rör sig om en mycket stor biomassa som, om den inte förs vidare i näringskedjan, kraftigt tär på vattnets syreförråd när organismerna dör. Syrebristen har under flera år och kanske särskilt i år varit akut inom stora bottenområden. Bottenfaunan har slagits ut, och bl. a. har stora musselodlingar skadats. Skador har också drabbat odlingar av regnbågslox. Fiskarter som livnär sig på bottendjur har lämnat de syrefattiga områdena. I södra Kattegatt har troligen redan vissa av sillens lekplatser drabbats. Det ekonomiska bortfallet för yrkesfiskarna har i berörda områden varit betydande.

Nästan samstämmiga forskarrapporter, nu sammanställda av miljövårdsberedningen, anger de närsalter, och då främst kvävet, som i stora mängder tillförs havet via vattendragen som den viktigaste förklaringen till problemen.

*Åtgärder mot
havsföroreningar*

Onsdagen den
9 december 1981

*Åtgärder mot
havsföreningar*

I motion 1980/81:588 har jag, tillsammans med sex andra socialdemokrater, föreslagit en rad konkreta åtgärder för att förbättra havsmiljön både på kort och på lång sikt.

Jordbruksutskottet har i och för sig idel lovord för motionen, men när det kommer till slutklämman, då trycker ordförandet och betänkandet utmynnar närmast i en förhoppning att samordnade och kraftfulla insatser mot havsföreningar skall komma till stånd.

Därmed kringgår man åtminstone några av motionens konkreta förslag. Det viktigaste förslaget i motionen är faktiskt att de många utredningsrapporter som nu föreligger omgående sammanställs och att ett åtgärdsprogram för hushållning med havets resurser upprättas.

Vidare måste jord- och skogsbrukets gödsling och dess konsekvenser för havsmiljön närmare granskas. På denna punkt betar sig inte oväntat jordbruksutskottets borgerliga majoritet med centern i spetsen som katten kring den heta risgröten. Såväl naturvårdsverkets rapport till miljövårdsberedningen som havsforskarens slutsatser ger otvetydigt belägg för att en betydande del av de tillförda gödselmedlen inte kan utnyttjas av grödorna och att en stor del av förlusterna till sist hamnar i havet. Ett utmärkt åskådningsexempel får vi genom att studera Lagans vattensystem. Så t. ex. transporterar den av jordbruksbygd omgivna Smedjeån vid högvatten mer kväve än hela Lagan, trots att dess flodområde bara utgör en tjugofemtedel av Lagans.

En utredning som i år utförts av Rune Andersson vid statens naturvårdsverk och vars resultat visas här på skärmen ger vid handen, att det på sina håll förekommer en kraftig överdosering av gödselgivorna. De undersökta fastigheterna förbrukar i genomsnitt dubbelt så mycket kväve på sina jordar som rekommenderas utifrån forskning och försök. Detta gäller potatis och i viss mån också sockerbeter. Särskilt kraftig är överdoseringen av kvävegödsel för potatis och sockerbeter. Men även när det gäller stråsåden visar det sig att det förekommer åtminstone dubbelt så höga medelgivor som rekommenderas. När det gäller potatis och sockerbeter ligger maximivärdena ibland fem till sex gånger över de rekommenderade. Pågående undersökningar i södra Halland pekar i samma riktning och då särskilt på arealer där såväl stallgödsel som handelsgödsel används, vilket inte sällan förekommer.

Mot denna bakgrund framstår omedelbara åtgärder mot överoptimal gödsling som helt nödvändiga. Sker inte sådana insatser snabbt genom t. ex. lantbruksnämndernas ingripanden, så har jag svårt att se hur vi i längden skall kunna undvika de ännu mer drastiska åtgärder som t. ex. forskare vid oceanografiska institutionen vid Göteborgs universitet varit inne på, nämligen att frilägga t. ex. områden runt Laholmsbukten för odling utan konstgödsling. Under alla omständigheter måste en kraftig begränsning av kvävegödslingen snarast komma till stånd.

En annan åtgärd som vi har tagit upp i motionen är upprättandet av kontrollsystem med täta provtagningar längs västkusten. Sist men inte minst föreslår vi att havsforskningen, som hittills har varit mycket styvmoderligt behandlad, tillförs större resurser.

En fråga som i sådana här sammanhang alltid inställer sig är förstås: Har vi råd att förbättra havsmiljön? Den logiska motfrågan blir: Har vi råd att låta bli? När vi talar om de kostnader som krävs för att häva algbloomingen och syrebristen i havet, så skall dessa kostnader ställas i relation till minskade fiskefångster, en sämre bad- och rekreationsmiljö samt, om vi inte ingriper nu, på sikt ett Västerhav och en Östersjö som mera gör sig förtjänta av namnet Döda havet.

Herr talman! Vi har nu kommit farligt nära den gräns då skadorna på havsmiljön inte utan massiva insatser kan repareras. Redan i dag krävs sannolikt stora resurser för att vi skall kunna nå konkreta resultat. Ansvaret för ytterligare förhållningar faller därför stort inte minst på de intressen, vilkas förlängda armar går in i den svenska regeringen och där bl. a. besitter så viktiga och ansvarsfyllda funktioner som stats- och jordbruksministerposterna.

Handla nu – i morgon kan det var för sent! Medan algerna växer dör fisken.

Herr talman! Jag yrkar bifall till den socialdemokratiska reservationen.

Anf. 74 EINAR LARSSON (c):

Herr talman! Ansvaret, Bengt Silfverstrand, faller mycket tungt på de regeringar som i 50 år har undervisat människorna i detta land att man skall ha ett intensivt jordbruk, att man skall utnyttja naturresursen jord så att man tillför tillräckligt med näringsämnen. Ansvaret faller tungt på dem som under de senaste 50 åren har lärt människorna att allt mänskligt avfall skall släppas ut i vattnet.

De kommunala reningsverken klarar inte av att ta bort nämnvärt med kväve. Man tar bort fosfor, men det mesta av kvävet går ut i havet. Bengt Silfverstrand koncentrerar sig mycket hårt på den del av kvävet som inte har kunnat utnyttjas av växterna. Men det kväve som har utnyttjats av växterna och som går till människoföda och spillet från det går nästan orenat ut i havet.

Jag tycker inte att man skall göra det så enkelt för sig. Det här är en mycket viktig och mycket allvarlig fråga, och det är anledningen till att jordbruksutskottet med stor respekt för de problem som finns och med stort ansvar i sitt handlande har resonerat om och föreslagit möjliga åtgärder. Det har också gjorts ett tillkännagivande med anledning av detta.

Men detta räcker inte, enligt socialdemokraterna. Och det är ett känt mönster. När vi försöker att på bästa sätt hantera en sådan här fråga, kan man alltid som reservant be om ett snabbt åtgärdsprogram. Jordbruksutskottets majoritet har anhållit att riksdagen måtte besluta att beställa kraftfulla och intensifierade åtgärder för att försöka dels analysera orsakerna, dels finna vägar till lösningar. Utöver detta vill reservanterna ha ett särskilt åtgärdsprogram. Det är möjligt att ytterligare en skrivbordsprodukt skulle ha någon betydelse, men jag är inte säker på att det har så stor betydelse för sakfrågan i detta fall.

Bengt Silfverstrand gör det lätt för sig, när han med eftertryck lägger hela ansvaret på jordbruket. Det är mycket bekvämt – det går an att hacka på de stackars jordbrukarna i alla sammanhang, fastän de försöker att ställa upp på samhällets villkor. Hade inte Bengt Silfverstrand redan bestämt sig för sina förutfattade meningar och för att ge den sittande regeringen så kraftfulla hugg i ryggen, hade han kanske haft tid att bevista den enligt min mening mycket viktiga konferens om Laholmsbuktens situation som gick av stapeln i måndags i Laholmstrakten.

De här frågorna är så viktiga att jag tycker att man på alla sätt skall försöka komma bort ifrån den något trista diskussionen om vem som varit bäst när det gällt att framföra det ena eller det andra eller vem som agerat mer än någon annan på ett område. Det är visserligen svårt att komma ifrån sådant i en politisk debatt, men det har ingenting att göra med frågan om hur vi löser miljöproblemen. Dem löser vi bäst om vi hjälps åt på ett vettigt sätt.

Vad som framkom på den konferens jag talade om var, Bengt Silfverstrand, att där närvarande limnologer kunde slå fast att man vet mycket litet om orsaken till algbloomingen. Det slogs alltså fast där, men det passade tydligen inte Bengt Silfverstrand att vara där och lyssna på det. Däremot kunde man med säkerhet slå fast att de döda algerna rör sig i hela Västerhavet. De finns i Skagerack ibland, och ibland i Kattegatt. De finns i andra delar av Nordsjön. Nu senast har de drabbat Laholmsbukten. Det är i och för sig allvarligt nog. Men det ger ingen tydlig anvisning om var man kan hitta vägar för att förhindra fenomenet som sådant.

Jag vill gärna medge att det kan hända att jordbrukets gödsling är en av de faktorer som är orsaken till algförekomsten. Men den representant från naturvårdsverket som Bengt Silfverstrand plockat vissa uttalanden från, vilka här slås fast som sanningar, var också närvarande vid konferensen, och han har nu på ett mycket intressant sätt modifierat sina påståenden bl. a. i vad det gäller normgivor, rekommenderade givor, och använda givor. Han hade tidigare påstått – vilket Bengt Silfverstrand gärna har anammat – att den naturliga gödselgivan var mycket stor och att man samtidigt därmed hade handelsgödselgiva. Han har här fått medge att denna giva i regel gäller för fyra fem år. Det har han inte medgivit tidigare. Men detta vet var och en som har litet mer insikt i jordbruket än vad Bengt Silfverstrand har. Naturlig gödsel lägger man vart fjärde eller vart femte år på samma skifte. Men om man tar hela den givan plus handelsgödselgivan, då ser det naturligtvis mycket ut.

Naturvårdsverkets representant fick också medge att de rekommenderade givorna hänförde sig till riksmedeltalet för skördar, medan man i det här aktuella området har mycket större skördar, vilket gör att man lägger en något högre giva än det som har rekommenderats för normskörden.

Men detta är väl frågor som är för svåra att sätta sig in i för Bengt Silfverstrand. Att göra det passar dessutom inte in i hans syften, för då hade han ju inte kunnat kritisera jordbruksutskottets skrivning. Utskottet tar mycket allvarligt på detta och menar att man verkligen måste undersöka vad

som kan vara anledningen till detta fenomen och samtidigt försöka hitta vägar för att lösa problemet.

Jag är inte övertygad om att en skrivbordsprodukt i form av ett åtgärdsprogram, innan man har alla fakta på bordet, påskyndar lösningen. Därför tror jag inte att det för sakfrågan skulle spela stor roll, om riksdagen biföll reservationen. Därmed skulle inte ske någon större olycka. Men här har gjorts en beställning av jordbruksutskottet. Den är uttryckt på det sätt som är brukligt i riksdagssammanhang. I en utskottsskrivning får man göra helt andra ansvarstaganden än dem man kan göra som enskild motionär.

Ibland måste man göra den reflexionen att motionärerna blir mest aggressiva när deras motioner tillstyrks, för då har de ju ingenting mer att gnälla över. Något av detta fenomen har inträffat också här. Det är inte ett fenomen som innebär lika stora problem som det som sammanhänger med algbloomningen, men det är något som vi har svårt att komma bort ifrån här i kammaren.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde Märta Fredrikson (c).

Anf. 75 BENGT SILFVERSTRAND (s):

Herr talman! Einar Larssons anförande gav ett mycket starkt uttryck för att man här trampat på ömma tår. Den obofärdiges samtliga förhinder radades upp. Einar Larsson drog sig inte för att tala om hugg i ryggen. Nu står jag öga mot öga med Einar Larsson i den här debatten och kommer att göra det också i fortsättningen, även om han nu precis har vänt ryggen till.

När jag här använder faktauppgifter, så åberopar jag alltid källor. Det betyg som Einar Larsson sätter på mig drabbar alltså de forskare – limnologer, oceanografer och marinbotaniker – som levererat det här materialet till miljövårdsberedningen. Jag tycker att Einar Larsson direkt till dessa skulle ge det här betyget.

När det gäller uppgifterna som sådana hänvisar Einar Larsson till en av centern arrangerad diskussion häromdagen. Han sade något om att det var synd att jag inte deltog i den konferensen. Jag hade emellertid inte tillfälle att delta, och dessutom behövde jag faktiskt inte delta, eftersom jag här i min hand har delar av det material som redovisades vid konferensen.

Jag kan citera ett par av forskarnas slutsatser:

”Analyser har visat att kvävehalterna i Laholmsbukten har varit högre än i havsområdet utanför bukten.”

Vidarc: ”Det framgår med all önskvärd tydlighet av gjorda undersökningar att jordbruksmarken inom avrinningsområdet starkt bidrar till kvävebelastningen på såväl grundvattnet som Laholmsbukten. Detta gäller f. ö. för stora delar av den sydsvenska kusten.”

Ytterligare ett citat:

”Växtnäringsläckaget från jordbruket utgör i dag en betydande förore-

ningskälla för såväl yt- som grundvatten och en företags- och nationalekonomisk minuspost.”

Jag kan stanna vid detta.

Till sist skulle jag vilja be Einar Larsson att kommentera en annan sida av saken. Vad jag angripit här är företeelsen *överdosering*, som bevisligen förekommer. Det finns alltså ingen som helst anledning att här föra fram den enskilde lantbrukaren, som ju är oskyldig till att man inte utarbetar klarare direktiv om vad som får förekomma och inte får förekomma, om vi skall skydda vår miljö.

Kommentera gärna fiskarnas situation! De har lidit ett stort ekonomiskt avbräck beroende på dessa föroreningar. Vad har de att förvänta sig från jordbrukets och centerpartiets företrädare? Kan fiskarna få någon ersättning på samma sätt som exempelvis jordbrukarna kan få ersättning för skörde-skador?

Det vore väldigt bra om Einar Larsson gick in på sakfrågorna i sina repliker och i fortsättningen använde mindre av rallarsvingar.

Anf. 76 ULLA-BRITT ÅBARK (s):

Herr talman! Det är bara att konstatera att Einar Larsson inte läst vår reservation. Han pratar om ett snabbt åtgärdsprogram. Vad vi talar om i reservationen är ett långsiktigt åtgärdsprogram. Jag konstaterar också att Einar Larsson fortfarande är överens med socialdemokraterna, men att han tydligen inte vill rösta med oss i den kommande voteringen.

Einar Larsson säger också att den borgerliga majoriteten tar helt andra hänsyn och har ett helt annat ansvar. Men han talade inte om vad han menade med det.

Det sker ingen större olycka, om vi inte bifaller denna reservation, sade Einar Larsson. Jag skulle vilja fråga Einar Larsson vad han menar med att det inte sker någon större olycka. Vi vet i dag att Laholmsbukten är djupt förorenad. Även på andra ställen på västkusten har man ungefär samma problem. Då borde man också kunna ha ett program som förebygger, så att vi får ett bättre havsvatten intill våra kuster.

Anf. 77 EINAR LARSSON (c):

Herr talman! Jag skall inte förlänga denna debatt särskilt mycket.

Det gäller här ett program snabbt framskrivet och utarbetat för att verka på lång sikt. Jag tror att Ulla-Britt Åbark här missförstod mig litet grand – jag sade att det snabbt skulle fattas ett beslut, men jag förstår mycket väl att programmet skulle gälla på lång sikt. Om det vore så enkelt att det skulle lösa problemet med algbloomingen, så skulle jag vara den första att tillstyrka det. Men det är ju inte så enkelt – det finns inte alls några garantier för det. Utskottsmajoritetens skrivning, som innebär en tillstyrkan av motionerna, så långt man någonsin kan begära det, innefattar i sig att det naturligtvis får upprättas alla möjliga program och vidtas alla möjliga åtgärder för framtiden. Det är bara det att vi fortsätter – som traditionen var när vi hade en annan regering – att bedriva riksdagsarbetet så, att man inte går in och

binder i detaljfrågor, i all synnerhet som detaljfrågorna inte är riktigt klara.

Jag märker nu att Bengt Silfverstrand retirerar rätt kraftigt när det gäller att plocka ut citaten. Det var inte så särskilt mycket kvar av dem. Det är en stor osäkerhet.

Det är – det sade jag i mitt första inlägg – möjligt att det här fenomenet också är starkt förorsakat av det som kan vara utsläpp från jordbruket. Vetenskapsmännen har inte gett tillräckligt besked, men det kanhända kommer. I så fall måste det bli fråga om åtgärder – det är helt klart.

Vad jag vänder mig emot är de vårdslösa påhopp som vi upplever gång på gång på en liten kår som försöker ställa upp på samhällets villkor. Och de villkoren är Bengt Silfverstrand och andra motionärer i minst lika hög grad ansvariga för som den nuvarande majoriteten i jordbruksutskottet. Jag tycker att det är ärligt att redovisa detta, och därför har jag gjort det.

Vad har vi att förvänta från centern beträffande vad som skall hända i Laholmsbukten? Jo, mycket kraftfulla, intensifierade åtgärder – precis som det står – och med sakligt underlag som regeringen helt naturligt snabbt måste plocka fram. Jag är övertygad om att detta kommer.

Det är också därför som vi har behandlat motionen så välvilligt. Normalt skulle det i riksdagsbehandlingen ha inneburit att man med glatt mod accepterat utskottsskrivningen.

Anf. 78 BENGTT SILFVERSTRAND (s):

Herr talman! Med hänsyn till vad centerpartiet tidigare åstadkommit på miljöpolitikens område skulle jag gärna vilja att Einar Larsson definierade begreppet "kraftfulla insatser". Vad innebär det konkret? Vad har vi att förvänta oss från centerpartiet, Einar Larsson och regeringen när det gäller *kraftfulla insatser mot havsföreningar*? Det är den ena frågan.

Sedan svarade inte Einar Larsson på min andra fråga, om vilka insatser yrkesfiskarna kan förvänta sig att regeringen skall vidta för att hålla dem skadeslösa för det inkomstbortfall som de fått vidkännas på grund av att fisken har försvunnit från delar av det syrefattiga området. Jag ställer detta i relation till den skördeskadeersättning som lantbrukare med all rätt får när de råkar ut för den här typen av problem.

Vi måste få svar på de här frågorna, så att vi verkligen vet vad vi kan förvänta oss. Det blir också en vägledning. Att döma av Einar Larssons inlägg hittills får vi motionera igen i januari. Men det är möjligt att han kan bidra till att föra debatten ytterligare framåt genom att precisera sig.

Jag vill sluta med att citera vad Einar Larsson sade i en miljödebatt i förra veckan, där han använde sig av ungefär samma uppläggning. Han sade att en mognad pågår i miljösammanhang. Jag vill delvis instämma i det påståendet. Men tycker inte Einar Larsson att mognadsprocessen går litet väl långsamt på en del områden? Någon gång måste väl frukten bli fullmogen? Vad skulle Einar Larsson säga om han varje år fick nöja sig med gröna kart på äppelträden på Österlen? Inte ens en centerpartist kan väl känna sig tillfreds med en så begränsad mognadsprocess?

Onsdagen den
9 december 1981

*Åtgärder mot
havsföroreningar*

Anf. 79 EINAR LARSSON (c):

Herr talman! Bengt Silfverstrand envisas med sin speciella debatteknik. Jag måste säga att den stilen inte påskyndar mognadsprocessen.

Jag hyser alltjämt förhoppningar om att vi tillsammans skall kunna fortsätta och driva den svenska miljöpolitiken framgångsrikt, internationellt sett. Det är mycket roligt att ha haft förmånen att vara med och driva den i alla dessa år. Och vi kommer att på allt sätt försöka intensifiera arbetet. Det hjälper inte om Bengt Silfverstrand försöker misstänkliggöra den ambitionen, för den är stark – och den fanns långt innan Bengt Silfverstrand upptäckte de här problemen.

Därför vill jag beklaga den här sortens påhopp, som litet grand förstör mognadsprocessen. Men jag tror ändå att den kommer att fortskrida.

I vad gäller fiskarna är de inte alls så oroliga som Bengt Silfverstrand säger. Han försöker plocka enkla politiska poäng genom sina krumelurer här. De är medvetna om att detta är ett svårt problem, och de är också medvetna om att allt görs för att hitta lösningen. De har varit hänvisade till Östersjön, och där har dess bättre fångsterna av fisk varit väldigt stora de senaste åren, trots att utsläppen är desamma. Det är svårt att förstå. Jag hoppas verkligen att det inte skall komma negativa reaktioner av samma slag i Östersjön. Man får vara observant. Men fiskbeståndet i Östersjön tyder inte på något sätt på att där råder samma förhållanden som i Västerhavet, trots att de kommunala utsläppen, utsläppen från jordbruket och utsläppen från den östra sidan av Östersjön är minst lika stora som i Västerhavet.

Klarar vi inte problemet i Laholmsbukten och utmed västkusten över huvud taget, måste vi naturligtvis finna andra lösningar, så att inte fiskarna ensamma får bära ansvaret. Lika litet bör jordbrukarna på västkusten ensamma vara tvungna att bära hundhuvudet för detta, men tidigare talare i debatten menar tydligen att de skall göra det.

Anf. 80 BENGT SILFVERSTRAND (s):

Herr talman! Einar Larsson sade att fiskarna inte är så bekymrade som jag gör gällande. Jag vill på det bestämdaste dementera detta påstående. Situationen finns utförligt beskriven i en rapport som Einar Larsson uppenbarligen inte tagit del av. Där konstaterar man att syrehalten i omfattande havsområden är så låg att bottendjuren dör. När detta inträffar borde Einar Larsson inse att den fisk som livnar sig på dessa bottendjur försvinner från berörda områden. Men det är inte enbart så enkelt, utan även en del av fångsterna av bl. a. havskräfta och hummer har tagit stor skada. Jag nämnde regnbågslaxen. Åtskilliga miljoner har satsats på laxodling ute i havet. Detta gäller bl. a. i stora områden vid Bohuskusten. Fiskarna där har lidit mycket stora ekonomiska förluster. Därför tycker jag att vi åtminstone kunde bli eniga om att den grupp av människor som drabbas av inkomstbortfall, på grund av omständigheter de själva inte råder över, borde kunna få ett klart besked i dag av jordbruksutskottets ordförande innebärande att de kan förvänta sig ersättning för de förlusterna man åsamkats i samma

utsträckning som andra grupper i samhället får ersättning när de drabbas av ekonomiska förluster som de själva inte kan påverka.

Anf. 81 EINAR LARSSON (c):

Herr talman! Det beskedet har Bengt Silfverstrand redan fått.

Överläggningen var härmed avslutad.

Utskottets hemställan med godkännande av utskottets motivering bifölls med 162 röster mot 160 för bifall till utskottets hemställan med godkännande av den i reservationen av Grethe Lundblad m. fl. anförda motiveringen.

12 § Luftförening från bilar

Föredrogs jordbruksutskottets betänkande 1981/82:14 om luftförening från bilar m. m.

Anf. 82 GRETHE LUNDBLAD (s):

Herr talman! I Sverige visar vi med rätta ofta stolthet över vår goda biltäthet och vår höga tekniska standard på bilarna. Men det finns också en baksida på medaljen. Biltrafiken är i dag en stark bidragande orsak till ett av våra allra svåraste miljöproblem, nämligen luftföreningarna och försurningen. Men den enskilde trafikanten är helt beroende av statliga fordonsbestämmelser och av bilindustrins åtgärder.

Vår främsta miljövärdmyndighet här i Sverige, naturvårdsverket, har nyligen i en rapport sagt bl. a. följande:

”Biltrafiken utgör i dag den i särklass största källan till luftföreningar i Sverige. Bilavgasproblem förekommer såväl i våra storstadsregioner som i medelstora och även mindre tätorter.

Överskridanden av de av Världshälsoorganisationen rekommenderade gränsvärdena för koloxid och kvävedioxid i utomhusluft har konstaterats i undersökningar i en lång rad kommuner. Överskridandena beror på utsläpp från biltrafiken.”

Redan 1979 hade riksdagen detta uppe till behandling. Då gjorde riksdagen, efter förslag från jordbruksutskottet, två tillkännagivanden till regeringen om behovet av snara och verkningsfulla åtgärder mot bilavgasens hälso- och miljöeffekter. Utskottet önskade främst en bättre efterlevnad av de krav på avgasrening som gäller i dag. Utskottet påpekade att beslut borde fattas bl. a. om när blyfri bensin kunde införas generellt.

Vi har sedan 1979 fått vissa enklare myndighetsbeslut på detta område, men i övrigt hänvisas i utskottets betänkande i dag om luftföreningar från bilar främst till en del utredningsförslag, som är under beredning i regeringskansliet.

När vi 1979 beslöt att tillskriva regeringen beträffande luftföreningarna och krävde ett åtgärdsprogram med snara åtgärder fanns här utanför

Onsdagen den
9 december 1981

*Luftförorening
från bilar*

riksdagshuset barn, daghemspersonal och vuxna demonstrerande med krav på att riksdagen skulle ta itu med frågan om luftföroreningar från bilar. Det var kanske lätt då att få riksdagen med på ett sådant beslut.

Nu kan man fråga sig: Hur har det gått? Det är snart tre år sedan vi tog detta beslut. Jo, flera utredningar har avgivit rapporter, både 1979 och 1980. Men regeringen tycks vänta på ett beslut om fordonsbestämmelser i EG, såsom bl. a. en borgerlig motion begär att vi skall göra. Det är upprörande att regeringen på detta sätt fördröjer åtgärder på området. Man har nämligen i så stora billänder som USA, Japan och nu senast Schweiz infört mycket strängare avgasregler än EG-länderna – men Sverige väntar.

Det sägs i utskottets betänkande att den svenska målsättningen är att anpassa de nationella kraven till vad som gäller i Europa i övrigt. Man kan fråga sig: Vill utskottsmajoriteten alltså fördröja en viktig miljöåtgärd med att hänvisa till nio stater som har svårt att komma överens?

Utskottet hänvisar, som sagt, till en hel del utredningar som lagt fram sina förslag och till någon som kanske snart är färdig. Men man kan ändå fråga sig: Vad är orsaken till att utskottsmajoriteten inte 1981 vågar vara lika bestämd och kräva lika mycket som 1979? Och vad är orsaken till att utskottet inte kräver snara besked från regeringen?

Under senaste året har den svenska bilindustrin bedrivit en intensiv lobbyverksamhet också i riksdagen och uppvakttat myndigheter och riksdagsmän. Bilindustrins företrädare har sagt att man inte vill ha hårdare krav i Sverige än Europa i övrigt har. Vi vet att strängare krav kommer att öka bilpriset något, men inte särskilt mycket. Det verkar som om man inom bilindustrin är mer rädd om sin avsättning av bilar än om människors hälsa. Men vi skall tänka på att hotet främst är riktat mot våra små barn, som vi i Sverige kanske borde vara allra mest rädda om. Bilindustrins sätt att agera är tecken på en cynisk spekulation i människors hälsa.

Vi socialdemokrater önskar att vi i Sverige snarast skall få fasta gränsvärden för föroreningar i utomhusluften. Vi önskar också en tidsplan för övergång till blyfri bensin. Vi önskar ökad kontroll av att avgasbestämmelserna följs, och vi vill att mer miljövänliga drivmedel skall utvecklas.

Människor i storstäder och också i mindre tätorter är dagligen utsatta för hälsorisker på grund av dålig avgasrening och blyhaltig bensin. Andra länder har visat att det går att minska riskerna. Man har t. ex. mycket större krav på avgasrening i Japan, ett land som tidigare var mycket hårt drabbat av luftföroreningar. Därför anser vi socialdemokrater att vi i Sverige inte kan vänta ytterligare på ett åtgärdsprogram, utan riksdagen bör återigen säga ifrån att vi önskar det snarast. Vi tycker alltså att man snabbt måste vidta kraftfulla åtgärder mot de miljö- och hälsoproblem som bilavgaserna orsakar. Vi beklagar att regeringen inte har kunnat lägga fram det begärda åtgärdsprogrammet. Vi tycker att riksdagen skall begära att regeringen utan ytterligare dröjsmål presenterar det åtgärdsprogram som riksdagen alltså begärde 1979.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till reservationen.

Anf. 83 TREDJE VICE TALMANNEN:

Jag vill göra kammarens ledamöter uppmärksamma på att meddelande angående kvällssammanträde nu har anslagits.

Anf. 84 LENNART BRUNANDER (c):

Herr talman! Vi har i dag att behandla motioner om luftföroreningar förorsakade av bilavgaser.

Som Grethe Lundblad sade är bilavgaserna den kanske största föroreningskällan när det gäller luftföroreningar och en bidragande orsak till försurningen. Det är av den anledningen jordbruksutskottet och regeringen varit uppmärksamma på den här frågan och faktiskt gjort en hel del.

Sverige verkar internationellt för att få hårdare normer på det här området. Sverige har tillsammans med Schweiz de hårdaste reglerna på det här området i Europa.

Grethe Lundblad talade om att Japan, USA och Schweiz har hårdare regler än EG, men att Sverige släpar efter och inte gör någonting. Faktum är att Sverige har lika hårda regler som Schweiz, och det är faktiskt så att det är Schweiz som har anpassat sig till de svenska reglerna och inte tvärtom! Sverige har i detta sammanhang varit och är ett föregångsland i Europa. Att sedan Japan och USA har strängare regler än vi är en annan sak. Självfallet skall vi sträva åt det hållet.

Det görs och har under de senaste åren gjorts en hel del i Sverige på det området. Tolka det gärna så, att det har hänt sedan 1976, för det är faktiskt därefter det börjat hända någonting på det här området!

Blyhalten i bensinen har sänkts under de senaste åren. Fr. o. m. den 1 januari 1980 sänktes den för den lågoktaniga bensinen från 40 till 15 gram per liter, och fr. o. m. den 15 april 1981 sänktes blyhalten i den högoktaniga bensinen till samma värde.

Detta innebär en ganska stor minskning av blyutsläppen. Vi hade även innan detta skedde en minskning. 1975 var utsläppen av bly i luften 1 500 ton per år. 1980 var motsvarande siffra 1 100 ton. Det är en minskning på bortåt 30 %. Samtidigt har bensinförbrukningen ökat med 10 %. Det är alltså ett ganska bra resultat.

Det är delvis ett resultat av de sänkningar av blyhalten som jag talade om, men bara delvis. Det mesta av effekten av att vi nu bara tillåter en tredjedel av de utsläpp vi tidigare tillät – jag tänker på sänkningarna av blyhalten i bensinen från 40 till 15 gram per liter – kommer att visa sig efter 1980, och redan då var siffran alltså låg.

De krav som jordbruksutskottet tidigare har ställt tyckte Grethe Lundblad att vi borde uppfylla. De är delvis – för att inte säga helt – uppfyllda. Fr. o. m. den 1 juli 1981 flyttades dessa frågor över till naturvårdsverket. För kontrollen av avgaserna på bilarna har nya och skärpta tillämpningsföreskrifter utfärdats av naturvårdsverket från den 1 juni 1981. Det har alltså gjorts en hel del.

Dessutom kommer bilavgasutredningen att lägga fram ett förslag under det närmaste året. Vi kan då skaffa oss en samlad syn på hur vi skall kunna ta

Onsdagen den
9 december 1981

*Luftförorening
från bilar*

bort blyet i bensinen helt och hållet. Det är utan tvivel en gemensam målsättning vi har.

En annan åtgärd som har medverkat till att blyutsläppen minskar och därmed också alla andra luftföroreningar från bilavgaserna – det är inte bara bly utan också kväveoxid och koloxid som kommer ut – är den satsning som vi har gjort på den kollektiva trafiken. Den satsningen har under senare år varit mycket kraftigare än tidigare.

Sedan vill jag gärna säga till Grethe Lundblad att när vi i våras behandlade energipropositionen hade ni haft en utomordentlig möjlighet att visa er goda vilja och handlingskraft. Vi hade då ett förslag om att satsa hårdare på att ta fram etanol för att blanda in i bensinen. På det sättet skulle man ha sluppit blyet. Men den gången var ni inte intresserade av frågan utan gick emot förslaget.

Vi måste attackera problemet från olika håll, både genom att skapa alternativ till de bränslen som vi i dag har och genom att förbättra motorer, avgasrening osv.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Anf. 85 GRETHE LUNDBLAD (s):

Herr talman! Jag tror att Lennart Brunander är mycket duktig på många miljöfrågor och på t. ex. jordbruksfrågor. Men hans historieskrivning är litet dålig. Det var faktiskt i början på 1970-talet som den socialdemokratiska regeringen tog ett första steg på vägen mot en bättre ordning när det gäller luftföroreningar från bilar. Man införde också en bestämmelse om skärpta avgasreningskrav från 1976 års bilmodeller.

Jag skall inte förneka att det har hänt vissa saker sedan 1979, men det är främst naturvårdsverkets ledning som har tagit de initiativen. Men vad händer då? Jo, när naturvårdsverket utfärdar reviderade tillämpningsföreskrifter för den här bilavgaskungörelsen besvarar sig Bilindustriföreningen och Volvo Personvagnar över regeringens beslut. Det ärendet är ännu inte avgjort. Så tala inte här om bestämmelser som skulle gälla! De gäller inte därför att de har överklagats av bilindustrin. Och regeringen har ännu inte tagit ställning till överklagandet, alltså fungerar de inte. Vi vill protestera mot att här försiggår en verksamhet för att sabotera våra strävanden att få ordning på problemen med avgasföroreningar från bilar.

I Göteborg gick i går ut en varning över radion för luftföroreningar från bilar. Personer med allergier och känsliga luftrör uppmanades att hålla sig inne, och allmänheten uppmanades att åka kollektivt och undvika onödiga bilkörning. Vi håller alltså på att få samma problem i Sverige som man hade i Japan, när luften där blev så dålig att människor blev akut sjuka. Vi skall verkligen varna för problemen. Från socialdemokratiskt håll kräver vi att regeringen fattar beslut snabbare.

Lennart Brunander nämnde också frågan om etanol. I och för sig har vi ingenting emot att man försöker hitta andra, miljövänliga drivmedel. Men vi vet dels att etanol innehåller det farliga kemiska ämnet benspyren, dels att

det kan bildas aromatiska kolväten, och vi är litet osäkra på hur dessa kan påverka människors hälsa. Helt ofarligt är det alltså inte att gå in för etanol. Vi vill att man skall undersöka vilka verkningar det blir av dessa olika nya drivmedel innan man släpper dem fria på marknaden.

Jag tycker alltså att man här i riksdagen borde kunna vara överens om att vi snarast möjligt måste få ett samlat program för hur vi skall komma till rätta med luftföroreningarna från bilarna. Det är inte alls någon omöjlig sak.

Att ändrade fordonsbestämmelser inte kommer att påverka bilpriserna så förfärligt mycket är man nog klar över, men bilindustrin vill inte ha någon reglering av sin verksamhet – man överklagar och man försöker fördröja.

Vi tycker att det är viktigare med barns och andra människors hälsa än det är med bilindustrins marginaler i det här hänseendet, och därför yrkar jag bifall till reservationen.

Anf. 86 LENNART BRUNANDER (c):

Herr talman! Ja, Grethe Lundblad, socialdemokraterna tog de första snubblande stegen i början av 70-talet, men det är ju därefter som åtgärderna har blivit vidtagna. Det som gjordes till att börja med var säkert bra, men lika litet som det som nu görs är tillräckligt, så var det tillräckligt. Därför tycker jag nog man skall vara så pass ärlig i det här sammanhanget att man kan erkänna att det som gjorts under de senaste åren är viktigt för att förbättra situationen.

Grethe Lundblad säger att det som hänt har skett på naturvårdsverkets initiativ. Men det är väl ändå så att naturvårdsverket arbetar på regeringens uppdrag. Man kan inte säga att det som händer inte skall räknas bara därför att någon annan gör det. Det är ju regeringen som är ansvarig, och hade naturvårdsverket gjort något tokigt, så är jag övertygad om att Grethe Lundblad hade beskyllt regeringen för att inte ha sett upp.

Bilindustrin är emot bättre avgasrening. Ja, visst är den det, men det tycker jag att Grethe Lundblad skall kritisera bilindustrin för. Det gör vi när vi får möjlighet till det.

Utskottet har inte på något sätt gått bilindustrins krav till mötes, utan vi har sagt att den linje vi har intagit, som är restriktiv, står vi fast vid. Utskottet har avstyrkt de motioner som syftar till lättnader för bilindustrin i det här avseendet.

Det är naturligtvis som Grethe Lundblad säger, att många orter har problem med luftföroreningar, nu senast Göteborg. Vi vet att många orter har för höga halter av utsläpp. Men det är också ett resultat av hur vi har byggt upp vårt samhälle, och där är sannerligen socialdemokraterna i högsta grad ansvariga. Det är den koncentrationspolitik som socialdemokraterna stod för på 50- och 60-talen som har resulterat i dagens förhållanden. Här finns alltså samverkande faktorer. Det är inte bara utsläppen som sådana, utan det är mängden utsläpp på ett och samma ställe som skapar problem.

Etanol är väl bra, säger Grethe Lundblad. Det är bra om ni har ändrat er på den punkten. Då hälsar jag er välkomna på vår sida.

Så säger Grethe Lundblad att man måste undersöka om det kan finnas problem med nya drivmedel, och det är alldeles riktigt. Men förutsättningen för att vi skall kunna undersöka problemen är ju att vi startar en verksamhet. Så länge användningen av exempelvis etanol inte får tillräcklig omfattning vet vi heller inte vilka problem en sådan användning medför och kan inte ta ställning till dem.

Grethe Lundblad säger vidare att socialdemokraterna vill ha en uppställning över åtgärder som måste vidtas för att vi skall slippa ifrån föroreningarna och att den måste tas fram snarast. Därom är vi överens. Vi skall ha fram listan snarast. Problemet är väl bara att Grethe Lundblad vill att det skall ske snabbare än snarast.

Anf. 87 GRETHE LUNDBLAD (s):

Herr talman! I det som utskottsmajoriteten hänvisar till i sin skrivning ser vi en risk för att det skulle dröja ett à två år innan vi får ett ordentligt åtgärdsprogram. Man vill ju avvakta alla pågående utredningar. Kanske ger regeringen dessa utredningar ytterligare tilläggsdirektiv, så att de blir ännu mer fördröjda. Vi menar att föroreningarna från biltrafiken är en så allvarlig hälsofara att man inte kan vara snabb nog.

Eftersom Lennart Brunander talar om vad som hände i början av 1970-talet, skulle jag vilja säga att jag ändå tror att det är bättre att snubbla fram än att gå på stället marsch, som förhållandet har varit de senaste två åren. Man kommer snabbare fram om man tar steg för steg, och vad vi vill ha är ett åtgärdsprogram som visar hur det steg för steg skall gå att komma till rätta med luftföroreningarna.

Vi vill alltså att regeringen snarast skall lägga fram ett program, och alla som också önskar det bör rösta på reservationen.

Anf. 88 LENNART BRUNANDER (c):

Herr talman! Grethe Lundblad säger att man vill ha ett ordentligt åtgärdsprogram och att man inte vill vänta så länge som ett år eller eventuellt två. Jag tycker ändå att det är viktigt att vi först har all den kunskap som behövs, för då kan vi verkligen få ett riktigt åtgärdsprogram.

Jag vill inte ställa upp på beskrivningen att det som hänt under de här åren är på stället marsch. Läs betänkandet och se vad som står i det, så får också Grethe Lundblad och alla andra som läser det klart för sig att det har hänt en hel del och att vi har tagit ganska ordentliga kliv framåt.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 2

Utskottets hemställan bifölls med 159 röster mot 158 för reservationen av Grethe Lundblad m. fl.

Föredrogs jordbruksutskottets betänkande 1981/82:15 om vissa naturvårdsfrågor.

Anf. 89 JAN FRANSSON (s):

Herr talman! Socialdemokraterna i jordbruksutskottet har två reservationer fogade till betänkande nr 15 som nu behandlas. I den ena förordar vi att riksdagen hos regeringen anhåller om förslag snarast möjligt om lagstadgad tillståndsplikt för markavvattningsföretag.

I den andra föreslår vi en konkret lagändring i naturvårdslagen, som ger länsstyrelserna en skyldighet att innan man avsätter naturreservat noggrant pröva om inte samma naturvårdssyften kan tillgodoses genom att området avsätts som naturvårdsområde.

Det finns många exempel i vårt land där torrläggning eller dränering för uppodling eller skogsodling har påverkat stora arealer värdefull våtmark. Genom dikningsföretag i våtmarker har stora arealer påverkats. Men utvecklingen har ändå gått mot en ökad förståelse för våtmarkernas betydelse i olika avseenden – för vattenbalansen i naturen, som viltmiljö, ur fauna- och florasynpunkt. Genom det ökade intresset för användning av torv som energikälla har även vissa våtmarker fått ett större ekonomiskt värde. Men vår kunskap om våtmarkernas värde i olika avseenden är fortfarande bristfällig. Den landsomfattande våtmarksinventering som f. n. pågår i naturvårdsverkets regi och som tillkom på socialdemokratiskt initiativ via en partimotion här i riksdagen syftar till att ge oss bättre kunskaper och ett bättre beslutsunderlag om våtmarkerna i vårt land.

I avvaktan på att naturvårdsverkets inventeringar är slutgiltigt genomförda – dessa beräknas vara klara någon gång i slutet på nästa år – måste det enligt vår mening ligga på riksdagens ansvar att effektiva skyddsbestämmelser för våtmarkerna kommer till stånd snarast möjligt, så att de myndigheter som i det här sammanhanget har att bevaka samhällets intressen gentemot privata markägare och eventuellt andra exploateringsintressenter har stöd i gällande lag att ingripa till skydd för värdefulla våtmarksmiljöer.

Vi kan inte dela den borgerliga utskottsmajoritetens uppfattning att det är tillräckligt med den samrådsskyldighet om t. ex. markavvattningsföretagen i skogsbruket, som har sin grund i naturvårdslagen, eller den anmälningsplikt som från den 1 januari 1980 har införts i naturvårdsförordningen beträffande våtmarksdikning för virkesproduktion.

Vi kan inte heller acceptera motiveringen från den borgerliga utskottsgruppen för avslag på vårt förslag – att man vill avvakta ikraftträdandet av ny vattenlag.

Om man ytterligare fördröjer effektiva skyddsbestämmelser för våtmarkerna, så finns det stora risker, menar vi, för att oersättliga naturvärden spolieras. Därför vill vi att riksdagen nu beslutar att hos regeringen anhålla om att ett förslag snarast möjligt framläggs om tillståndsplikt för markav-

*Vissa naturvårds-
frågor*

*Vissa naturvårds-
frågor*

vattningsföretag, i huvudsak enligt de grunder som vi har angett i vår motion.

Herr talman! Jag yrkar alltså bifall till vår reservation nr 1.

I den andra reservationen återkommer vi med vårt krav om att man genom en ändring i naturvårdslagen försöker få till stånd ett större utnyttjande av skyddsformen naturvårdsområde. Det finns flera skäl till att den här skyddsformen borde komma till mera användning än vad som hittills varit fallet. Ett viktigt skäl – och det tycker vi att den borgerliga majoriteten borde vara lyhörd för – är ett effektivare utnyttjande av de anslag som går till naturskydd.

Det torde råda enighet om att de anslag som kommer att stå till förfogande för ersättning i samband med inrättande av naturreservat alltid kommer att vara begränsade. Vårt förslag har sin bakgrund i naturvårdslagens ersättningsbestämmelser när det gäller naturvårdsområde och naturreservat. Ersättning för det intrång som föreskrifterna enligt naturvårdslagen innebär för markägare – och motsvarande – utgår nu praktiskt taget bara vid naturreservatsförordnande. För naturvårdsområde får inte så omfattande föreskrifter meddelas att ersättningssituation uppstår.

Vi menar således att inrättande av naturreservat inte skall tillgripas när syftet med skyddet kan tillgodoses genom naturvårdsområde. Vi föreslår därför att det görs ett tillägg till 7 § i naturvårdslagen på så sätt att länsstyrelsen inte får avsätta ett område till naturreservat om syftet med åtgärden i allt väsentligt kan tillgodoses genom att området i stället förklaras som naturvårdsområde. Vi anser att länsstyrelsen behöver ett sådant här lagstadgat stöd för att i ökad utsträckning välja naturvårdsområde som en lämplig skyddsform. Och vi finner inte den borgerliga utskottsmajoritetens motiv för att avstyrka vår motion vara särskilt härande, när man säger att vårt förslag skulle skapa oklarhet för länsstyrelsen om när man skall använda naturreservatsförordnandet.

Herr talman! Jag yrkar alltså bifall till vår reservation nr 4.

Anf. 90 BÖRJE STENSSON (fp):

Herr talman! Jag skall främst uppehålla mig vid de båda reservationerna som folkpartirepresentanterna avgivit till detta betänkande och som gäller nationalparksfrågorna. Låt mig först sätta in dessa båda reservationer i ett sammanhang, bl. a. genom att säga några ord om några andra avsnitt i det här innehållsrika betänkandet från jordbruksutskottet.

Miljöfrågorna har tvingat sig fram till en position som ett av de viktigaste politiska ämnesområdena. Då har uppmärksamheten på goda grunder ofta koncentrerats till kemisamhällets konsekvenser för människors livsmiljö. Detta starka intresse för just de frågor som hänger samman med miljöskadliga kemiska ämnen av olika slag är helt naturligt. Här finns några av de svåraste, men samtidigt viktigaste, delarna av miljöpolitiken. De lär oss också hur till synes ganska oskyldiga företeelser kan avslöjas som svåra miljöfaror. Vi hade t. ex. för några dagar sedan en debatt här i kammaren om

den allvarliga spridning av tungmetaller som sker genom mycket små batterier som innehåller kvicksilver och kadmium.

Dessa kemiska faror tränger sig ofta av egen kraft in på den politiska dagordningen. Kemisamhällets faror berör människor i deras vardag. Många människor upplever i dagens samhälle stark oro och olust inför risken att drabbas av okända miljöfaror. I denna situation måste vår politik på flera områden innebära en kursförskjutning, så att varje människa kan få uppleva en miljötrygghet, en trygghet som upplevs lika stark som den sociala tryggheten.

Men låt oss komma ihåg att dessa lika viktiga som påträngande frågor intimt hänger samman med andra miljöfrågor, som genom att vara mindre dramatiska ofta hamnar utanför den politiska dagordningen.

Människan är beroende av att handla så att naturen inte skadas. Alla mänskliga samhällen måste fungera uthålligt i samspel med naturmiljön.

Vi måste lära oss att ta ansvar för den natur vi fått att förvalta. Vi måste lämna den ifrån oss så fruktbar och oförstörd att även kommande generationer kan leva ett tryggt och meningsfullt liv.

Jag syftar här på det som kan kallas den gammaldags naturvården, eller den gröna naturvården, de naturvårdsfrågor som var aktuella och som engagerade människor redan innan vi blev medvetna om kemisamhällets faror.

Inom denna kanske något mer traditionella naturvård hittar vi många angelägna problem som riskerar att bli bortglömda. Det kan gälla säregna men hotade naturtyper i avlägsna delar av landet, där de flesta av oss aldrig kommer att sätta en fot. Det kan gälla skyddet av djurarter och växtarter som de flesta av oss aldrig kommer att lära oss namnet på, än mindre få möta i verkligheten.

Jordbruksutskottet har i det här betänkandet behandlat en rad motioner som på olika sätt berör dessa naturvårdsproblem. Glädjande nog vill ett helt enigt utskott ta ett steg framåt i en fråga av stor betydelse för naturvården, nämligen terrängkörningslagen. Upphovet till detta är två motioner, varav den ena väckts av Kerstin Sandborg från folkpartiet.

Snöskotern är ett värdefullt yrkesredskap för många människor, inom renskötsel, skogsbruket, i räddningstjänst och på många andra områden. Skotern kan också vara av stort värde i samband med friluftslivet, om den används på ett omdömesgillt sätt och om körningen i känsliga naturområden regleras så att skador inte uppkommer.

En tidigare terrängkörningslag trädde i kraft för fem år sedan. Sedan dess har en explosionsartad ökning av antalet skottrar skett.

Det är nu en mycket vanlig bedömning att svåra problem på nytt uppstått, inte minst när det gäller störningar av känsligt djurliv i fjällvärlden. Utskottet anser – fullt enhälligt – att det är dags att se över terrängkörningslagen och undersöka behovet av ytterligare begränsningar i snöskotertrafiken till skydd för såväl allmänna som enskilda intressen. Det bör understrykas att problemen så gott som aldrig tycks gälla den del av snöskotertrafiken som hänger samman med att människor utövar olika yrken.

Snöskotern kan vara värd att ha i minnet när vi övergår till att diskutera de punkter där folkpartiets företrädare i utskottet reserverat sig, nämligen nationalparksfrågorna. För ett tjugotal år sedan kunde författaren Svante Lundgren, efter att i Taavavuoma ha sett 62 fjällgäss vid ett och samma tillfälle, skriva att "här är fridlyst utan fridlysning".

Men i och med den moderna tekniken skyddas känsliga områden i våra vildmarker inte alls på samma sätt som förut genom sin svårtillgänglighet. Kravet på att vi verkligen skyddar våra värdefullaste naturmiljöer har därför tilltagit i styrka, liksom kravet att vi prioriterar rätt, så att just det som är mest värdefullt också får det starkaste skyddet.

Nationalparksinstitutet, som återfinns i naturvårdslagens 4 och 5 §§, är det starkaste skyddet, som skall förbehållas de ytterst värdefulla objekten.

Med tiden uppstod en situation då många av våra värdefullaste objekt som behöver skydd saknade nationalparksstatus. Vi har nu börjat rätta till detta. Får jag nämna som exempel Store Mosse, Tiveden och Höga kusten i Ångermanland. Som jag skall återkomma till behöver listan på nationalparker kompletteras på ytterligare ett litet antal punkter.

Men samtidigt har åtminstone ett område fått förbli nationalpark, trots att där inte finns något att bevara. De vägar, kraftstationer, dammar, kraftledningarna osv. som nu finns att beskåda i Stora Sjöfallets nationalpark representerar inga naturvärden, än mindre några omistliga sådana.

Jag vill påstå att den fortsatta existensen av Stora Sjöfallets nationalpark i dess nuvarande form hotar själva grundtanken med nationalparksinstitutet. Kom ihåg att skylten "Nationalpark" är till för att vi själva skall minnas att här finns någonting som är omistligt! Den fortsatta existensen av den nuvarande Stora Sjöfallets nationalpark kan inte undgå att luckra upp respekten inför den fridlysning som nationalparksinstitutet skall innehåra. Det som gjorts i Stora Sjöfallet kan inte göras ogjort. Men låt oss ta bort nationalparksskyltarna därifrån, så att vi inte förleder oss själva att tro att det är så här en nationalpark kan få se ut. Redan mycket mindre ingrepp skulle ju kunna vara katastrofala i andra känsliga nationalparker.

Delar av nationalparken som fortfarande har ett stort skyddsvärde, främst söder om Akkajaure, kan helt enkelt överföras till den intilliggande Sareks nationalpark. Vissa områden i de nordöstra delarna av den nuvarande parken kan lämpligen slås ihop med den nationalpark i Sjaunjaområdet som bör tillkomma inom en nära framtid.

Sjaunja och Taavavuoma är två stora våtmarksområden med unika naturvärden. Till de internationella förpliktelser som Sverige har tagit på sig hör att dessa våtmarker skall skyddas. I december 1975 undertecknade Sverige den internationella våtmarkskonventionen, som nu mer än 20 länder har anslutit sig till. Till våra förpliktelser hör också att verka för att vissa särskilt värdefulla våtmarksområden får ett fullgott skydd. Varje fördragslutande land skall på en nationell lista ange vilka dessa områden är. Den svenska listan över internationellt värdefulla våtmarker innehåller 23 objekt, däribland just Sjaunja och Taavavuoma.

Alla dessa 23 områden behöver inte bli nationalparker, men även bland de 23 områdena hör Sjaunja och Taavavuoma till de särpräglade och mest värdefulla.

Det väldiga myrområdet Sjaunja saknar motstycke i Europa. Får detta stora område vara i fred är det av oerhörd vikt för många fågelarter, som är beroende av dessa ostörda häckningslokaler.

Men detta känsliga område har blivit alltmer lättillgängligt. Längs hela den södra sidan går sedan åtskilliga år en väg, och det räcker med en förhållandevis kort färd på snöskoter för att komma in i de känsliga delarna av området. För en del fåglar börjar den känsliga häckningsperioden medan snön är kvar, och risken för störningar är stor. Det gäller inte minst havsörnen och kungsörnen, som båda förekommer här.

Sjaunja är förmodligen förhållandevis välbekant för kammarens ledamöter. Redan för åtta år sedan framhöll jordbruksutskottet i ett enhälligt betänkande behovet av snara åtgärder för att bevara Sjaunjaområdet.

Sedan dess har anmärkningsvärt litet inträffat.

Av utskottsmajoritetens text framgår att man nu har kommit därhän att det finns ett förslag om naturreservat, som "kommer att genomgå närmare av länsstyrelsen och naturvårdsverket i samråd".

Vad det i klartext är fråga om är egentligen en dragkamp, där det ämbetsverk som är satt att sköta naturvården synes ha vissa svårigheter att sätta sin prägel på de beslut som så småningom kan komma.

Men vad man framför allt kan invända mot den hittillsvarande hanteringen är att dragkampen gäller fel saker. Detta är inte ett lämpligt område för ett naturreservat vilket som helst. Man har nämligen att göra med ett område med naturvården som är unika i Europa.

Vare sig den nuvarande behandlingen så småningom leder till ett naturreservatsbeslut eller inte, anser vi för vår del att arbetet skall fortsätta med sikte på att en nationalpark tillkommer i Sjaunjaområdet. Den lämpliga gränsdragningen för en sådan bör dock utredas närmare.

Samma beslut anser vi att riksdagen bör fatta när det gäller Taavavuoma. Söder om Taavavuoma och skilt från detta genom ett mer höglänt område ligger en våtmark av liknande typ, Pirtimäsvuoma. En utredning om nationalparksskydd för området kan lämpligen innefatta även den sistnämnda våtmarken.

De båda områdena ligger norr om Kiruna i höjd med Karesuando. Taavavuoma är av stort värde för många fågelarter och tycks ha ett även i dessa sammanhang ovanligt rikt fågelliv. Det är också en mycket säregen naturtyp, som främst kännetecknas av s. k. palsmyrar av stort vetenskapligt intresse.

Palsarna har tillkommit genom tjälskjutning på dessa områden där evig tjäle finns i jorden. Torven har lyfts upp till en mängd kupolformade kullar, som när en nivå flera meter över den omgivande myren. Resultatet har bl. a. blivit en mängd värdefulla fågellokaler.

Men dessa palsar nybildas förmodligen inte i någon större omfattning. De tycks till stor del ha tillkommit i slutet av bronsåldern och i början av

järnåldern, då klimatet var bistrare än nu. Det handlar alltså om vetenskapligt värdefulla formationer som är tusentals år gamla, men som lätt kan förstöras av vädrets makter, om de utsätts för skada genom eldning eller oförsiktig framfart med snöskoter. Det kan nämnas att en skoterled faktiskt dragits tvärs igenom en av de värdefullaste palsmyrarna.

Det jag tidigare sagt om att vi skall använda nationalparksinstitutet för det allra mest värdefulla är också motiveringen för den reservation vi har om en nationalpark vid Stenshuvud i Skåne. Här är det mer välkända naturvärden än de säregna myrformationerna i ödemarken norr om Kiruna. Jag skall därför vara mer kortfattad, och en av motionärerna, Eric Hägelmark, kommer sedan att tala för motionen på den här punkten.

Att det inte gått att samla utskottet bakom de här förslagen i nationalparksfrågorna tycker jag naturligtvis är tråkigt. Man får väl, som det brukar sägas vid sådana här tillfällen, hoppas att en fortsatt debatt så småningom kan leda fram till enighet om positiva beslut.

Herr talman! Får jag avsluta med ett närmast aforistiskt citat av Dag Hammarskjöld, som bland många andra engagemang hade ett levande intresse för fjällrekreationens utveckling i ansvarsfulla former och med respekt för naturvärden: "Gäller att göra fjällen till ett ferieland för de många, utan att minska deras värde för de få."

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationerna 2 och 3 av Kerstin Sandborg och Åke Persson samt i övrigt till utskottets hemställan.

Anf. 91 LARS AHLMARK (m):

Herr talman! I motion 1980/81:1358 har Nils Hjorth, Sven Eric Åkerfeldt, Jörgen Ullenhag och jag hemställt om en översyn av formerna för säkerställandet av naturvårdsobjekt i syfte att möjliggöra avsättningar i en omfattning som svarar mot samhällets långsiktiga intresse. Motionen föreslås visserligen bli lämnad utan vidare åtgärd, men den har ändå fått en seriös behandling av utskottet.

Problemet är, komprimerat uttryckt, att ersättningar vid reservatsbildning normalt utbetalas som engångsbelopp. Men reservatsbildningen innebär ju en insats i naturvårdsarbetet som äger bestånd för överskådlig framtid. Det som praktiskt sker är att en naturvårdsinvestering slutbetalas omgående.

Den snabba förvandlingen av naturmiljön gör det nödvändigt att under kort tid göra betydande reservatsavsättningar. Inte minst gäller det att rädda urskogsartade områden i vårt land. Skall dessa åtgärder – av värde för hundratals år framåt – i sin helhet finansieras under några korta, ekonomiskt kärva år, då finns det risk för att ambitionsnivån sätts lågt. Om man däremot, såsom utvecklas i motionen, kan periodisera markågarersättningen, så att den utgår med begränsade belopp under lång tid, då kan ambitionsnivån i naturvårdsarbetet sättas betydligt högre.

Utskottet pekar på vissa praktiska och principiella problem. Penningvärdet fluktuerar, och statliga anslag binds för lång tid. Det är riktigt, men detta gäller i lika hög grad annan statlig medelshantering, exempelvis upptagandet

av lån. Sådana invändningar står sig därför slätt mot de klara fördelarna med en periodiserad ersättning.

Större bärighet har hänvisningen till den arbetsgrupp inom naturvårdsverket som utreder de ekonomiska möjligheterna att säkerställa vissa urskogsliknande områden. Den gruppen kommer att pröva hithörande frågor. Jag tycker därför att utskottet kunde ha kostat på sig en remiss av motionen till naturvårdsverket, så att vi fått en mer ingående lägesbeskrivning.

Men utskottets uttalande överst på s. 12 i betänkandet är ändå godtagbart: "Enligt utskottets mening bör det i första hand ankomma på naturvårdsverket att ta initiativ till de förändringar i ersättningssystemet som befins nödvändiga." Närmare en direkt beställning än så kan man knappast komma, och jag utgår från att naturvårdsverket uppfattar signalen.

Låt mig, herr talman, avslutningsvis citera en artikel av naturvårdsintendent Tord Ingmar. Han ställer den retoriska frågan:

"Tycker vi, för att ta ett exempel, att det vore förmätet att begära att Brasilien säkerställer åtminstone 1 % av sina skogar att utvecklas på sina egna villkor? De flesta av oss lär väl anse att ett sådant bevarandemål vore förfärande lågt. Men man skall kanske begära mer av det välmående Brasilien än av det fattiga Sverige?"

Anf. 92 ERIC HÄGELMARK (fp):

Herr talman! Börje Stensson har redan talat för de folktopireservationer som finns i det här betänkandet. Den grundsyn han då gjort sig till tolk för när det gäller nationalparksfrågorna vill jag helhjärtat ansluta mig till.

Vi skall använda nationalparksinstitutet med eftertanke, så att vi ställer upp nationalparksskyltarna just vid de allra mest värdefulla och omistliga ting som finns i det svenska landskapet.

I en annan folktopireservation, som vi också behandlar, har man dragit upp konsekvenserna av den grundsynen och sagt att Stora Sjöfallets nationalpark i dess nuvarande form bör upplösas. Det som inte är värdigt att vara nationalpark skall alltså strykas från listan över dessa parker. Samtidigt finns det några få mycket värdefulla områden, där ett förordnande om naturreservat är för svagt, därför att det inte med tillräckligt stor tydlighet talar om vilken klenod vi här har att vara aktsamma om.

Folktopireterna i utskottet har reserverat sig för bifall till en motion om nationalpark på Stenshuvud i Skåne, som Karin Ahrlund och jag väckte i januari. Det finns många naturreservat i Skåne – ett sjuttioal. Men även jämfört med dessa är Stenshuvud något alldeles extra. På en ganska liten yta innehåller Stenshuvud en rad värdefulla naturtyper. Dit hör t. ex. de bestånd som finns av avenbok, orkidängarna och den orörda åfåran. Rörums norra å.

Såväl botaniskt som när det gäller en del inslag i djurlivet, främst insekter, är Stenshuvud långt mer värdefullt än vad naturreservat i allmänhet brukar vara.

Det finns numera ett förslag från länsstyrelsen i Kristianstads län om att Stenshuvud skall bli nationalpark. Det ger oss kanske hopp om att vi kommer

att få som vi vill till sist, även om riksdagen nu röstar ned vår motion.

Jag menar ändå att när det gäller så här viktiga prioriteringsfrågor inom naturvården skall riksdagen inte alltid vänta på initiativ från myndigheterna; riksdagen kan själv ange både takten och färdriktningen.

Jag ber att få yrka bifall till reservation 2 av Kerstin Sandborg och Åke Persson.

Anf. 93 HANS WACHTMEISTER (m):

Herr talman! Jan Fransson började med att tala till förmån för ett par socialdemokratiska motioner som gäller våtmarksskyddet. Jag måste börja med att säga att jag personligen gläder mig mycket åt att en debatt om just den frågan har kommit upp. Jag gör det inte bara av den anledningen att det i år är jämnt 50 år sedan jag fick min första uppsats publicerad i en naturvårdsfråga som gällde just skyddet av våtmarkerna. Jag gläder mig åt detta också därför att det här är mitt sista riksmöte och jag nu vet att frågan kommer att bevakas även i framtiden.

Jan Fransson gjorde inte någon klar skillnad mellan Ove Karlssons motion och den socialdemokratiska partimotionen. Men det behövs ju inte heller. De handlar om samma saker.

Man har anledning att i dessa dagar, när man sett fotografier från våtmarksexploatering och torvmosseexploatering, bli litet tveksam till följderna av exploateringen av våra våtmarker. Jag tycker alltså att det är bra att den frågan kommit upp.

Vad blir det för följder med tanke på vattenförhållandena? Torvmossarna har en trefaldig funktion. De samlar upp allt smältvatten, regnvatten o. d. för att portionera ut det dels i form av vattenånga, avdunstning, så att vi får ett behagligt nederbörds klimat, dels i form av grundvatten som sipprar ut till omgivningen, dels slutligen i form av avloppsvatten till bäckar och åar – dit det släpps ut så småningom. Vi har sett följderna inte minst på ostkusten av en för hård utdikning, där ett kraftigt regn medverkar till en plötslig höjning av vattenståndet i vattendragen med översvämning som följd. Emådalen är ett exempel.

Jan Fransson ville inte acceptera utskottsmajoritetens syn på saken så till vida att han tyckte att vi skulle ha lagstiftning genast och inte kunde vänta. Det är väl bara att konstatera att vi är av olika uppfattning. Vi säger från utskottsmajoritetens sida att frågan är under utredning, och det är framför allt den kommande vattenlagen som vi menar att vi bör avvakta. Den skall komma, är det sagt, i slutet av 1982. Vi tycker att det är onödigt att nu komma med en ny detaljlag alldeles innan denna fullständiga lag kommer. Vi måste samordna det hela litet, så att det inte visar sig, när vattenlagen i sin helhet ligger färdig, att vi måste ändra i den lag som vi antagit 1981. Det blir ändringar av ändringar, och det blir litet oöverskådligt. Det är en rent praktisk fråga mer än en våtmarkspolitisk fråga – om jag får använda det uttrycket – som har dikterat utskottets ståndpunktstagande.

Den andra frågan som Jan Fransson tog upp gällde naturvårdsomradena.

Jag undrar om vi inte håller på att glömma bort vad ett naturvårdsområde egentligen är. Det begreppet togs in i lagtext första gången när 1974 års naturvårdslag antogs. Det var, har jag för mig, bara ett par dagar före jul som frågan var uppe det året. Då sade man att naturvårdsområden handlar om landskapsvård, inte värd av mera begränsade naturområden. Med naturvårdsområden avsåg man just att ta vara på själva landskapsbilden i stort. Där måste man hitta något sätt som inte blev så dyrt som ett naturreservat blir, med samråd mellan myndigheter och markägare och skyldighet för markägarna att tåla visst intrång i sina marker, gångstigar och annat. Ett naturreservat var däremot ett ganska litet område där man kunde gå fram mycket hårdare.

Jag hörde till dem som beklagade att det till naturvårdsområdena inte kopplades en viss ersättning till markägarna, av den orsaken att en sådan ersättning skulle kunna ha en viss psykologisk betydelse. Jag fick tyvärr inte gehör för detta.

När det gäller naturreservaten har man velat ha en engångsersättning – det var herr Ahlmark i Uppsala som nyss talade för den saken. Naturvårdsverkets syn på det hela är att man vill kunna ge en engångsersättning därför att den ersättningen skall hålla markägaren skadeslös för intrånget och reinvesteras i någonting som kan kompensera detta intrång.

Det är beklagligt att man inte velat acceptera arrendeprincipen. Den hade gjort det möjligt för oss att till samma belopp som nu utgår skydda betydligt större arealer. Det behöver naturligtvis inte alltid vara det ena eller det andra, men man borde ha möjligheter att välja.

När det gäller naturvårdsområdena avsåg de, som jag nyss sade, större arealer, eftersom det behövs sådana för att sätta präge på landskapet. Jag tycker nog att vi är på rätt väg. Någonstans i utskottsbetänkandet kan Jan Fransson läsa om hur påtagligt arealen har ökat just när det gäller naturvårdsområden. Antalet sådana hade under tiden den 1 juli 1979–den 1 juli 1981 ökat från 9 till 20. Ökningen är mest påtaglig i arealhänseende och omfattar nu 23 050 hektar jämfört med 9 200 hektar vid periodens början. Jag tycker att det visar att vi är inne på precis rätt väg. Låt oss tillämpa det nya institutet naturvårdsområde med lämpor och se hur det kommer att gå. Det har inte funnit sin form riktigt ännu – det kan jag hålla med Jan Fransson om. Men jag tror att det kommer att göra det, bara det blir tillräckligt bekant vad det är fråga om.

Om jag sedan ägnar mig åt Börje Stenssons resonemang om Norrlandsfrågorna så instämmer jag helt och hållet med honom, framför allt när det gäller nationalparkerna och den okränkbarhet som vi hade hoppats skulle känneteckna dem, men som inte blivit så värst mycket respekterad. Jag kan alltså instämma med Börje Stensson helt och hållet, men vi vet att länsstyrelsen där uppe håller på att arbeta med de här frågorna och skall komma med ett förslag som rör nationalparker i framtiden. Man har därvid också tagit upp frågan om avskaffandet av nationalparksstatus för Stora Sjöfallet. Därför tycker jag att vi får vänta tills länsstyrelsen är färdig. Men det bör sägas ifrån att så totalt utan värdefulla naturföreteelser är inte

Onsdagen den
9 december 1981

*Vissa naturvårds-
frågor*

området vid Stora Sjöfallets nationalpark att det vore berättigat att kalla det som är kvar helt värdelöst. Där finns inte minst ur botanisk synpunkt en hel massa saker som gör att man får lov att ersätta parken med små reservat.

När det gäller nationalparker och reservat undrar jag om det inte håller på att insmyga sig en liten missuppfattning om vad en nationalpark är ur skyddssynpunkt. Jag kan inte finna att en nationalpark har ett dugg starkare skydd än ett naturreservat har. Skillnaden beträffande skyddsföreskrifterna är att de fastställs av regeringen när det gäller en nationalpark och av länsstyrelsen när det gäller ett naturreservat. Det är hur skyddsföreskrifterna är utformade som är det väsentliga. Dessutom står det i lagen att en nationalpark skall vara ett större sammanhängande område av en viss landskapstyp i dess naturliga tillstånd. Mina grannar skåningar i all ära – ett större sammanhängande landskapsområde är väl ändå knappast Stenshuvud. Det reservat som i dag finns där är fullt tillfredsställande. Det är precis lika effektivt som om det hade varit nationalpark. En sådan ändring betyder ingenting, det är bara en namnförändring. En nationalpark kan bara komma till stånd på statens mark. F. ö. innebär den inget starkare skydd.

Fru talman! Jag har ägnat mig åt de reservationer som här har avgivits, och jag vill efter att ha tagit del av dem liksom av alla frågorna i övrigt yrka bifall till utskottets förslag i dess helhet.

Under detta anförande övertog förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 94 BÖRJE STENSSON (fp):

Fru talman! Jag får lov att säga att jag är ytterst tacksam att få byta några ord i de här frågorna med just Hans Wachtmeister. Jag vet hur kunnig han är – jag har lyssnat till honom många gånger i utskottet – i de här frågorna, liksom i många andra frågor som har med djur och natur att göra. Men jag vill ändå komma med en liten erinran mot Hans Wachtmeisters synpunkt att det inte hade så stor betydelse om det var regeringen eller länsstyrelsen som skrev de här skyddsföreskrifterna om nationalpark resp. naturreservat. Jag gör den bedömningen att länsstyrelsen i Norrbotten kanske är benägen att skriva litet svagare skyddsföreskrifter med hänsyn till vad man vill att området skall utnyttjas för. Jag tror att om man får det här till nationalpark med skyddsföreskrifter beträffande Sjaunjaområdet, som vi mest diskuterat i vår motion, så kommer föreskrifterna att bli betydligt strängare än om länsstyrelsen får skriva skyddsföreskrifter för naturreservat. Därför vill vi hålla på vårt förslag om sjaunja som nationalpark.

Beträffande Stora Sjöfallet och den uppdelning som skulle kunna ske på de avsnitt som blir kvar, sedan man har slopat beteckningen nationalpark för en del av området, så är det klart att skyddsvärda områden skall tillföras nuvarande eller ny nationalpark. Men det är intressant och värdefullt för mig att Hans Wachtmeister belyst att man inom den del som man skulle ta ur nationalparksinstitutet kan få lov att skapa naturreservat.

Anf. 95 JAN FRANSSON (s):

Fru talman! Jag ifrågasätter verkligen inte Hans Wachtmeisters intresse för de här frågorna. Vad jag inte är helt på det klara med är om Hans Wachtmeister vill hålla med om att vi i dag inte har ett tillräckligt skydd för våra våtmarker. Hans Wachtmeisters intresse sträcker sig ändå inte så långt att han tvekar inför att ta risken att värdefulla våtmarksmiljöer kommer att spolieras på ett eller annat sätt.

Hans Wachtmeister säger att vi väl kan avvakta förslagen till ny vattenlag och inte röra till det. Det är ju det vi tar upp – att vi ser det här som en temporär lösning därför att vi från socialdemokraternas sida inte vill ta denna risk, med de dåliga skyddsbestämmelser för våtmarkerna som i dag gäller. Vi vill alltså inte ta risken att värdefulla miljöer spolieras i avvaktan på att vi får förslaget om vattenlagen på riksdagens bord. Vi ser det som en temporär lösning, och vi har sagt att om förslaget till vattenlag innehåller tillräckligt långtgående regler för skyddet av våra våtmarksmiljöer, så kan det vara lösningen på problemet mera permanent.

När det gäller frågan om naturvårdsområdet – den frågan har ju diskuterats under några år här i kammaren – tror jag att Hans Wachtmeister och jag i grunden är ganska oeniga. Oenigheten ligger inte i tolkningen av länsstyrelsens möjligheter att få fler naturvårdsområden. Oenigheten – och det skymtade också i Hans Wachtmeisters anförande – ligger naturligtvis i att vi har olika syn på ersättningsfrågan. Hans Wachtmeister företräder en betydligt generösare inställning när det gäller att ge markägarna ersättning, medan vi från socialdemokraternas sida anser att de som äger mark också måste visa hänsyn när det gäller naturvården inom ramen för den rådande markanvändningen.

Anf. 96 ERIC HÄGELMARK (fp):

Fru talman! Jag har länge uppskattat Hans Wachtmeisters intresse för jakt och natur och har lyssnat till hans anföranden här i kammaren. I dag förstår jag honom inte riktigt när han talar om att det inte är någon större skillnad mellan nationalpark och naturreservat. Nog har jag uppfattat det på det sättet att det finns en viss skillnad. Jag vet att naturreservat ofta naggas i kanten på olika sätt. Där får man bygga en och annan sommarstuga och annat som man inte får göra i nationalpark.

Detta med nationalpark är viktigt ur flera synpunkter. Framför allt är det naturligtvis angeläget att naturen får vara som den är, men just benämningen nationalpark ger också ett turistvärde. Det anförs att Stenshuvud inte är tillräckligt stort, men jag tycker att det inte skall ha någon betydelse i detta fall. Området är så viktigt att det bör få bli en nationalpark. Jag kan förstå att storleken kan ha betydelse för Hans Wachtmeister, som är van vid stora ägor och stora vyer, men Stenshuvud är så pass viktigt att jag hoppas att länsstyrelsen och den opinion som kan bildas i vårt län så småningom kan bidra till att vi får denna klenod förklarad som nationalpark.

Onsdagen den
9 december 1981

*Vissa naturvårds-
frågor*

Anf. 97 HANS WACHTMEISTER (m):

Fru talman! Jan Fransson sade att de som äger mark är skyldiga att ta hänsyn till naturvårdsintressena. Vad är det då för naturvård som bedrivs i vårt land? Jo, värden av ett kulturlandskap – som har skapats av dem av våra förfäder som har bott där, som har brukat det, genom att vidta vissa åtgärder och underlåtit att vidta andra åtgärder. På så vis har under århundrade efter århundrade just detta landskap, just den natur som vi i dag har, skapats av markägarna.

Det är ganska skrämmande att höra Jan Franssons indirekta beskyllning att markägarna inte skulle ha kunnat sköta sin mark när den natur som vi båda vill slå vakt om har skapats just av dem.

Herr Hägelmark sade att naturreservat kan naggas i kanten, nationalparker däremot inte. Skulle så vara fallet har vi nog spårat ur litet grand. Ett reservat skall inte få naggas i kanten av några byggnader. Då är länsstyrelsen litet för snäll.

Men bortsett från det: Det väsentliga är icke benämningen, om vi kallar det nationalpark eller naturreservat. Det är skyddsföreskrifterna som är det väsentliga. Regeringen har att fastställa skyddsföreskrifterna för nationalparker. Regeringen kan göra fel när det gäller att fastställa dessa föreskrifter lika väl som en länsstyrelse kan göra fel när den fastställer skyddsföreskrifter för naturreservat. Det är inte det väsentliga vad vi har för namn på det hela, utan det avgörande är att vi får de rätta skyddsföreskrifterna.

Anf. 98 JAN FRANSSON (s):

Fru talman! Tidigare fick vi lyssna mer till naturvännen Hans Wachtmeister. I hans senaste inlägg känner jag igen en god representant för den moderata riksdagsgruppen.

Det kan ändå inte ha undgått Hans Wachtmeister att i varje fall sedan hans barndom, och kanske också sedan min, har jordbruket och även skogsbruket förändrats en del. Det torde inte heller ha undgått Hans Wachtmeister att jordbruket – när man ser hur det numera bedrivs – och delvis även skogsbruket allt oftare hamnar i konflikt med natur- och miljöintressen. Jag är själv född på en gård på landsbygden och har växt upp i det gamla kulturlandskapet, men jag vill hävda att det har skett åtskilligt de senaste decennierna som inte ger Hans Wachtmeister anledning att påstå att det är jordbrukarna och skogsbrukarna som i alla avseenden i dag är de borna naturvårdarna. Det finns konflikter, och det kanske vi kommer in på när det gäller nästa ärende.

Anf. 99 HANS WACHTMEISTER (m):

Fru talman! Skall vi polarisera det och tala om borna naturvårdare och borna naturförstörare, kan det vara på sin plats att titta på vem det var som fastställde vår jordbrukspolitik ungefär samtidigt med att man började få upp ögonen för att t. ex. hagmarkerna höll på att mörkna. Det var den socialdemokratiska regeringen. Dess jordbrukspolitik gick ut på att med prispress och annat ta stora delar av vår jordbruksjord ur produktion. Detta

har spelat mycket stor roll för landskapsbildens utveckling.

Landskapsbildens och jordbrukspolitiken hör ihop. Vi har från borgerligt håll fått gehör för den synpunkten under den senaste förhandlingsomgången, och det är vi glada för. Man är nu fullt på det klara med att jordbrukspolitiken – med en viss eftersläpning – bestämmer landskapsbildens utseende.

Ge oss en jordbrukspolitik som gör att man återigen flyttar ut på landet och att alla småbruk blir blomstrande – då kommer den gamla landskapsbildens också att bevaras! Men jag är ganska övertygad om att Jan Fransson och jag är fullkomligt överens om att en sådan jordbrukspolitik inte är realistisk. Då får vi också finna oss i att landskapsbildens ändrar sig. Naturen är dynamisk.

Målsättningen för den landskapsvård som vi här kan behandla måste vara att förändringarna skall ske så småningom. Men förändringarna sker i alla fall – det kan vi inte hindra. Vi kan inte med all världens naturvårdslagstiftning skydda en kvadratmeter av vårt landskap t. ex. 100 000 år framåt i tiden. Om vi hade haft naturvårdare på stenkolstiden hade vi ändå inte kunnat spara någonting av den naturen till i dag – naturen är som sagt dynamisk, och det gäller att anpassa landskapsvården härtill.

Anf. 100 JAN FRANSSON (s):

Fru talman! Eftersom det tillåts Hans Wachtmeister att ta upp jordbrukspolitiska frågor vill jag upplysa honom om att han har möjligheter att stödja det krav som vi från socialdemokratiskt håll i dag efter fem sex års borgerlig regeringspolitik reser på en ny jordbrukspolitik. Ställ upp på det. Hans Wachtmeister!

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 2 (tillståndsplikt för markavvattningsföretag)

Utskottets hemställan bifölls med 159 röster mot 158 för reservation 1 av Grethe Lundblad m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 3 (en nationalpark vid Stenshuvud)

Utskottets hemställan bifölls med 281 röster mot 36 för reservation 2 av Kerstin Sandborg och Åke Persson. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 7 (naturvårdsinsatser i fjällvärlden)

Utskottets hemställan bifölls med 286 röster mot 31 för reservation 3 av Kerstin Sandborg och Åke Persson. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 12 (utnyttjande av skyddsformen naturvårdsområde)

Utskottets hemställan bifölls med 159 röster mot 158 för reservation 4 av Grethe Lundblad m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Nr 46

Onsdagen den
9 december 1981

*Vissa naturvårds-
frågor*

14 § Föredrogs

Jordbruksutskottets betänkande

1981/82:18 om tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1981/82 i vad avser jordbruksdepartementets verksamhetsområde (prop. 1981/82:25)

Utskottets hemställan bifölls.

15 § Lagregler rörande jordbrukets hänsyn till naturvård och kulturminnesvård

Föredrogs jordbruksutskottets betänkande 1981/82:19 om lagregler rörande jordbrukets hänsyn till naturvård och kulturminnesvård.

Anf. 101 JAN FRANSSON (s):

Fru talman! Frågan om man i jordbrukslagstiftningen skall föra in allmänna regler om hänsyn till naturvården behandlades även vid förra riksmötet, då som nu med anledning av en motion som jag och mina partikamrater från Skaraborgs län väckt och som den socialdemokratiska gruppen i jordbruksutskottet ställt sig bakom.

Förra året avlog den borgerliga riksdagsmajoriteten vår motion. Den här gången har utskottet välvilligt gjort ett tillkännagivande, dock utan att ta ställning till den fråga som motionen gäller, nämligen om man skall lagreglera jordbrukets hänsynstagande till naturvårdsintressen. Den här gången hänvisar utskottet till att frågan övervägs i regeringen i anledning av en rapport som lantbruksstyrelsen överlämnat om hur samarbetet mellan lantbruksnämnderna och länsstyrelserna i naturvårdsfrågor skall kunna bättre beaktas inom jordbruket.

Utskottsmajoriteten säger sig dela motionärernas principiella uppfattning att det för jordbruket liksom för andra näringar som avser utnyttjande av resurser bör gälla att verksamheten bedrivs med utgångspunkt i en ekologisk grundsyn. Det finns anledning att fråga utskottsmajoritetens talesman varför det inte skulle vara lika befogat att införa allmänna regler om hänsyn till naturvården i jordbrukslagstiftningen som att vi redan har det i skogsvårds- lagstiftningen. Vore det inte logiskt att ha samma grundsyn i det här avseendet på de areella näringarna?

Det är inte första gången som man har anledning att fråga hur det egentligen är ställt med miljövärdsintresset hos de borgerliga partierna. Det tycks gå att prata om värdet av ekologisk grundsyn och miljövärd i allmänhet, men när det kommer till praktisk handling svalnar intresset och sviker modet att göra de samhällliga avvägningar som krävs gentemot bl. a. privata ekonomiska intressen.

Utskottet har även behandlat en folkpartimotion som mynnar ut i samma krav som vår motion. Vår reservation innebär också ett bifall till den folkpartistiska motionen, som är undertecknad av Hans Petersson i Röstånga och Jörgen Ullenhag. Vid utskottsbehandlingen har man från folkpartiets

*Lagregler rörande
jordbrukets hän-
syn till naturvård
och kulturminnes-
vård*

sida inte vetat riktigt vilket ben man skulle stå på, men jag förutsätter att de folkpartistiska motionärerna nu stöder vår reservation.

Det finns, som vi ser det, starka skäl för att riksdagen genom att ställa sig bakom vår reservation klart markerar att jordbruksföretag, på samma sätt som industrin måste göra, får lov att anpassa sig efter rimliga miljökrav. Det är en uppfattning som får stöd bl. a. i den rapport, Hushållning med mark och vatten 2, som man hänvisat till i utskottsbetänkandet. Det finns stöd för denna uppfattning hos de många människor som på nära håll ser hur jordbruket, på det sätt det bedrivs i dag, allt oftare hamnar i konflikt med natur- och miljöintressen. Det moderna jordbrukets effekter på hälsa och miljö oroar i dag många människor. Därför är det viktigt, menar vi från socialdemokraternas sida, att det införs allmänna lagregler som tar hänsyn till naturvårdsintressena i jordbruket. Detta skulle inte bara vara en viktig markering från riksdagens sida av att man inom jordbruket också måste anpassa sig till rimliga miljökrav. Det skulle också få stor betydelse i det praktiska naturvårdsarbetet.

Fru talman! Jag yrkar alltså bifall till vår reservation.

Anf. 102 EINAR LARSSON (c):

Fru talman! Som Jan Fransson helt riktigt redovisade ställer sig utskotts- majoriteten bakom motionärernas principiella uppfattning beträffande att verksamheten inom jordbruket bör bedrivas med utgångspunkt i en ekologisk grundsyn. Det var också analogt med detta som regeringen 1979 uppdrog åt lantbruksstyrelsen, naturvårdsverket och riksantikvarieämbetet att lägga fram förslag om hur samarbetet mellan lantbruksnämnderna och länsstyrelserna i naturvårdsfrågor skulle kunna bättre beaktas inom jordbruket.

Vi har dock från utskottet inte ansett oss ha anledning att närmare gå in på detaljerna när det gäller ändrade lagregler, ändrade rutiner för samarbetet mellan myndigheter, informationsinsatser och utbildningsinsatser som kan vara aktuella här. I avvaktan på resultatet av de överväganden som görs av regeringen i anslutning till det här framlagda förslaget är utskottet f. n. inte berett att föreslå något riksdagsuttalande där man går in på de här detaljerna. Frågan om ändringar i de lagar som berör jordbrukspolitiken, naturvården och kulturminnesvården bör övervägas då regeringen tar ställning till den från lantbruksstyrelsen, naturvårdsverket och riksantikvarieämbetet avlämnade utredningsrapporten.

Det är ganska starkt när majoriteten ställer sig bakom detta och förutsätter att de här övervägandena skall ske. Vi tycker att det är så viktigt att vi, som Jan Fransson sade, också gör ett tillkännagivande med denna formulering.

Med detta, fru talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Onsdagen den
9 december 1981

*Lagregler rörande
jordbrukets hän-
syn till naturvård
och kulturminnes-
vård*

Anf. 103 BÖRJE STENSSON (fp):

Fru talman! Det är mycket riktigt som här har påpekats och som vi har nämnt i vårt utskottsbetänkande att omfattande förändringar har skett under senare år när det gäller odlingslandskapet. Stenröjning och nyodling för en bättre figur på åkermarken var ju en nödvändighet för jordbrukarens överlevnad för några decennier sedan; han måste mekanisera det arbete han hade att utföra för att kunna överleva. Så har den odlade arealen minskat efter hand, och många brukningsenheter har lagts ned. Ängs- och betesmarker har i stor utsträckning skogsplanterats.

En del har nyodlats de allra senaste åren – det är riktigt – och det har varit ganska lätt med nya tekniska hjälpmedel.

Detta har givetvis fått konsekvenser för odlingslandskapen. Personligen bedömer jag igenväxandet, områden där jordbruksdriften lagts ner, som allvarligast och ur naturvårdssynpunkt ytterst beklämmande. Under en 10–15-årsperiod har vi i min hemkommun med skogsvårdsstyrelsens konsulent som pådrivare och organisatör sökt få beredskapsarbeten för röjning i känsliga områden. På så sätt har också förslag till naturvårdsområden vuxit fram. I kommunens fysiska planering har ju också kulturminnesvården ett stort utrymme.

Jämsides med förändringar i odlingslandskapet har också en värdefull kartläggning ägt rum i kommunerna, där bevarandecintressen från länsstyrelsernas naturvårdsenheters sida haft och har stort inflytande. Man skall inte heller bortse från lokala intressen i sammanhanget. Studiecirkelar om torpbebyggelsen m. m. har ökat vaksamheten när värdefulla miljöer hotats. Fullt så illa ställt som Jan Fransson vill låta påskina när det gäller jordbrukarnas sätt att ta hänsyn med avseende på kulturminnesvård och kulturvård över huvud taget är det kanske inte. Det kan naturligtvis vara litet olika med den saken i skilda delar av landet med hänsyn till jordbrukets struktur, dvs. om det är skogsbygd eller slättbygd.

Hänsynsregler i jordbruket med avseende på naturvårdens och kulturminnesvårdens intressen behandlas i lagen om skötsel av jordbruksmark. I den utredning som gjorts framhålls att det finns mycket att göra för att samordna och förenkla samarbetet mellan skilda intressenter i denna fråga. Kraven på hänsynstagande bör närmare klargöras i speciella råd till näringsutövarna, sägs det bl. a. i denna utredning. Vi från folkpartiet räknar med att jordbruksdepartementet arbetar med det underlag som nu finns. Som framgår av utskottsbetänkandet utesluter vi inte att lagregler kan behövas i sammanhanget. Vi anser dock att det relativt komplicerade mönster av påverkansmöjligheter som redan finns är av den karaktären att jordbruksdepartementet måste få ytterligare tid på sig för att bearbeta inte minst det material som lagts fram av lantbruksstyrelsen, naturvårdsverket och riksantikvarieämbetet.

Slutsatsen är att det framlagda materialet – och här kan tas med den proposition som kommer att följa på utredningen om kemiska bekämpningsmedel i jordbruket – får vägas in när det gäller att ta ställning till de anspråk

och hänsynsregler beträffande jordbruksdriften som man är ute efter i de motioner som ligger till grund för utskottsbetänkandet.

Fru talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Anf. 104 JAN FRANSSON (s):

Fru talman! Jag är förvånad över att Börje Stensson kan godta ett så dåligt tillkännagivande i en motion som han säger sig stödja. Tillkännagivandet baseras ju bara på det beskedet till regeringen att man har vetskap om att dessa frågor tas upp i en rapport som ligger på jordbruksdepartementets bord samt att frågorna övervägs där.

Mot bakgrund av och med kännedom om vem som bestämmer inom jordbruksdepartementet, där centern ändå residerar, förvånar det mig också att Börje Stensson inte tar detta ypperliga tillfälle i akt att utöva påverkan i detta ärende. Jag tror det hade varit klokt, om man nu vill vara med och bestämma lite i jordbruksdepartementet i miljöfrågor.

Anf. 105 BÖRJE STENSSON (fp):

Fru talman! Det är förståeligt om Jan Fransson grämer sig över det förhållandet att han inte har samma möjligheter som jag och övriga folkpartister att vara med och påverka det arbete som utförs i jordbruksdepartementet. Vi anser att vi har ett gott underlag att arbeta vidare på med utgångspunkt i detta betänkande från jordbruksutskottet. De möjligheterna saknar Jan Fransson, men vi kommer att utnyttja våra möjligheter.

Anf. 106 JAN FRANSSON (s):

Fru talman! Jag måste säga att jag trodde, att om vi stödde en folkpartimotion, undertecknad av gruppledaren i folkpartiets riksdagsgrupp, skulle man också få stöd från folkpartiets sida – det skedde i ett första stadium av utskottsbehandlingen. Men av någon anledning gör man det inte längre.

Anf. 107 BÖRJE STENSSON (fp):

Fru talman! Jag skall inte i likhet med Jan Fransson gå in på vilka meningsutbyten som kan ha förekommit vid jordbruksutskottets sammanträden.

Beträffande motionen och motionärerna har vi ingående behandlat den här frågan, och jag vill påstå att vi är överens om handläggningen.

Överläggningen var härmed avslutad.

Utskottets hemställan bifölls med 159 röster mot 157 för reservationen av Åke Wictorsson m. fl. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Nr 46

Onsdagen den
9 december 1981

*Meddelande om
fråga*

16 § Föredrogs

Finansutskottets betänkanden

1981/82:3 om tvååriga budgetperioder

1981/82:4 om begränsning av statliga monopol, m. m.

1981/82:5 om företagens uppgiftslämnande

Vad utskottet hemställt bifölls.

17 § Kammaren beslöt att förhandlingarna skulle fortsättas kl. 19.30.

18 § **Meddelande om fråga**

Meddelades att följande fråga framställdes

den 9 december

1981/82:174 av *Ralf Lindström* (s) till jordbruksministern om åtgärder för att trygga fortsatt laxodling:

På grund av att kraftutbyggnaden i våra älvar försvårat laxens lek och återväxt har ett flertal laxodlingar byggts i våra älvar. Den senast igångsatta odlingsanläggningen har byggts i anslutning till Mörrumsån i Blekinge.

När man planerade och beslutade om denna laxodlingsanläggning räknade man med att en stor del av driftkostnaderna skulle bestridas av EG-medel. År 1979 betalade EG 2 milj. kr. och 1980 betalades 2,9 milj. kr. till svensk laxodling enligt avtal med Sverige. För 1981 har inget avtal träffats och hittills ej heller för 1982. Uteblir EG-medlen även i fortsättningen utan att andra medel tas fram, kommer det att starkt äventyra Mörrumsodlingens fortsatta drift.

Med hänvisning till det anförda vill jag ställa följande frågor:

Vilka åtgärder avser jordbruksministern vidtaga för att säkra den fortsatta laxodlingen? Är exempelvis ett införande av en prisregleringsavgift på lax och ål aktuell?

19 § Kammaren åtskildes kl. 17.46.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert